

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

לך לך תשב"ח (חלק א)

למען ייטב לי בעבודתך וחתיה נפשי בגלגלך

- ביאור נסיון "הרעב" למה נקרא "הרעב הראשון" • ענין "הנסיון": להראות צדקת המנוסה לבריות, וכדי להרבות שכרו • במדרש: "מִרְפָּה נָתַן לִירָאָיו, מִלְשׁוֹן מִירוֹף • בעלי תוספות: למה ירא אברהם שיעברו על שפיכות דמים יותר מעל עריות • העובדי ע"ז דנו את אברהם למחויב מיתה • רמב"ם: וכן הדין לעשות לכבודו • רמב"ם ורמב"ן: מאיזה טעם הותר לשמעון ולוי להרוג כל אנשי עיר שכם • חובת הלבבות: רוב בני אדם נוהרים במצות רק בגלל מדת הבושה • בזוהר חדש: לית ההוא דקרא מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן, פד אינון דפיכין בלבד • לכל צדיק יש תפקיד מיוחד בעולם הזה • רעב העשירי יהיה קודם ביאת משיח לשמוע דבר ה' • והערב נא ה' אלקינו דברי תורתך הוא התפלה שימצאו מים מתוקים שבתורה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראלי לא יעשו עֲוֹלָה, וכבר נאמר וְאֵל תִּשְׁכַּח בְּאַהֲבָתְךָ עֲוֹלָה (איוב א', יד).

צו מנדב זיין לרגל א' שמחה א' יאַרצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס רט (חלק א) 43 מינוט מתוך 91 זיינער קלאָר ★ ★ ★ ★

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→1→328.1

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:
929-522-1515
דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך **209#**
פאר הערות דרוק 3

• וְהֵם יַעֲלֹוּ לְזַכְרוֹן •

הרה"ק ר' יעקב ב"ר דוד יצחק וצוק"ל מפשעווארסק - ב"ז חשון תשנ"ט
מרת בילא ב"ר צבי ע"ה - נפטר י"א כסלו תשנ"ז

הרה"ח מרביץ תורה לעדרים כארבעים שנה, ספרא וסייפא מושלם במעלות ובמדות, הרבה לעשות צדקה וחסד, כיבד את ה' בגרונו לקרוא בתורה ולעמוד לשרת כשליח ציבור
רבי משה יוסף ע"ה שווארץ
בן הרה"ח ר' חנני' יו"ט (ליפא) ז"ל
זכר רביה"ק לא מש ממנו וסיפר תהלתו תמיד
נפטר ט' חשון תשע"ו לפ"ק

הרה"ח המפורסם, עשה צדקה וחסד לאלפים, חומר מנוע היום, והיום עולמות של תורה.
מוה"ר יעקב הכהן ז"ל כהנא
ב"ר יוסף אריה ז"ל
חיבה יתירה נודעת לו מרביה"ק ז"ע וזכה לעמוד לשרת לפניו.
רשם תורתו, ודבריו הקדושים היו שגורים על פיו
נפטר י"ב חשון תשע"ד לפ"ק

הרב החסיד תלמיד חכם ויראת שמים, עסק בתורה ובספרי חסידות, וספרי מוסר שגורים על לשונו, מתלמידי הגה"צ מסעקעלדיד ומרה"מ בריסק מפאשאנאד, ודבוק ברכיה"ק ז"ע
מוה"ר יוסף עזרא ז"ל אראן
ב"ר יחיאל מרדכי ז"ל
נפטר ט' חשון תשע"ה לפ"ק

הרב החסיד
רבי נפתלי ב"ר נתן נטע ז"ל
מאשקאוויטש
ראש הקהל דקהל יראים בעיר הבירה וויען
נפטר י"ד חשון תשכ"ה לפ"ק

הרה"ח הנודע, לימד דרדקי במחנה לאנדרסבערג, וזוהי שיעורו אמר ירא שמי' רבא בקול רם
רבי יוסף ב"ר שמואל דוד ז"ל סאקס
דבק ברכיה"ק ז"ע ופעל למוסדותיו באיטל סיד
נפטר י' חשון תשע"א לפ"ק

הרה"ח רחיל חמאין, השכים והעריב לביהמ"ד ועסק בספרי צדיקים, משאו ומתנו באמונה, רדף צדקה וחסד, וחבב יראי ה', היה דבוק ברכיה"ק משהר ילדותו בעיר סאטמאר
רבי נחום מרדכי ז"ל לעפקאוויטש
ב"ר חיים יוחנן ז"ל
נפטר ה' מרחשון תשס"א לפ"ק

האשה החשובה והצנועה מסרה נפשה לגדל צאצאיה, ואף בימי הזעם צימצמה להקט לשכור מלמד לבניה
מרת **סימא אסתר** ע"ה ב"ר **אהרן** ז"ל
אשת הרה"ח מו"ה אשר אנשיל שמוהל ז"ל
נפטר י"ג חשון תשס"ט

האשה החשובה והצנועה אשה יראת ה', עסקה בצדקה וחסד ולמען מחרת ישראל עם החיים והמתים, נפשה שפכה בתפלה ובתפלה ובאמירות מזמורי תהלים
מרת **דבורה חנה ע"ה בערקאוויטש**
ב"ר יצחק צבי (אייזיק הערש) ז"ל
אשת הרה"ח המפורסם מרביץ תורה רבי יעקב אליעזר ז"ל
נפטר ח' חשון תשע"א

KolSatmar.com

יד

קושיית ודיוקים בפרשת וירד אברהם מצרימה

וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ, [און] ער איז געגאנגען [קײן מצרים].

טו

בווהר מפרש הפסוק ויעבר אברהם בארץ עד מקום שכם, זה בית הכנסת, עד אלו מורה, אלו בתי מדרשות שמלמדים ומורים שם תורה ברכים

[קודם שטייט] וַיֵּלֶךְ אֲבָרָם וְגו' הָלוֹךְ וְנִסְעָה הַנֶּגֶבָה, וַיַּעֲבֹר אֲבָרָם [בְּאֶרֶץ] עַד מְקוֹם שְׁכָם עַד אֵלוֹן מוֹרְהָ.

דער זוהר הקדוש זאגט*, מְקוֹם שְׁכָם זה בית הכנסת, עַד אֵלוֹן מוֹרְהָ, בֵּית לְאֹהֲלֵפָנָא דְאֹרִייתָא, לשון מוֹרְהָ הוֹרָאָה, אויף צו לערנען. [ער האָט] אָנגעגרייט אַ בֵּית צו לערנען מיט תלמידים, צו לערנען תוֹרָה. (ראה בזה להלן באות קב ואות רכז).

אָזוי ווי די גמרא זאגט² [אז] ס'האָט זיך שוין אָנגעהויבן דעמאָלטס די שני אלפים תוֹרָה. [וכדכתיב יב, ה] וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן, ומתרגם אונקלס] דִּשְׁעָבִידוֹ לְאֹרִייתָא. (ראה בזה להלן באות קא ואות קלו).

טז

קושיא ט

בפסוק וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ, איתא במדרש: כתיב הִנֵּה עֵין ה' אֵל יִרְאִי, זה אברהם, לְמִיחָלִים לְחֶסֶד, שנאמר חֶסֶד לְאֲבֹרָה. לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם, ממינתו של נמרוד, ולחיותם בְּרָעַב, וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ

דערנאָך שטייט אין פסוק וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ.

דער מדרש זאגט*, זה שאמר הכתוב (תהלים לג, יח-ט) הִנֵּה עֵין ה' אֵל יִרְאִי לְמִיחָלִים לְחֶסֶד, לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחִיּוֹתָם בְּרָעַב.

* בווהר הק' בפרשתו (דף פ ט): וַיַּעֲבֹר אֲבָרָם בְּאֶרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכָם, דא בי כְּנִישְׁתָּא, אַתְר דְּדִיּוֹרָא דְשְׁכִינְתָּא תַּמָּן, כְּמָא דְאֵת אֲמֹר (בראשית מח, כב) וְאָנֹכִי נָתַתִּי לָךְ שְׁכָם אֲחָד, דא שְׁכִינְתָּא דְאֵתְחִזִּי לִיהּ הוֹאִיל וְאֵתְקַרֵּי צִדִּיק, דְּהָא צִדִּיק לֹא דִיּוֹרָה אֵלָא בְּהִידִּיק צִדִּיק, וְדא הוא עַד מְקוֹם שְׁכָם. עַד אֵלוֹן מוֹרְהָ, אֵלוֹ בְּתֵי מִדְרָשׁוֹת דְּאֹהֲלֵפִין וּמִוֹרִים תַּמָּן תוֹרָה בְּרַבִּים.

² בגמרא עבודה זרה (דף ט פ ט). וכן הוא גם בסנהדרין (צז): תנא דבי אליהו, ששת אלפים שנה הווי העולם [פירש רש"י: ששת אלפים שנים נגזר על העולם להתקיים, כמנין ימי השבוע, וביום השביעי שבת, ובשבעת אלפים נוח לעולם]. שני אלפים תוהו [שני אלפים ראשונים נגזר עליו להיות תוהו בלא תורה], שני אלפים תורה [בלא ימות המשיח], שני אלפים ימות המשיח, בעונותינו שרבו יצאו מהן מה שיצאו מהן [יצאו משני אלפים אחרונים מה שיצאו, ומשיח לא בא]. שני אלפים תורה מאימא, אי נימא ממתן תורה עד השתא [עד גמר ארבעת אלפים לבריאת עולם כדקאמרת], ליכא כולי האי [ליכא ב' אלפים], דכי מעיינת בהו [בשני קמאי דתוהו קודם מתן תורה], תרי אלפי פרטי דהאי אלפא הוא דהואי [דהלא מתן תורה היה בשנת ב' אלפים תמי"ח שנים, נמצא שחסר מב' אלפים תורה ולא הוי אל אלף חמש מאות וחמשים ושתיים שנה].

אלא מוֹתָה הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן [שהשני אלפים תורה מתחלת מהזמן שלימד אברהם תורה כשהיו בְּחָרָן]. וגמירי, דאברהם בההיא שעתא בר חמשין ותרתין הוה [שאברהם היה אז נ"ב שנה]. כמה בצרן מרתני תנא [כמה היו חסרים משני אלפים תורה שהוכיח התנא, הרי] ארבע מאה וארבעים ותמניא שנין הויין [תמ"ח שנה], כי מעיינת ביה, מהנפש אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן עד מתן תורה, ארבע מאה וארבעים ותמניא שנין הויין [כשתחיל החשבון כשהיה אברהם נ"ב שנה ותוסיף הוסף אותן על מנין שני תורה, תמצא שיש אֲלֵפִים שְׁנַיִם זמן הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן וגו' עד גמר ד' אלפים לבריאת עולם].

³ בבראשית רבה (מ, א): וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּרֶד אֲבָרָם מִצְרִימָה לגור. כתיב הִנֵּה עֵין ה' אֵל יִרְאִי לְמִיחָלִים לְחֶסֶד [לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחִיּוֹתָם בְּרָעַב]. הִנֵּה עֵין ה' אֵל יִרְאִי, זה אברהם, שנאמר כי עֵתָה יִדְעֵתָ כי 'יֵרָא אֱלֹהִים' אֲתָה. לְמִיחָלִים לְחֶסֶד, שנאמר (מכה ז, כ) תִּתֵּן אֶמֶת לְיַעֲקֹב 'חֶסֶד' לְאֲבֹרָה וגו'. לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם, ממינתו של נמרוד, ולחיותם בְּרָעַב, וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ.

עין ה' אֶל יִרְאָיו, זה אברהם, שנאמר (וירא כב, יב) כִּי יֵרָא אֱלֹקִים אֹתָהּ.
לְמַיְחֲלִים לְחֶסֶדוֹ, שנאמר [תתן אֶמֶת לַיַּעֲקֹב] תִּסְדֹּר [לְאַבְרָהָם, דאברהם הוא] מְקוֹר הַחֶסֶד.
לְהַצִּיל מִמּוֹת נַפְשָׁם, ממיתתו של נמרוד.
וּלְחִיּוֹתָם בְּרָעַב, שנאמר וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ.

יז

ויש להבין מה שדורש כאן הפסוק וּלְחִיּוֹתָם בְּרָעַב, על שהצילו הקב"ה מן הרעב, והלא למעשה לא נשאר אברהם בתוך הרעב אלא ירד למצרים, למקום שאין שם הרעב

ט) לכאורה פון רָעַב הָאֵט מען דאָךְ אים גאַרנישט [געדארפט מציל זיין בדרך נס, שהרי] ער איז דאָךְ אַוועק [משם למצרים], ער הָאֵט נאָר איבערגעלאָזט דעם רָעַב [און] ער איז געגאַנגען אין אַן אַנדער לאַנד וואו ס'איז 'נישט' קיין רָעַב, ער איז אַוועק [פון דאָרט].

(המשך וסיים הקושיא באות כ)

יח

ובעצם ירידתו למצרים כתב הוזהר והרמב"ן שלא נצטוו בכך, וכבר ביארתי בוויאל משה, שבאמת רצה הקב"ה שירד למצרים, אלא שלא יהיה בדרך ציווי מאת הקב"ה

[והנה בעצם ירידתו למצרים] ס'איז אַ גאַנצער פֿלפּול אין דעם, - אין זוהר הקדוש נאָך, - צי הָאֵט ער [גוט געטון]. זיי זאָגן, אַסאָך זאָגן גאָר אַז ס'איז געווען אַן עָוֹן, טאַקע דער רמב"ן זאָגט¹ [אז] ס'זעט אַזוי אויס.

און דער אֶמֶת הָאֵב איך שוין אין דעם [מבאר געווען], אין ויואל משה' שמועס איך דערפון [און] באריכות מבאר אַז דאָס איז אַלעס אֶמֶת, [סיי אַז] ער הָאֵט געברויכט צו

¹ כלהלן באות יט.

ה' רמב"ן (יב, י) על הפסוק וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ. ודברי הרמב"ן שם הובא להלן בהערה 1, בתוך לשון היואל משה.
¹ בוויאל משה (ב, יח-ט): על פי מה שאמרתי (כליל שב"ק לך תשס"ז) לבאר מה שכתב הרמב"ן בפרשת לך על הכתוב וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ, שירידת אברהם אבינו ע"ה למצרים ונקמתו אח"כ בפרעה בנגעים גדולים וכל המאורעות שהיו אצלו, הכל הוא רָמֵז אליו שיהיה כן בבניו, לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא יהיה בבנים. והביא על זה דברי המדרש רבה (מ, י) רבי פנחס בשם רבי הושעיא רבה אמר, אמר הקב"ה לאברהם צא וכבוש את הדרך לפני בניך, וְאַתָּה מוצא כל מה שכתוב באברהם כתיב בבניו. ושוב סיים [הרמב"ן] ודע כי אברהם אבינו חָטָא חָטָא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדיקת במכשול וכו', גם יציאתו מן הארץ שנצטוו עליה בתחילה, מפני הרעב, [והוא] עָוֹן אשר חָטָא, כי האלקים ברעב יפדנו ממות, ועל המעשה [הזה] נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים [ע"כ הרמב"ן].

ואינו מובן לכאורה, דכיון שהביא מקודם שהקב"ה אמר לו כל זה צא וכבוש הדרך לפני בניך, אם כן היה בזה רצון הבורא ב"ה ובי"ש להכין לבניו, [ואם כן] האין אמר אח"כ שהיה חטא ועון. ובאמת כי הליכתו למצרים נחשב בין העשרה נסיונות, וא"כ הוא נחשב בין הזכותים הגדולים שלו.

אמנם גם בזה הקדוש יש סתירה זו, שאמר בפרשת לך (פא:) אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה תָּא חַזִּי, כִּינן דְּנַחַת אַבְרָהָם לְמַצְרִים כְּלָא רָשָׁו, אַשְׁתַּעֲבִידוּ בְּנוֹי בְּמַצְרִים אַרְבַּע מָאָה שָׁנִין, דְּהָא כְּתִיב וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרָיִמָּה. וְלָא כְּתִיב רִד מִצְרַיִם, וְאַצְטַעַר כָּל הָהוּא לִילֵיא בְּגִינָה דְשָׂרָה. ואם כן מבואר כאן שהיה חטא, שבשביביל נגזר הגלות.

ושבו אחר כך בדף פ"ב כתב, אָמַר רַבִּי יַצְחָק, ווי לאַנון חֲתִיבָא דְעֵלְמָא דְלָא יִדְעִין וְלָא מְשִׁיחִין בְּעִבְדִּיתָה דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְאַנוּן לָא מְסַתְּפְלִי דְכָל מַה דְהוּא בְּעֵלְמָא מַעַם קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִיהוּ, דְאִיהוּ יָדַע בְּקַדְמִיתָא מַה דְלָהּוּ בְּסוּפָא, דְכְּתִיב (ישעי' מו, י) מְגִיד מְרָאשִׁית אֲחֵרִית, וְאִיהוּ אֲסַתְכִי וְעִבִיד עֲבִידֵן בְּקַדְמִיתָא בְּגִין לְסַלְקָא לִוְן לְבֵית יוֹמִין. תָּא חַזִּי, אֵלְמָלָא דְאַנְסִיכֵת שְׂרִי לְגַבִּי פְרַעָה, לָא אֵלְקִי הוּא, וְאַלְקָאוּתָא דָא גְרִים אֵלְקָאוּתָא לְבֵיתָא כֵּן, דִּילְקוֹן מִצְרִים בְּנִגְעִים גְּדוּלִים.

עוד שם בדף פ"ג, תָּא חַזִּי, וְדָא דְמֵלָה, אי אַבְרָם לָא יִיחֹת לְמַצְרִים וְלָא יַצְטַרְף תַּמָּן בְּקַדְמִיתָא, לָא יְהֵא חוּלַק עֲבָדִיה בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. עיי"ש שהארץ בזה, שכל עניני ירידת אברהם למצרים ולקחת שרה לפרעה, הוי מעובדא דקודשא בריך הוּא, שהיה הכרח שיהיה כן בשביביל העתיד לבניו, ואם כן האין אמר שהיה חטא.

גיין, און [סיי אַז] מ'האַט אים נישט געהייסן גיין. [און] ס'האַט אַזוי געברויכט צו זיין [שילך לשם, אבל בלא ציווי מפורש].

יט

דער זוהר הקדוש זאָגט אויך 'קודם' אַז ס'איז אַ פעלער, [און] 'נאָכדעם' זאָגט ער אַז ס'האַט אַזוי געברויכט צו זיין. ווייל ס'איז - אַזוי זאָגט ער, אַז - ס'איז נישט געווען קיין כבוד שמים מ'זאָל אים 'הייסן' גיין, ווען ס'איז געשען די מעשה מיט שרה'ן, [איבערדעם] איז אַזוי געווען מן השמים [אַז] ער זאָל 'אַליין' גיין.

כ

אבל עכ"פ כיון שלמעשה הלך למצרים ולא היה כסכתו רעב, א"כ מהו הרבותא בזה עד שאומר הכתוב על זה הנה עין ה' אֵל וְרָאִיו לְחַיּוֹתָם בְּרָעָב

על כל פנים ער איז געגאנגען אומגעהייסן, ער איז אוועק פונעם רָעָב [וועשה פעולה

ובאור החמה תירץ סתירה זו, שאף על פי שהיה הכרח שיבוא למצרים, מכל מקום היה לו להמתין עד שהקב"ה יצוה לו שילך, ולא לילך בלא רשות, וזה היה החטא מה שקדם לילך בלי רשות, אבל ההליכה עצמה היה הכרח.

אבל גם על זה יש סתירה בדברי הזוהר הקדוש שם דף פ"ב, שאמר, אָמַר רַבִּי יִצְחָק תָּא חַזִּי, דְּבִגִּין כִּף לָא פְּקִיד קִידָּשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְנַחֲמָא לְמִצְרַיִם, אֲלָא הוּא עֲצָמוּ מִגְרָמִיה נַחַת, בְּגִין דְּלֹא יְהֵא פִתְחוֹן פֶּה לְבִנֵּי עַלְמָא דְאָמַר לִיה כֵּן וּלְבַתֵּר אֲצִטְעַר עַל אֲתַתִּיה. ואם כן מבואר שגם על זה היה טעם, שלא יהיה פקידה מהקב"ה שירד למצרים, אלא יִרְדַּ מַּעֲצָמוּ, ואם כן היה זה רצון הקב"ה שיהיה באופן זה, והאריך אמר שהיה חטא.

אבל ביאור ענין זה על דרך שמצינו בחטא מכירת יוסף, שבקראי ובדברי חז"ל הגדילו החטא על מַכְרָם בְּכֶסֶף צִדִּיק (עמוס ב, ו), ועיין באור החיים הק' (ויחי נ, טו) שכתב שהרבה התחייבו לבסוף מהגלות והצרות בעד חטא זה וכו'. אבל מבואר במדרש תנחומא (וישב, ד) וכו', נוֹרָא עֲלִילָה עַל בְּנֵי אֲדָם (תהלים סו, ה) וכו', וכן היה במשה וכו', וביוסף, דכתיב וְיוֹסֵף הוֹרֵד מִצְרָיִם (וישב לט, א), אלא תקרי הוֹרֵד אלא הוֹרִיד את אביו והשבטים וכו', כך הקב"ה היה מבקש לקיים גזירת יְדַע תֵּדַע (לך טו, ג), והביא עלילה לכל אלו הדברים, וירד למצרים. וכן הוא בכמה מקומות בדברי חז"ל וכו', ויותר מזה מבואר במדרש רבה (נשא יג, יז) וכו', צדיקים גמורים היו ולא בא לידם חטא מעולם אלא הוא וכו', שמכירת יוסף זכות היה לו, שהיא גרמה לו למלוך, וזכות היה לאחיו ולכל בית אביו, שכלכלם בלחם בשני רעבון, לכך נמכר על ידם. שמגלגלין זכות על ידי זכאי, עכ"ל, יעיי"ש.

ונתבאר לנו בזה שני ענינים: האחד שמכירת יוסף היה זכות, שלכן נעשה על ידי השבטים צדיקים גמורים בשביל שמגלגלין זכות על ידי זכאי, אף שמבואר בכמה מקומות שהיה חטא ועונש בדבר, מכל מקום אפשר שיהיו שניהם, זכות וגם חטא, אף דלכאורה הם תרתי דסתרי אהדרי, אלא שהוא על דרך שמבואר בתוספות (כבא קמא צא: ד"ה אלא) שהקשו על מה דאמר התם דניר טהור נמי נקרא חוטא וכו', ואומר רבינו תם וכו' היינו שמצוה גדולה מן העבירה וכו' ומכל מקום קצת יש חטא וכו'. וחזונו בזה שיוכל להיות במעשה אחד, שיש בו זכות שמקבל עליו שכר, וגם חטא שמקבל עליו עונש.

גם יכול להיות בצדיק גמור שבא חטא על ידו אף שאינו ראוי לכך, אלא שהיא עלילה מהקב"ה בשביל שאותו העונש הבא על חטא זה הוכרח להיות גם בלאו הכי, מטעמים שראתה חכמתו ית"ש, אבל אין המדה לעשות ככה בלא עון, לכן מעליל הקב"ה להביא אותו החטא על ידו, כדי שיצא לפועל אותו העונש שבלאו הכי מוכרח שיהיה כן וכו'.

ומעתה יתיישב בזה סתירת כל המאמרים שבמדרש ובזוהר הקדוש בענין ירידת אברהם למצרים, שהיה בזה זכות גדול והכרח שיעשה אברהם אבינו כן, והיה בזה גם חטא שְׁאָנָה הקב"ה לידו, שיהיה במה תללות גלות מצרים. ועל דרך זה הוא גם דברי הרמב"ן כמובן.

ומה שאמרו הלשון במדרש רבה שאמר לו הקב"ה לאברהם אבינו צא וכבוש הדרך לפני בניך, כבר ביאר היפה תואר שם שאין הכוונה שאמר לו הקב"ה כן בפירוש, אלא שהוא על דרך דכתיב (וינה ב, יא) וְיֹאמַר ה' לְדָג, כִּי ה' נָתַן בְּלִבּוֹ לִרְדּוֹת מִצְרַיִם לַעֲשׂוֹת הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה. - והרבה מאמרים תמוהים שבדברי חז"ל אפשר ליישבם בדרך זה, אלא שאין להאריך פה יותר בזה.

¹ ועיין ענין זה גם בחידושי תורה תשט"ז (ליל שב"ק לך לך). ושם מבאר בזה עוד מאמרים תמוהים.

² בזוהר הק' בפרשתן (דף פא:). ובדברי הזוהר שם הובא לעיל בהערה ו, בתוך לשון היואל משה.

³ בזוהר הק' להלן שם (דף פב, וכן דף פג). וגם זה הובא לעיל שם.

טבעית להציל עצמו מהרעב, ואם כן] איז דאָך נישט קיין אַזאַ רבּותא [ונס, דער] וּלְחִיּוּתָם פֿרָעב, [שהלא] ער איז אַנטלאָפֿן פֿונעם רָעב. כּאָטש ס'איז [טאַקע] געווען אַ רָעב.

כא

קושיא י

מבואר בדברי חכ"ל וברש"י, שענין הרעב שעבדו הוצרך לידר למצרים, היה אחד מהעשרה נסיונות של אברהם, וכל הרעב היה רק בכדי לנסותו אם יתרחק אחר הקב"ה

דאָס גאַנצע ענין פֿון וְיָהִי רָעב בְּאַרְצָךְ. וואָס רש"י זאָגט, און אין דברי חכמינו ז"ל^א, דער רָעב איז געווען לְנִסּוּתוֹ, מִזְּאֵל אִים מְנֶסֶה [זיין], פֿרובֿירן. [ווייל] דער בורא כל עולמים האָט אים געשיקט קיין ארץ ישראל, און דערנאָכדעם האָט ער אים מִשְׁיָא געוועזן ער זאָל אַוועק [פֿון דאָרט, ווייל] דורכן רָעב האָט ער געמוזט אַוועק. [והיה בזה נסיון] ער זאָל נישט מְהִרָה זיין, [ועמד בנסיגון] ער האָט נישט מְהִרָה געווען. דאָס איז איינס פֿון די [עשרה] נסיונות, דער צווייטער נסיון^ב. חכמינו ז"ל רעכענען דאָך דאָס צווישן די נסיונות.

כב

וגם בזה צ"ב מהו הנסיון שהיה לפניו בזה, וכי מה היה יכול לעשות נגד זה אם לא שירד למצרים. ואם הכוונה כמ"ש רש"י שלא יתרחק על שהקב"ה משיאו לצאת מארץ ישראל לאחר שצוהו לילך לשם, צ"ב דהלא באמת לא צוהו לצאת משם וכאמור לעיל

י) לכאורה וואָס איז דאָס עפֿעס [אַזאַ רבּותא] מִזְּאֵל [עס] רעכענען צווישן די נסיונות. ער האָט דאָך נישט געהאַט קיין אַנדערע ברירה, וואָס האָט ער געזאָלט טון. ער זאָל מְהִרָה זיין? איז ער דאָך אַוועק [ואם כן שוב לא היה בהצרה]. איי [שיהרהר על שהיה] "מִשְׁיָאוֹ לְצֵאתָ" [וכלשון רש"י], [על זה קשה דהלא באמת] מ'האַט דאָך אים נישט געהייסן גיין [וכדלעיל באות יח-יט], [ואם כן לא השיאו לצאת משם, אלא הוא הלך מעצמו].

כג

קושיא יא

גם מהו התמיהה אם עתה משיאו לצאת משם, והלא מצינו כן במסעות שנסעו ישראל במדבר על פי ה', דיש אשר יהיה הענן ימים מספר או יומם ולילה ונסעו, ואם כן גם בכאן אפשר שצוהו לילך לארץ ישראל לימים מספר, ואח"כ יש לו ליסע משם

יא) און דערנאָך [קשה מהו התמיהה על שעתה משיאו לצאת], וואָס ווייסט מען דאָ מער [שהיה ההליכה לארץ על דעת זמן ארוך].

^א ברש"י (יב, י): רעב בארץ. באותה הארץ לבדה, לנסותו אם יתרחק אחר דבריו של הקב"ה, שאמר לו ללכת אל ארץ כנען, ועכשיו משיאו לצאת ממנה.

^א בפרקי דרבי אליעזר (פרק כו), וכן הוא ביוצרות ליום ב' דר"ה, והובא לשונם להלן בהערה כא. [וכן הוא בפירוש רש"י על אבות (ה, ג) שמונה שם העשרה הנסיונות על פי הפרקי דרבי אליעזר].
ועיין עוד באבות דרבי נתן (פרק לג, ב) שחשב ג"כ העשרה נסיונות, ואמר "שנים בלך לך", וביאר שם בפי' בנין יהושע, דהכוונה כדרך שכתב בפרקי דרבי אליעזר. [וכן הוא ברע"ב ותפארת ישראל על אבות (ה, ג) שמונין שם העשרה נסיונות על פי האבות דרבי נתן].

^ב כן הוא על פי חשבון העשרה נסיונות שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות על אבות (ה, ג), וז"ל: העשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו, כולם דיבר הכתוב. הראשון, הגרות באמרו יתברך לך לך מארץ צו' וגו'. השני, הרעב אשר נמצא בארץ כנען כבואו שם, והוא יעדו וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל, וזה נסיון גדול, והוא אמרו וְיָהִי רָעב בְּאַרְצָךְ. והשלישי, חמס המצריים עליו בהלקח שרה לפרעה וכו'. [ושלישי חשבון הרע"ב שם הוא נסיון השלישי, ולפי חשבון הפרקי דר' אליעזר הוא נסיון הרביעי, ואכמ"ל].

[והלוא] די אַנדערע, די אַלע מַסְעוֹת [שנסעו ישראל במדבר] זענען דאָך אַזוי געווען, יִשׁ [אָשֶׁר יִהְיֶה הָעֵנָן] יָמִים מִסְפָּר (בהעלח ט, כ), אַמָּאָל אויף אַ טָאָג און אַמָּאָל אויף אַ יָאָר, וְיִשׁ [אָשֶׁר יִהְיֶה הָעֵנָן מְעַרְבַּ עַד בֹּקֶר וְנַעֲלָה הָעֵנָן בִּבְקָר וְנִסְעוּ אוֹ] יוֹמָם וְלַיְלָה וְנַעֲלָה הָעֵנָן וְנִסְעוּ (שם, כא). וואָס ווייסט מען דען [ווי לאנג מ'דארף זיין אויף אַ פּלאַץ].

[וואס כן כמו כן בנסיעת אברהם] אפשר איז געווען דער רצון הבורא ברוך הוא [אז] ער זאל 'קומען' אהין [לארץ ישראל] און ער זאל באַלד 'אוועק' [פון דארט. וצ"ב] וואָס איז אַ רבּוּת אַז ער האָט נישט מְהִרְהֵר געווען.

כד

קושיא יב

מבואר בראשונים דענין "הנסיון" הוא להראות צדקת המנוסה לעיני הבריות, כי הקב"ה בלאו הכי יודע שלבבו של הצדיק שלם עם ה'

דערנאָך [איז שווער. דהלא] דער עיקר טעם פון נְסִינּוֹת איז, שטייט דאָך אין די מפרשים, [ווייל כאַטש] דער בורא כל עולמים ווייסט דאָך אַלעס, דער בורא כל עולמים קען דאָך די בְּחִינַת הַלֵּב, די נְקוּדַת שְׁבָלֵב, צי מ'איז אויף דעם מצב אַז מ'זאל עומד בְּנִסְיוֹן זיין, [וואס כן] וואָס פעלט אויס דער נסיון, דער בורא כל עולמים ווייסט דאָך אַלעס.

איז איינס פון די טַעמִים², פון די 'הויפט' טַעמִים איז, [דענין הנסיון הוא] פֶּאָרן קְטֻרוֹג, [כדי] מ'זאל 'זען' [צדקת המנוסה לעיני כל, דורכן נְסִינּוֹן ווערט מען נְתוּדָע [לכל] דאָס צִדְקַת הַצַּדִּיק.

² כן כתב ברש"י וירא (כב, יב): כי עֲתָה יִדְעָתִי [כי ירא אֱלֹקִים אֹתָהּ]. מעתה יש לי מה להשיב לשון ולאומות התמהים מה היא חבתי אצלך, יש לי פתחון פה עכשיו, 'שרואים' כי ירא אֱלֹקִים אֹתָהּ.

וכן הוא ברשב"ם (שם): כי עֲתָה יִדְעָתִי. כלומר עתה אני רואה ונתפרסם לכל העולם כי ירא אֱלֹקִים אֹתָהּ.

ובאבן עזרא ראה (יג, ד): ונסיון ה', להראות צדקת המנוסה.

וברבינו בחיי וירא (כב, א): וְהָאֱלֹקִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וכו'. ואין הנסיון חס ושלום אצל ה' יתברך, אלא אצל הבריות, להודיע גדול מעלת הצדיק או הנביא, וכן אמר הכתוב (תהלים יא, ה) צִדִּיק יִבְחֶן וכו'. ודע כי נסיון העקידה היה לפרסם בעינים גדול חיוב היראה והאהבה בה' יתברך וכו'.

ועוד שם בהקדמה לפרשת בשלח: שהוא יתברך מביאם לידי בחינה ונסיון, כי מלבד שהוא בוחן אותם ויודע אותם לעצמו, עוד הוא בוחן אותם לאחרים, כלומר מביאם לידי בחינה כדי לפרסם זכות לבם לבריות, כענין שכתוב (זכרי' יג, ט) וְנִרְפָּתִים כְּצֶרֶף אֶת הַכֶּסֶף וּבְחִנּוּתִים כִּכְחַן אֶת הַזָּהָב.

וידוע שאין הקב"ה בוחן אלא הצדיקים, הוא שכתוב ה' צִדִּיק יִבְחֶן, מִשָּׁל למה הדבר דומה לְיוֹצֵר שמוכר הכלים אינו בודק המרוצע שבהם אלא הַתּוֹק שבהם, הבחינה והנסיון אינו צורך להקב"ה, שהרי המחשבה הצפונה בלב גלויה היא אצלו, ולכן אמר (משלי י, ג) וּבִוְחָן לְבוֹת ה'. וכן הזכיר שלמה ע"ה (משלי טו, יא) שְׂאוֹל וְאִכְדוֹן נִגְדָה' אף כי לְבוֹת בְּנֵי אָדָם, ביאור הכתוב, אם הנעלם שבמעמקי הארץ הוא נגלה אצלו יתברך והוא מפורסם אצלו ובחון אליו, כל שכן הלב שהיא משכן נפש החכמה אשר האציל מרוח קדשו, שהוא נגלה אצלו ובחון אליו, אבל הצורך בזה הוא לבריות העולם שאינם יודעים בנעלם רק בנגלה ובמה שהוא נראה לעינים, כענין שכתוב (שמואל א טו, ט) כִּי הָאֲדָם יִרְאֶה לְעֵינָיו וְה' יִרְאֶה לִלְבָב, וכאשר יבחן הצדיק ותצא מחשבתו הזכה ולבו הטהור מן הכח אל הפועל, אז יתפרסם גדול חיוב העבודה, ויתקדש שם שמים בעולם. כענין הנסיון באברהם שכתוב בו (וירא כב, א) וְהָאֱלֹקִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם, ולא היה הנסיון כי אם לפרסם חיוב העבודה אצל הבריות, וזהו שאמר לו ה' יתברך (שם, יב) כִּי עֲתָה יִדְעָתִי כִּי יִרְאֶה אֱלֹקִים אֹתָהּ, ביאורו הדבר נודע לכל מעתה כי ירא אֱלֹקִים אֹתָהּ.

ובחזקוני וירא (שם, א): דבר אחר נִסָּה אֶת אַבְרָהָם, לשון נסיון. ולא נסוה בשבילו, שהכל גלוי וידוע לפניו, מה שהיה והוה ועתיד להיות, אלא הביאו לידי נסיון לפני מדת הדין שהיתה מקטרגת לפניו עליו, ולהודיע לבריות כמה נדבו לבו לעשות רצון בוראו, ולא יוכלו לקטרג עליו.

כה

אבל זה מובן רק בנסיגה התלויה בפועל המעשה, וכגון בעקידת יצחק, שבוה נגלה לכל צדקת אברהם, אבל בבאן שכתב רש"י דכל הנסיון הוא שלא יתרחק אחר הקב"ה, קשה דהלא אין אדם יודע מה שבלב חבירו, והאיך יוכר הדבר לבריות שהוא עומד בנסיון בזה

(יב) נו דאָס איז רעכט אַז ס'איז עפעס דאָ אַ מעשָׁה [שעשה הצדיק, שזה נגלה גם לאחרים, אָבער] אַז ס'איז בלויז ווייטער [לנסותו אויף] אַ הִתְהוּר, דאָס ווייסט דאָךְ ווייטער קיינער נישט נאָר דער באַשעפער.

אַז ער האָט נישט מִהִתְהוּר געווען, אַז דער גאַנצער נסיון באַשטייט אויף דעם אַז ער האָט נישט מִהִתְהוּר געווען, איז דאָךְ עס נאָר אַ הִתְהוּר, [ואין אדם יודע מה בלב חבירו, ורק ה' יודע מחשבות], און דער בורא כל עולמים ווייסט אַזוי אויך מַצֵּב לְכָבוֹ, [ואם כן שוב קשה מה צורך לנסיון].

כו

ויש בראשונים עוד טעם לענין "הנסיון", שהוא כדי להרבות שכרו, שהרי כל זמן שלא בא לידו הנסיון בפועל לא שיך לתת שכר על מה שהיה עושה באם היה בא לידו. ולטעם זה נוחא ענין הנסיון גם על "ההרהור", אבל לטעם הראשון הנזכר, צ"ב להבין ענין "הנסיון" בבאן, שלכאורה היה זה רק ענין של מחשבה והרהור

ס'איז דאָ אַ טייל¹⁷ [וואָס] זאָגן אַ טעם אויף די נְסִיוֹנוֹת, ווייל [כאָטש] דער בורא כל עולמים ווייסט טאָקע, אָבער אַז ס'גייט דורך בְּמַעֲשֵׂה קומט אים 'שְׁכָר' דערפאַר, כאָטש דער מַצֵּב [לְכָבוֹ] איז אַז ער איז ראוי, אָבער ווילאַנג ס'געשעט נישט, קאָן מען דאָךְ נישט געבן קיין שְׁכָר פאַר דעם, אָבער אַזוי אַרומער [שבא מעשה לידו ועמד בנסיון] איז עס להרבות שכרו בעולם הבא, 'שְׁכָרוֹ' איז מען מַרְבֶּה, דאָס איז דער תכלית [הנסיגות]. [ולפי טעם זה לא קשה].

כז

איז דאָךְ קשה אָבער, נאָךְ¹⁸ דעם טעם נאָךְ [לטעם הראשון] (קושיא יב).

[און] על כל פנים, דאָרף מען דאָךְ פֿשֵׁט וואָס איז דער נְסִיוֹן אַזוי גרויס (קושיא יז-יא).

¹⁷ כן כתב ברמב"ן וירא (שם, א): ענין הנסיון הוא לדעתי, בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו, אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה, יקרא "נסיון" מצד המנוסה, אבל המנוסה יתברך יצוה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל, להיות לו שכר מעשה טוב, לא שכר לב טוב בלבד. ודע כי ה' צדיק יבחן (תהלים יא, ה), כשהוא יודע בצדיק שיעשה רצונו וחפץ להצדיקו, יצוה אותו בנסיון, ולא יבחן את הרשעים אשר לא ישמעו. והנה כל הנסיגות שבתורה לטובת המנוסה.

ועוד ברמב"ן (שם, כב): כי עתה ידעתי [כי ירא אלקים אתה]. מתחילה היתה יראתו 'בכח', לא יצא לפועל 'במעשה' הגדול הזה, ועתה נודעה במעשה, והיה זכותו שלם, ותהי משכורתו שלימה מעם ה' אלקי ישראל. [וכן כתב הרמב"ן גם בפרשת ראה (יג, ד)].

ובאבן עזרא וירא (שם, א) הביא ב' הפירושים, וז"ל: והגאון (בפ"י רס"ג עה"ת) אמר, שמלת נסה, להראות צדיקתו לבני אדם. גם מלת [כי עתה] ידעתי, כטעם הודעתי וכו'. [ולבסוף מסיק] ואחר שהכתוב אומר בתחלה וְהִתְבַּחֵשׁ לְפָנָיו אֶת אֲבִירָתוֹ סרו כל הטענות, וה' נסהו כדי שיקבל שכר.

ובספר חסידים (סימן תרה): הרי הכתובים אומרים אותו ענין, למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחרייתך (עקב ח, טז), ונסיון זה מענין איוב וכו', וכדי שיגמלוהו טוב בשכרו, שהוא יותר מצרות שארעוהו וכו'. שכל נסיון שבאים לבני אדם, כדי שיוכרו ויקבלו עליהם שכר טוב וכו'. - ועייין עוד שם (בסימן יא).

ועייין בספר העקרים (ה, יג) שהאר"י בענין זה, וכתב ג' אופנים, ובתוכם טעם זה, וז"ל: אבל ענין הנסיון הנזכר בעקדה הוא בהכרח מזה האופן הג', שרצה השי"ת שהכוונה הטובה שהיתה בלב אברהם תצא אל הפועל ויהיה לו שכר מעשה הטוב, עם המחשבה הטובה, ולא שכר כוונה טובה בלבד. [ועייין בזה בעריב נחל פרשת וירא דרוש יב]. - ועייין עוד בספורנו וירא (כב, א) ועקב (ח, ב), ובאלישיך הק' (ריש שמות).

¹⁸ נאך. פירושו כאן: לויט, לפי.

כח

קושיא יג

במדרש דורש הכתוב "וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ" נֶתַן לִירָאִיו, מלשון מירוף. דקאי על הנסיון שאמר לו הקב"ה וַאֲבָרְכָה וַאֲגַדְלָה שְׁמִי, ולבסוף נעשה וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ

נאך שטייט אין מדרש^{טז}, וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ, זה שאמר הכתוב (תהלים צד, יב) אֲשֶׁרִי הִגְבֵּר אֲשֶׁר תִּסְרְנוּ קָה, דער בורא כל עולמים האט אים צוגעזאגט וַאֲבָרְכָה וַאֲגַדְלָה שְׁמִי, און צום סוף האט זיך אויסגעלאזט וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ. רבי יהושע בן לוי אמר, טָרַף נֶתַן לִירָאִיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ (שם קיא, ה), טָרַף, [קרי ביה] טִירוֹף נֶתַן לִירָאִיו. [אבל לעתיד לבא יִזְכֹּר 'לְעוֹלָם' בְּרִיתוֹ].

כט

והמפרשים ביארו לשון "טירוף", רהבונה על חסרון המזון וענין הרעב

[ופירשו] וואָס איז דער פֿשֶׁט, [באומרו] טִירוֹף, ס'איז פֿאַרקערט, מ'האָט אים געזאָגט וַאֲבָרְכָה, און סוף האָט זיך אויסגעלאָזט ס'איז געוואָרן אַ טִירוֹף, טִירוֹף [פירושו] ס'איז אַ חֶסְרוֹן, אַ מַאֲרָה, אַ הונגער, אברהם האָט נישט געהאַט. [וזה נקרא אַ טִירוֹף].

אַזוי זאָגן די מפרשים טייטשן [אַזוי], ס'איז דאָ מפרשים דאָרט [שפירושו כן]".

ל

[ומסיים המדרש] יִזְכֹּר 'לְעוֹלָם' בְּרִיתוֹ, לעולם הבא, ס'איז נאָר לעולם הבא. אָבער 'דאָ' איז אַ טִירוֹף, אויף 'דעם עולם' איז אַ טִירוֹף.

לא

אבל לפי פירושם קשה, דאם כן דורש את הכתוב על הדיפוך ממשמעות פשוטו, דלפי פשוטו פֿירוש מוזן, ולפי הֶדְרֵש טִירוֹף פירושו היפך המזון. והכלל הֶדְרֵשׁ וְהַפְשֵׁט צריכין להיות מוקשר, וכל שכן שלא יהיה הֶדְרֵשׁ היפוך הַפְשֵׁט

יג) דאָס איז דאָן עפעס אויך אַ חידוש, מ'נעמט אַרויס דעם פסוק פונעם מִשְׁמָעוֹת, [אויף] פונקט פֿאַרקערט. [דלפי פשוטו] טָרַף נֶתַן לִירָאִיו איז דאָן אַ בְּרָכָה, אַז מ'וועט אים געבן מִזוֹן, דריי איך אויס דעם טָרַף [אַז] ניין, איך זאָג גאָר טִירוֹף, ס'איז אַ טִירוֹף. ס'איז תִּתִּי דִסְתִּי [הדרש והפשט, והכלל הוא] אֵין מקרא יוצא מידי פשוטו, דער דִרְשׁ מִיטן פֿשֶׁט איז [ביידע] אָמַת, [אָבער] 'דער' דִרְשׁ איז דאָן אָבער סותר דעם פֿשֶׁט.

^{טז} בבראשית רבה (מ, ב): וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ. רבי פנחס בשם רבי חנין דציפורין פתח, אֲשֶׁרִי הִגְבֵּר אֲשֶׁר תִּסְרְנוּ קָה, ואם בא להקפיד [פירוש במתנות כהונה: להרהר אחר מדותיו יתברך], ומתוך הַדְרָה תִּלְמָדְנוּ (שם) [למדנו מתורתך שאין להרהר אחריו], מה כתיב באברהם, וַאֲבָרְכָה וַאֲגַדְלָה שְׁמִי, כיון שיצא קפץ עליו רעבון, ולא קרא תגר ולא הקפיד, אלא וַיְהִי רָעַב אַבְרָם מִצְרִימָה לְגוֹר שָׁם.

וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ, רבי יהושע בן לוי פתח, טָרַף נֶתַן לִירָאִיו, טִירוֹף נֶתַן לִירָאִיו בעולם הזה [טִירוֹף, טלטול ונדוד בלי שלוח], אבל לעתיד לבא יִזְכֹּר 'לְעוֹלָם' [בְּרִיתוֹ]. מה כתיב באברהם, וַאֲבָרְכָה וַאֲגַדְלָה שְׁמִי, כיון שיצא קפץ עליו רעבון ולא הקפיד ולא קרא תגר אלא וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיְהִי רָעַב מִצְרִימָה לְגוֹר שָׁם. "בפירוש מהר"ו שם: טָרַף נֶתַן לִירָאִיו, לפי הַפְשֵׁט, שהיה לו לומר "מזון" [נתן ליראיו], או "לחם".

ולמה אמר בלשון עבר "נתן", והיה לו לומר 'נותן', וכמו שנאמר (תהלים קלו, כה) 'נותן' לָחֶם לְכָל בִּשּׁוֹר. על כן דורש וכו' אל תקרי טָרַף אלא טִירוֹף, שפירושו נדנדוד, ומחסור, ורעב, על שִׁיזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ, לעולם הבא, כי אין הבטחה לצדיק בעולם הזה, כמו שאמר לקמן פרשה ע"ז סימן ב'. [נלשון המתנות כהונה בזה, הובא לעיל בהערה טז].

לב

והגם דלייטש סתירת הדרש והפשט, אפשר לומר דתרווייהו איתנייהו, דלפעמים ניתן מזון ליראיו, ולפעמים הוא ההיפוך. אבל עדיין קשה האיך הוציאו זה ממשמעות הכתוב לדרוש כן

איך קאָן מיך נייטן און זאָגן אַז ס'איז 'ווי אַמאָל' (לפעמים כך ולפעמים כך), ס'קאָן זיין דעס אַמאָל, (ולפעמים באופן האחר), ס'איז גיווענדט ווי דער בורא כל עולמים זעט [איין פאר] יעדן לפי בחינתו, לפי הצורך, ס'איז [אַמאָל] פאַרהאַנדן אַ טָרף, און ס'איז [אַמאָל] פאַרהאַנדען אַ טירוף (וואָס ס'איז) פונקט דער היפוך. [נאָר] אף על פי כן, אָבער פּונוואָנעט נעמען עס חכמינו ז"ל מ'זאָל דרִשֵׁנען (דאָ אזוי, בלשון שהוא היפוך הפשט).

לג

ובנור הקודש רוצה לתרץ שדרשו כן ממה שינה וכתב "טרף" ולא כתב "מזון", אבל אין זה מספיק, כי מצינו בכמה מקומות דטרף הוא לשון מזון

דער נזר הקודש וויל זאָגן^י ווייל ס'שטייט נישט "מִזֶּזֶן", ווייל ס'שטייט "טָרֶף"^ט.

[אָבער] מ'טרעפט דאָך ערגעץ אַנדערש אויך (לשון) טָרֶף [דפירושו "מזון", וכגון בפסוק] וְהָיָה עֲלֶיהָ זֵית טָרֶף בְּפִיָּהּ^כ (נח ח, יא). [וכן מצינו עוד פסוקים דטרף הוא לשון מזון גם לפי פשוטו, וכדכתיב הַטִּירְפָּנִי לֶחֶם חֶקִי (משלי ל, ח), וְתָתֵן טָרֶף לְבֵיתָהּ (שם לא, טו)].

לד

ועל כן נראה לפרש באופן אחר ככוונת לשון "טירוף"

נאָר וואָס מ'קען [נאָך] זאָגן אין דעם ענין [לדרכינו, לפרש ענין "טירוף" באופן אחר, באופן שאינו סותר למשמעות הפשט].

לה

קושיא יד

בפרקי דרבי אליעזר מבואר, שהרעב שבימי אברהם היה הרעב הראשון מיום שנברא העולם, בכדי לנסות את אברהם

לאָמיר זען, וְיָהִי רָעַב בְּאַרְצָךְ, דאָ איז דאָ אַ פֿלוגֶתָא נאָך, אַ פרישע פֿלוגֶתָא אין דברי חכמינו ז"ל, וואָס מ'דאָרף פאַרשטיין.

[דהנה] דער פרקי דרבי אליעזר זאָגט, דאָרטן ערגעץ דאָכט זיך אין פרק כ"ה צי וואו, דאָרטן אין די קפ"ס^{כא}. וְיָהִי רָעַב בְּאַרְצָךְ, זה הרעב הראשון^{כב}, מיום שנברא העולם

^י בנור הקודש שם: טירוף נתן לִירְאִיו. פירש ביפה תואר שיהיו ביסורים בעולם הזה ולא בשלום, כדלקמן פרשה פ"ד (סימן א), כדי שיפירע איזה חטא שבידיהם, וישכוננו לבטח בעולם הבא. וזהו שאמר אבל לעתיד יזכור לעולם ברייתו, דאם לא כן מאי קא משמע לן, פשיטא שלעתיד לא יהיה צער לצדיקים. ומה שפירש 'טירוף' נתן, אף על פי שהפשוטו הוא 'שמפגנסם' לשעבר, וכן יזכור להם לעולם 'בריתו', דרש כן מדלא נזכר רק טרף וקיום הבריות [נראה דצ"ל הברית] אינו למזון בלבד, אלא גם לבני וחיי וכל הצרכים וכו', עכ"ל [היפה תואר]. - ובקרא דטרף נתן ליראיו, נראה לי דודאי אין המקרא יוצא מידי פשוטו דטרף הוא 'מזון', אלא דמפיק לה בלשון טרף לומר שהטרף שנותן להם הוא דרך טירוף וטלטול וכו'.

^ט וכן כתב גם בפירוש מהרז"ר המובא לעיל, (וסגנון לשון רבינו מטין כסגנון לשון המהרז"ר).

^כ ופירש"י: טָרֶף וכו'. ומדרש אגדה לשון מִזֶּזֶן, ודרשו (עירובין יח): בְּפִיָּהּ לשון מאמר, אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית בידו של הקב"ה וכו'.

^{כא} הוא בפרקי דרבי אליעזר פרק כ"ו, וז"ל: עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולן וכו'. הנסיון השלישי, טלטלו מבית אביו ומארץ מולדתו והביאו לחרון וכו', והטלטול קשה לאדם יותר מכל, ומניין

עד ביז צו אברהם, איז נישט געווען, לא היה רַעַב בַּעוֹלָם, נאָר 'דעמאָלטס', כדי לְנִסּוֹתוֹ. (וזהו אומר וַיְהִי רַעַב בְּאֶרֶץ, ללמד אַז) ס'איז געווען אין אָנפאַנג (פעם הראשון). אזוי שטייט אין פּרקי דרבי אליעזר.

לו

אולם במדרש רבה מבואר בכמה מקומות דעשרה רעב באו לעולם, והראשון היה בימי אדם הראשון, ואח"כ בימי למך, ואח"כ בימי אברהם

[אָבער] אין מדרש רבה שטייט אויף פֿמה פלעצער^כ און דאָ אויכעט^כ, עֲשָׂרָה מִיָּמֵי רַעַב בָּאוּ לַעוֹלָם, צען מָאָל איז אַראָפּגעקומען רַעַב, בָּאוּ לַעוֹלָם, אַראָפּגעקומען אויף דער וועלט.

איין מָאָל - זאָגט ער - בִּימֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן, [ווי] ס'שטייט (בראשית ג, יז) אַרְוֶהָ הָאֲדָמָה בְּעִבְרָהּ, [דכשנאמר] אַרְוֶהָ "הָאֲדָמָה" איז געוואָרן אַ רַעַב. דאָס צווייטע מָאָל בִּימֵי לִמְךָ, [ווי] ס'שטייט (שם ה, כט) ווען נח איז געקומען [לעולם, וַיִּקְרָא שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יִנְחַמְנוּ וגו'] מִן "הָאֲדָמָה" אֲשֶׁר אַרְוֶהָ ה', [דמזה נשמע אַז] בִּיז צו נח'ן [קודם שגולד] איז געווען אַרְוֶה ה', איז געווען אַ רַעַב. און 'דעס' איז געווען דאָס דריטע מָאָל, וַיְהִי רַעַב בְּאֶרֶץ, בִּימֵי אַבְרָהָם. אזוי שטייט אין מדרש רבה.

לו

וצריך ליישב הסתירה בזה בדברי חז"ל

(יד) דאָס איז אַ סתירה [בדברי חז"ל, וצריך ליישב]. (ראה עוד להלן באותו מאה)

שטלטלו, שנאמר וַיֹּאמֶר ה' אֵל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וּמִמּוֹלֶדְתְּךָ. הנסיון הרביעי, מיום שנבראו שמים וארץ לא הביא הקב"ה רעב בעולם אלא בימי אברהם, ולא בכל הארצות אלא בארץ כנען, לנסותו ולהורידו למצרים, שנאמר וַיְהִי רַעַב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

וכן הוא ביוצרות ליום ב' דראש השנה (כפיט שלפני קדושת שחריית): הִרְבִּיעִי הִבִּיא רַעַב בְּאוֹתָן הַיָּמִים, הוּא הָרַעַב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר בָּא לַעוֹלָמִים, וְלֹא בְּכָל הָאֲרָצוֹת וּבְכָל הַתְּחוּמִּים, כִּי אִם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן לְנִסּוֹתוֹ וּלְהוֹרִידוֹ לְאֶדְמַת עֲנָמִים.

^כ לשון זה הוא ביוצרות לר"ה הנזכר.

^כ בבראשית רבה (בראשית כה, ג) מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַרְוֶה ה' (בראשית ה, כט). עשרה שני רעבון באו לעולם:

אחד בִּימֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן שנאמר (שם ג, יז) אַרְוֶהָ הָאֲדָמָה בְּעִבְרָהּ.

ואחד בִּימֵי לִמְךָ, שנאמר (שם יב) מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַרְוֶה ה'.

ואחד בִּימֵי אַבְרָהָם, וַיְהִי רַעַב בְּאֶרֶץ.

ואחד בִּימֵי יִצְחָק, שנאמר (תולדות כו, א) וַיְהִי רַעַב בְּאֶרֶץ מִלְכָּד הָרַעַב הָרִאשׁוֹן [אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם].

ואחד בִּימֵי יַעֲקֹב, שנאמר (עמוס ו, י) כִּי זֶה שְׁנֵתִים הָרַעַב.

ואחד בִּימֵי שֹׁפֵט הַשְּׁפִטִּים, שנאמר (רות א, א) וַיְהִי בִּימֵי שֹׁפֵט הַשְּׁפִטִּים וַיְהִי רַעַב בְּאֶרֶץ.

ואחד בִּימֵי דָוִד, שנאמר (שמואל ב' כא, א) וַיְהִי רַעַב בְּיָמַי דָּוִד שְׁלֹשׁ שָׁנִים.

ואחד בִּימֵי אֱלִיהוֹ, שנאמר (מלכים א' יז, א) חִי ה' וְגו' אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לִפִּי דְבָרִי.

ואחד בִּימֵי אֱלִישָׁע, שנאמר (מלכים ב' ו, כה) וַיְהִי רַעַב גָּדוֹל בְּשִׁמְרוֹן, שְׁהוּא מִתְגַּלְגַּל וְבֹא לַעוֹלָם.

ואחד לעתיד לבא, שנאמר (עמוס יא, א) לֹא רַעַב לָלֶחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם לְשֹׁמֵעַ אֵת דְּבַר ה'.

וכן הוא גם כן בבראשית רבה פרשת תולדות (טו, כ). [ושם לא נזכר בימי למך, אלא לאחר הרעב שבימי אלישע (ששם הוא השמיני) נאמר "ואחד שהוא מתגלגל ו בא לעולם, ואחד לעתיד שנאמר והשלחתי רַעַב בְּאֶרֶץ לֹא רַעַב לָלֶחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם" וגו'].

וכן הוא ברות רבה (א, ד). [ושם נזכר גם הרעב שבימי למך, אלא שלאחר הרעב שבימי אלישע (ששם הוא התשיעי) נאמר "ואחד שמתגלגל ו בא לעולם, דכתיב והשלחתי רַעַב בְּאֶרֶץ לֹא רַעַב לָלֶחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם"].

^כ בבראשית רבה בפרשתן (מ, ג): [וַיִּרְדּוּ אֲבָרָם מִצְרָיִם לְגוֹר שָׁם. י' רעבון באו לעולם, אחד בימי אדם הראשון, וכוליה עניינא (דלעיל בבראשית כג, ג), א, עד ואחד לעתיד לבא, לא רַעַב לָלֶחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם לְשֹׁמֵעַ אֵת דְּבָרִי ה', כדלעיל (שם) [על הפסוק] מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַרְוֶה ה'.

לח

קושיא זו

גם קשה על דברי המדרש רבה מדברי הפסוק, שהרי בדברי הפרקי דרבי אליעזר כן מוכח בפסוק הנאמר ביצחק ויהי רעב בארץ מלכד "הרעב הראשון" אשר היה בימי אברהם

טו) און דער אַמַת, דער פרקי דרבי אליעזר איז דאָך מבואר אין פסוק זייער שטאַרק, ס'שטייט אין פסוק ביי יצחק'ן (תולדות כו, א) ויהי רעב בארץ מלכד "הרעב הראשון" אשר היה בימי אברהם, [פון דעם] ברענגט דאָך אַ ראָיה דער פרקי דרבי אליעזר^כ, ער האָט עס גענומען פונעם פסוק, [ווייל] ס'שטייט אַרויס הרעב הראשון, דער ערשטער. און אַז איך זאָל זאָגן אַז ס'איז געווען פריער [שוין אַ רעב, אס כן] איז ראשון [געווען בימי אדם, ולא בימי אברהם. ואם כן צ"ב האך יתורץ לשון הפסוק שם, לפי דברי המדרש רבה שכבר היה רעב בעולם בימי אדם ובימי למך].

לט

קושיא זו

גם צ"ב בכונת הפסוק עצמו, לאיזה צורך הוכיר שהרעב שבימי יצחק היה "מלכד הרעב הראשון" אשר היה בימי אברהם, והלא בימי יצחק כבר היה זמן רב לאחר שפסק הרעב שהיתה בימי אברהם, ולא היו ב' שנות הרעב סמוכים זה לזה עד שיצטרך לייחסם זה בזה

טז) די גאַנצע [מה שהזכיר זאת הפסוק], דער אַמַת איז דער פֿסוק איז אינגאנצן שווער, אפילו 'אזוי' [אף לדברי הפרקי דרבי אליעזר].

[ווי] דער רמב"ן פלאַגט זיך אויך דאָרט אין פֿשט^כ, וואָס דאָרף ער מיר דערציילן אַז 'דער' [רעב שבימי אברהם] איז געווען הרעב הראשון, און 'דעס' [שבימי יצחק] איז געווען "מלכד הרעב הראשון. וואָס איז אַ נפקא מינה צי [ס'איז] מלכד. ס'איז דאָך נישט געווען אויפאמאָל, ס'איז דאָך שוין פאַראַיבער [געווען בימי יצחק], ס'איז שוין [געווען דעמאָלטס] לאַנג דורך [געגאַנגען] דער רעב וואָס ס'איז געווען בימי אברהם. וואָס דאָרף ער מיר דערציילן אַז דעס איז מלכד הרעב [הראשון]. נו אַודאי איז דאָס מלכד, אַז דאָס איז נישט געווען 'דעמאָלטס' איז דאָס געווען עקסטער. ס'האָט דאָך גאַרנישט קיין שום שייכות, ניטאַמאָל אין איין זמן. [ואם כן צריך ביאור כונת הפסוק שם, שהרין] דאָס גאַנצע איז דאָך איבעריג.

מ

ובפרט לדברי המדרש רבה שהרעב שבימי אברהם לא היה הרעב הראשון שבעולם, יפלא יותר מה שהכתוב מייחס הרעב שבימי יצחק להרעב שבימי אברהם, ואף קורא אותו "הרעב הראשון"

איבערהויפּט [לדברי המדרש רבה] אַז איך זאָל זאָגן אינגאנצן אַז ס'איז גאָר ניטאַמאָל געווען רעב "הראשון" בימי אברהם, נו האָט דאָך עס אַודאי נישט קיין שום פֿשט [דער] מלכד הרעב הראשון. [ואם כן ביותר צריך ביאור לפי זה] וואָס דאָרף ער מיר

^כ כן מפרש בבאור הרד"ל על הפרקי דרבי אליעזר שם, שמביא שהפרקי דרבי אליעזר חולק על המדרש רבה בזה, ואחר כך כתב: והפרקי רבי אליעזר יצא לו מפשטיה דקרא דכתיב מלכד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם, דראשון מיומת עולם קאמר, ובזה הוגדל הנסיון.

^כ ברמב"ן פרשת תולדות (כו, א): מלכד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם. אולי ועל כן ימנה הכתוב ממנו, כי מה צורך להזכיר זה. – והנכון בעיני כי זה להגיד כי היו זוכרים אותו הרעב הראשון, ומספרים עליו שבעבורו ירד אברהם למצרים ושם עשה לו ה' כבוד גדול. ולכן היה יצחק חפץ ללכת בדרך אבותיו לירד שם, עד שנאמר לו אל תרד מצרימה.

דערציילן מ'לכד הרעב הראשון, אז ס'איז נישט אמת, אז ס'איז נישט געווען רעב הראשון.

מא

סיום קושיא מו

יהיה איך שיהיה, דער דרך פונעם מדרש איז הארב פונעם פסוק.

מב

סיום קושיא יד

ועכ"פ צריך ליישב הסתירה שבין הפרקי דרבי אליעזר והמדרש רבה.

וקשה לומר שיש פלוגתא בזה, כיון שהוא דבר התלוי במציאות, ולא בהלכה

און דערנאך (צו זאגן אז) ס'איז א פלוגתא [בין המדרש והפרקי דרבי אליעזר], איז אויך שווער צו זאגן זיי זאלן קריגן אין א מציאות. אן אלטן כלל איז דא [שאין להעמיד פלוגתא במציאות].

אפילו 'אזוי' [כשסותרין בהלכה ולא במציאות] איז דאך אויך [דער כלל גדול] אפוישי פלוגתא לא מפשינן^כ. נאר 'אזוי' [בענין הלכה] קאן מען זאגן [דיש] מ"ט פנים טמא מ"ט פנים טהור^כ, [און] אלו ואלו דברי אלקים חיים^{כט}.

[אבער] ווען מ'קריגט אין א מציאות, קען איך דאך נישט זאגן אלו ואלו דברי אלקים חיים. דעס וואס 'ער' זאגט אז דאס איז געווען ראשון, און 'ער' זאגט אז ס'איז נישט געווען ראשון, [ונמצא שנחלקו בהמציאות אם כבר היה רעב בעולם לפני זה].

דארף מען פארשטיין דאס ענין [לייזש באופן שלא יסתרו אהדדי].

מג

קושיא יז

הכלל, ויהי רעב, וירד אברם מצרימה, איז ער געגאנגען קיין מצרים.

האט ער געזאגט, הנה נא ידעתי כי אשה פת מראה את, [והיה כי יראו את המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואת יחי], אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחייתה נפשי בגללה.

^כ שאין מרבים לעשות פלוגתא במקום שאין מוכרח לומר שהוא פלוגתא, אלא יש לטרוח להשוותם באופן שלא יסתרו אהדדי. עיין תוספות נדה (ח: ד"ה מאן חכמים), ובקיצור כלל התלמוד (על מבוא התלמוד הנדפס בריש מסכת ברכות) בחלק הקושיא והפירוק. ועיין בזה בלשון החכם צבי (סימן קלד), והביאו רבינו בשו"ת דברי יואל סימן צו (אות ח, ד"ה ויהיה), וביואל משה (ג, ל), ועוד.

^{כב} כמבואר בשיר השירים רבה (ב, פסוק ד): הִבְיֵאנִי אֶל בֵּית הַיֵּינָן [וְדַגְלוּ עָלַי אֶהְבֵּה] וכו', רבי אבא בשם ר' יצחק אמר, אמרה כנסת ישראל, הביאני הקב"ה למרתך גדול של יין זה סיני, ונתן לי משם התורה שנדרשת מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא, מנין וְדַגְלוּ, ומאהבה גדולה קבלתיה, שנאמר וְדַגְלוּ עָלַי אֶהְבֵּה.

^{כט} כמבואר בגמרא עירובין (ג:): שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים הן, והלכה כבית הלל.

ומפרש בחידושי הריטב"א שם: שאלו רבני צרפת ז"ל, היאך אפשר שיהו שניהם דברי אלקים חיים, וזה אוסר וזה מתיר, ותירצו, כי כשעלה משה למרום לקבל תורה הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור, ויהיה הכרעה כמותם. ונכון הוא לפי הדרש, ובדרך האמת יש טעם וסוד בדבר.

וז"ל רבינו דברי יואל תרומה (עמוד ר): דמה שמצינו בגמרא (עירובין ג:): על פלוגתות בית שמאי ובית הלל אלו ואלו דברי אלקים חיים, [זה] שייך רק במחלוקת בהלכה, וכמו שכתב הריטב"א ז"ל שם הטעם, כי כשעלה משה למרום קבל על כל ענין בתורה מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא (כמדבר רבה ב, ב), וההלכה היא כפי מה שמכריעים החכמים שבאותו הדור, עכ"ל. וזה לא שייך לומר בפלוגתא במציאות, דממה נפשך חד מינייהו אינו אמת. [וכן נמצא בדברי רבינו בכ"מ].

מד

מה שאמר אברהם אמרי נא אחתי את, הוא פלא גדול, והאיך הותר לו להכניס את שרה בסכנת עריות, שלא הותרה אף במקום פקוח נפש, בכדי להציל את עצמו מידי הריגה. ואם היה זה יען כי סמך שיארע לה גם, וכמו שהיה לבסוף, אם כן למה לא סמך שיארע גם לה לעצמו שינצל מן הריגה.

(ז) ס'איז איינס פון די פֿלאַים.

ער האָט אַריינגעשיקט [שָׁרָה לְחוּךְ סִכְנַת עֲרִיּוֹת], אַז ער האָט געזאָגט [אַמְרִי נָא] אַחֲתִי אֶת, ווייל אַז נישט, [וויאמער שהיא] בעלה, וועט מען אים הִרְגֵּנֶען, ווייל ס'איז אַן אשת איש, [ומה שאין כן] אַז מ'וועט זאָגן [זי איז] אַ שוועסטער, איז דאָךְ עס נישט קיין אשת איש, וועט מען זי קאַנען נעמען. [וצוה לה כן בכדי] אַז מ'זאל אים נישט דאַרפֿן הִרְגֵּנֶען. נו האָט ער דאָךְ זי 'איינגעשטעלט' [בסכנה] אין איסור עריות, איז זי דאָךְ געווען איינגעשטעלט אין איסור עריות, [ויש להבין] וויאזוי מ'האָט עס געקאַנט 'איבערגעבן' זי אויף עריות, [שלא הותרה אף במקום פקוח נפש]. ס'איז אַ פֿלאַ, הַפֿלאַ וְפֿלאַ.

מה

נאָר ער האָט זיך פאַרלאָזט - מוז איך זאָגן - ער האָט זיך פאַרלאָזט אויף אַ נס, אַז ס'וועט נישט זיין [קין מכשול]. נו אַז ס'איז ווידער נסים, וועט מען אים נישט הִרְגֵּנֶען אויך נישט. אַ נס קען דאָךְ געשען [אויך אויף דעם אַז] מ'זאל אים נישט הִרְגֵּנֶען, פונקט ווי [אויף] דעם.

מו

[והלא אמירת אחתי היא] דאָס איז דאָךְ עפעס דירעקט וועגן דעם, דאָס גאַנצע איז דאָךְ וועגן דעם, נו הייסט דאָךְ [עס] כמעט ווי 'איבערגעגעבן', אַז ער זאָגט אַחֲתִי היא כדי מ'זאל זי קענען נעמען און מ'זאל 'אים' נישט הִרְגֵּנֶען. [וואָרן] ווען נישט, וואָס איז דען דער חילוק. פאַרוואָס וועט מען אים אַזוי [יאַ] הִרְגֵּנֶען און אַזוי נישט, איז דאָךְ נאָר ווייל [כדי] מ'זאל זי נעמען [מבלי שתהיה אשת איש], פאַרוואָס ווייל מ'ויל, ווייל מ'וועט זי חלילה וועלן נעמען אַריין, [וכמו שהיה אחר כך] וְתָקַח הָאִשָּׁה בֵּית פֶּרֶעָה. [ונמצא] האָט ער דאָךְ זי 'איבערגעגעבן' [אויף] רחמנא ליצלן. דאָס איז דאָךְ עפעס אַ הַפֿלאַ וְפֿלאַ.

מז

וכוהר מבואר שראה שהשכינה הולכת עם שרה, ולכן ידע שתנצל. ובאמת היה כל זה מן השמים לעשות פועל דמויני לדורות. אבל מ"מ מצד ההלכה צריך עוד איזה הסבר לפי פשוטו, האיך הותר להם לומר אחותי היא, ולגרום חשש סכנת עריות בכדי להציל עצמו מן הריגה

נאָר זעט אויס אין זוהר הקדוש דאָ^ל, ווייל ער האָט געזען [אַז] די שכינה גייט דאָ מיט, [ולכן ידע שלא יאונה לשרה שום רעה].

^ל שאם ידעו שהיא אשת איש יתכן שימנעו מליקחה, אבל באומרים שהיא אחותו אז בודאי יקחוה לבית פרעה.
^ל בזוהר הקדוש בפרשתן (פא): דְּבַר אַחֵר הִנֵּה נָא יְדַעְתִּי, דְּחָמָא עִמָּה שְׂכִינְתָּא. וּבְגִין כֵּן אֶתְרַחֵץ אֲבָרְהָם וְאָמַר אַחֲתִי הִיא. וּמִלָּה דָא אֶסְתַּלַּק לְתַרִּי גִנְיִן, חַד כְּמִשְׁמְעוּ. וְחַד כְּדִקְתִּיב (משלי ז, ד) אָמַר לְחִכְמָה אַחֲתִי אֶת, וְכַתִּיב אֲמַרִּי נָא אַחֲתִי אֶת, וְכַתִּיב (וואתחנן ה, כד) וְאֵת תְּדַבֵּר אֲלֵינוּ. לְמַעַן יִיטֵב לִי בַּעֲבוּרָהּ, כְּלִפִּי שְׂכִינָה אָמַר, בַּעֲבוּרָהּ יִיטֵב לִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. וְחִיתָה נַפְשִׁי בְּגִלְדָּהּ, בְּגִין דְּבָדָא יִסְתַּלַּק בְּנִשְׁ וְיִזְכָּה לְאַסְתַּלְקָא לְאַרְחָא דְחַיִּי. - אֲמַרִּי

דער אַמֶת ס'האַט אזוי געברויכט צו זיין, דאָס איז אַן עקסטערע זאַך, דאָס האָט געברענגט ענינים [שהיה זה פועל דמיוני לדורות הבאים, שעי"ז נמשך אחר כך העשר מכות על פרעה במצרים], דאָס איז אלעס אַמֶת. אָבער אַף על פי כן, לפי פשוטן של דברים ברויך מען דאָך [אויך] פאַרשטיין, אין דער הִלְכָה אַריין, וויאָזוי ער האָט דאָס געטון.

מח קושיא יח

קושיית בעלי התוספות: אם ידע אברהם שהיו נזהרין על מה שהן מצוין, ולא יקחו אשת איש, אם כן לא היה לו לירא שיהרגוהו, שהרי כמו כן מצווים על שפיכות דמים

יח) דער גאַנצער ענין מיט דעם הִרְגָ'נען [שנתיירא אברהם שיהרגוהו המצריים כדי להציל את פרעה מאיסור עריות], פרעגט דאָך נאָך די בעלי התוספות^ל, פרעגט דאָך דאָס נאָך תוספות שוין, וואָס איז אַ חילוק [בין איסור שפיכת דמים לאיסור עריות], פאַרוואָס זאָלן זיי אים הִרְגָ'נען [כדי] ער זאָל נישט עובר זיין [אויף איסור] אשת איש, נו און שפיכת דמים איז דאָך אויכעט [אסור, און ס'איז] נאָך אַ 'האַרבערער' איסור, ווייל ביי אַ בן נח איז דאָך האַרבער [שפיכת דמים מעריות, שהרי שפיכת דמים] דעס איז יהרג ואל יעבור, און [עריות] דאָס איז יעבור ואל יהרג, ביי אַ בן נח^ל.

נא אַחֲרָי וּגְו'. רבי יִסָא אָמר, יָדַע הָיָה אֲבְרָהָם דְּכָלְהוּ מִצְרָאִי שְׁטִיפִין אֲנָן בְּזֻמָּה, וְכִינּוּ דְכָל הָאִי יָדַע, אֲמַאי לֹא דְחִיל עַל אֲתַתִּיה דְּלֹא אֶהְדֵּר מֵאַרְחָא וְלֹא יִיעוֹל לְתַמָּן, אֲלֵא בְּגִין דְּחִמָּא שְׂכִינְתָּא עִמָּה.

^ל בדעת זקנים לבעלי התוספות (יב, יא): ותימה, שהרי כמו כן מצוים על שפיכות דמים, ואם יודע הוא שהיו נזהרין על מה שהן מצוין, אם כן לא היה לו לירא שיהרגוהו. ויש לומר, כי טוב יהיה להם שיהרגוהו ויעשו עבירה דשפיכות דמים פעם אחת, משיבאו עליה בלא הריגה, כי יהיו יראים המצרים פן יצעוק עליהם למלך. [ועיין עוד בזה בחזקוני, ובפירוש הרא"ש, ובפ"י הטור הארוך, ועוד].

^ל הא דבן נח בעריות יעבור ואל יהרג, מבואר ברמב"ם (הל' מלכים י, ב): בן נח שאנסו אנס לעבור על אחת ממצותיו מותר לו לעבור, אפילו נאנס לעבור עבודה זרה עובר, לפי שאינן מצווין על קדוש השם. ונקמור בסנהדרין עד:].

והא דבן נח בשפיכות דמים יהרג ואל יעבור, כן כתב בפרשת דרכים (דווש ב) ז"ל: ודע דמשמע לי דהא דאמרין דבן נח אינו מצוה על קדושת ה', היינו דוקא בעבודה זרה וגילוי עריות, אבל בשפיכות דמים יִהָרַג ואל יִהְרֹג. וטעמא דמילתא, משום דבע"ז וג"ע מה שישאל מזהרין [למסור נפשם] הוא משום דגלי בהו קרא, בעבודה זרה כתיב (וואחננו ו, ה) וְאֶהְבֶּתְ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל לְבָבְךָ וְכָל נַפְשְׁךָ, ודרשינן (סנהדרין עד.) אפילו הוא נוטל את נפשו, וגילוי עריות דכתיב (חצא כב, כו) כִּי פֹאֶשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וְרָצְחוֹ נָפֶשׁ פֶּן הִדְבֵּךְ הָיָה, מְקִישׁ רוצח לנערה המאורסה, מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה וכו' (סנהדרין סס). הרי דאצטריך קרא לתרווייהו, ללמדנו דישאל מזהרים באלו לקדש את ה'. ואם כן איכא למימר דבבן נח דלא גלי קרא בהו, איכא למימר דלא הוזהרו על קידוש ה'. אבל שפיכות דמים דלאו מקרא נפקא אלא מסברא, דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי אימא דדמא דחבירך סומק טפי (סס), בסברא זו מהיכא יתית דיש חילוק בין ישראל לבן נח.

ויש סעד לחילוק זה ממה שכתב הרא"ם פרשת וישלח (לב, ח) על מה שכתב רש"י וַיִּצָּר לוֹ שְׂמַא יִהְרֹג אֶת אֲחֵרִים, וזה לשונו, ואם תאמר והלא עָשָׂה גִבְרָא אֱלֹמָה הָיָה, וְשִׂמָּא הֵבִיאָם [להאריכע מאות איש] בעל כרחם וולא הוזהר ליעקב להרגם מטעם הבא להורגן השכם להורגו, כי היו אנוסים בדבר מחמת עָשָׂן, ויתריך דאפילו הכי לא היה להם [להר' מאות איש] לשמוע לו [לעָשָׂן], שהרי נמנו וגמרו דבע"ז וג"ע וּשְׂדֵי יִהְיֶה ואל יעבור. ודברי הרב תמוהים, שהרי בן נח אינו מצווה על קדושת ה', ואפילו בעבודה זרה יעבור ואל יִהָרַג. ולפי מה שכתבנו נוחא, דשפיכות דמים שאני משום דסברא הוא דמאי חזית כו', ואפילו בבן נח יִהָרַג ואל יִהְרֹג. – הן אמת דמהר"ש יפה ז"ל (כפה תואר) בסדר לך לך פמ"ז סי' ה' ד"ה שהיה, כתב וזה לשונו, דאע"ג דמסברא נפקא מאי חזית כו' וכיון דבני נח לא נצטוו למסור עצמם על ע"ז וג"ע, כי לישראל נחדש זה מקראי, מסתמא גם על ש"ד לא נצטוו למסור נפשם, עד כאן. ומכל מקום הסברא נראה בעיני, ומה גם שיש לו סימנים בדברי הרא"ם כנזכר.

[ונחילוק הפרשת דרכים כן כתב בערוך לגר (סנהדרין סוף דף עד:) בפשיטתו. אולם במשכיל לדוד (וישלח ש) חולק על הפרשת דרכים בזה, ולכן מתמה על דברי הרא"ם שם, עיי"ש באורך].

וואפילו אם שני האיסורים שוים, על כל פנים] וואָס איז אַ חילוק, פאַרוואָס זאָלן זיי אים
הַרְגֵנען, [כדי] ער זאָל נישט עובר זיין אויף עריות זאָלן זיי גיין הַרְגֵנען אַ מענטש.

מט

ער וויל זאָגן אַ חילוק [בעלי התוספות], ווייל ס'איז כסדר [איסור עריות, ושפיכות דמים
הוא רק פעם אחת].
[אמנם לדרכינו נראה לומר עוד באופן אחר בביאור הענין].

נ

קושיא יט

לְמַעַן יִיטֵב לִי בַעֲבוּרְךָ, פִּירֵשׁ יִתְנוּ לִי מִתְּנוּת. וקשה וכי אברהם היה מבקש לקבל מתנות,
והלא מצינו שאמר למלך סדום אם מחוט ועד שרוך נעל וגו' ולא תאמר אני העשרתי את אברהם
לְמַעַן יִיטֵב לִי בַעֲבוּרְךָ וְחִיתָה נַפְשִׁי בְּגִלְלָךְ. [אויף] יִיטֵב לִי [זאָגט רש"י] יִתְנוּ לִי
מתנות.

יט) [וקשה וכי] ער האָט עפעס געדאַרפט מִתְּנוּת?
[והלא מצינו] דאַרטן ביים מֶלֶךְ סְדוֹם [להלן יד, כג] האָט ער נישטאַמאַל געוואָלט נעמען,
[ואמר לו] אַם מְחוֹט וְעַד שְׁרוֹךְ נֶעַל [ואם אַקח מֶכֶל אֲשֶׁר לְךָ], וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשֵׂיתִי אֶת
אַבְרָם לִי.

נא

קושיא כ

למה הקדים ענין המתנות מקודם שאמר וְחִיתָה נַפְשִׁי בְּגִלְלָךְ, והלא חיי הנפש הוא העיקר, והיה לו להקדים זה תחילה
כ) און וואָס איז דער וְחִיתָה נַפְשִׁי בְּגִלְלָךְ [שאמר זאת לאחר מכן. והלא] קודם קומט
דאָךְ דאָס חִיּוּת, - מילא [גוף המאמר מובן, כי] ער האָט געוואָלט מ'זאָל אים לאָזן לעבן, -
דערנאָך קען מען שוין קלערן אויף מִתְּנוּת. [וקשה וואָס] ער הייבט אָן פריער ביי די
מתנות, און דערנאָך זאָגט ער וְחִיתָה נַפְשִׁי בְּגִלְלָךְ.

נב

קושיא כא

בלשון הכתוב ולאברהם היטיב בעבורך וְחִיתָ לִי צֶאֱן וּבְקָר, מפרש בתרגום יונתן וְחִיו לִי
"מְדִילִיָּה". וצ"ב מה שמוסיף תיבת "מְדִילִיָּה" שהוא מיותר לכאורה, או להיפך ממשמעות הכתוב
וְלֹאֲבָרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָה וְחִיו לִי צֶאֱן וּבְקָר וְחִמְרִים וְעֶבְדִּים וְשִׁפְחָת וְאֶתְנַת
וּגְמִלִים, ער האָט געהאַט אַלעס.
דער תרגום יונתן זאָגט, וְלֹאֲבָרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָה, וְחִיו לִי "מְדִילִיָּה" [צאן ותורין
וגו'], אַנדערש [ווי דער משמעות לשון הפסוק, אז] ער האָט נאָר געהאַט פון 'זיינעם'.

נג

כא) [ויש להבין] וואָס הייסט עפעס פון 'זיינע', [והלא פרעה נתן לו].
[ואם הכוונה שנעשו אח"כ שלו, גם כן צ"ב] וואָס הייסט פון 'זיינע', אַוודאי פון זיינע,
ער האָט [דען] גע'גַנְבֵ'עט עפעס פון יענעם, וואָס דאַרף ער מיר דערציילן "מְדִילִיָּה",
[והיה סגי שיתרגם] "וְחִיו לִי" [צאן ובקרה].

לה וכסגנון זה הקשה כאן בדברי דוד (להטו"ו) על פירש"י, וז"ל: רבים תמהים, וכי אברהם חָשַׁק למתנות,
ואדרבה אפילו במקום שהיה לו להחזיק מה שלקח במלחמה, אמר אם אקח מחוט וגו'.

סח

ישוב הקישויות בפרשת וַיֵּרָד אֲבָרָם מִצִּיּוֹן

הקדמה לישוב קושיא ט-מז

לאָמיר זען, צוקומען צום גאַנצן ענין.
לאָמיר זען, [וועל מיר קודם] שמועסן פון די נסיונות [שנתנסה אברהם].
דער צווייטער נסיון^{לה}, וְיָהִי רָעָב בְּאֶרֶץ, וּאָס כְּהָאָב מִיך געשטעלט (בקושיא ט-מז) ..

סט

מובא באגרת הקודש שבסוף ספר נועם אלימלך, דכשכא אברהם לארץ כנען ונעשה רעב בארץ, אמרו יושבי המקום
ההוא "מחמת שוה המין בא אצלינו אירע לנו מקרה זה", ולכן הלך למצרים, כדי להשקיט הדבר לכל יתפשט ביניהם
[דהנה] ס'שטייט אין נועם אלימלך אין אגרת^{לי}, פארוואס אברהם אבינו האָט
געמוזט אַוועק גיין דאָ פונעם רָעב, דורכן רָעב.
[ווייל] אַזוי וויל^{לו} אברהם אבינו איז געקומען [לארץ ישראל] איז געוואָרן אַ דְּבַת רַבִּים,
אַז דורך [דעם וואָס] 'דער מין'^{לח} איז געקומען [לכאן], האָט ער געברענגט אַ רָעב.
האָט ער נישט געקאַנט סובֿל זיין דעם דְּבַת רַבִּים, האָט ער געמוזט אַוועק [פון
דאָרט]. - אַזוי שטייט אין נועם אלימלך.
מסתמא שטייט דאָך עס ערגעץ אין אַ מדרש, אַזוי זעט דאָך אויס פון די
לשונות^{לט}.

ע

וכן יש להבין מהמבואר בספר המורה בשם ספרי האומות, שהמלך שם אותו בבית הכלא, ואחר כן פָּחַד המלך
שפיסד עליו ממלכתו, וישב בני אדם מאמונתם, ויִקְרָשׁוּ המלך לקצה המזרח, אחר שלקח כל אשר לו. וכתב
הרמב"ם דאין ספק דכאשר חלק על דעת בני אדם כולם, שהיו מקלקלים ומגנים ומכזים אותו התועים ההם
דאָס קאָן מען פאַרשטיין [גם מסברא, שהרין] דעס ברענגט דאָך דער רמב"ם אין ספר
המורה^מ, ער האָט געזען אין זייערע ביכער, ווי דער מֶלֶךְ דאָרטן, נְמֻרֵד האָט אים

^{לה} לאפוקי נסיון הראשון דלך לך, שזה מבאר רבינו בסוף הדרוש. ומתחילה מבאר נסיון השני דפרשתן.
^{לו} באגרת הקודש שנדרס בסוף ספר נועם אלימלך (ונכתב ע"י בנו רבי אלעזר מליזענסק, בשם אביו), כתוב שם בתחלת
המכתב וז"ל: גי"ק הגיעני, ושם נאמר לשאל את פי הקדוש אדוני אבי ומורי [הנועם אלימלך] נ"י ויזרח לנצח,
נידון המחלוקת שנתעורר בעו"ה על הרב האי גאון החסיד המפורסם האב"ד דק"ק זעלחאב נ"י [הקדושת לוי].
שאלתי את אממ"ו נ"י, והשיב לי בזה הלשון: מה זה חידוש אצליכם, כבר היה לעולמים דברים כאלו,
מצינו אברהם אבינו ע"ה שהפיל אותו נמרוד לכבשן אש ויצא בשלום [פרקי ד"ר א פרק כו], וכשבא לארץ ישראל
נתהווה רָעָב בארץ, ואמרו יושבי מקום ההוא "מחמת שוה המין בא אצלינו, אירע לנו מקרה זה", והלך למצרים
כדי להשקיט הדבר, לכל יתפשט ביניהם. ואילו לא זאת לא היה הולך למצרים, שלא אמר לו השי"ת כי אם לך
אל ארץ כנען. וזה היה מעשרה נסיונות שנתנסה. והנה לכאורה מה זה נסיון שהלך למצרים, שהוא כמעט נגד
ציורי השי"ת [עין בדברי רבינו לעיל באות יח-ט]. אלא צריך לומר כנ"ל.

^{לי} אַזוי ווי. פירושו כאן: ווי נאָר, תיכף.

^{לח} כן כינו העובדי עבודה זרה את אברהם אבינו, יען שכפר בגילוליהם.

^{לט} שבאגרת הקודש, שלא כתב זה בדרך חידוש, אלא בדרך שמעתיק את המפורסם וידוע.

ועיין זה בספר תולדות יצחק (להג"ר יצחק קארו זצ"ל, דודו של מרן הבית יוסף) בפרשת וז"ל: ונראה לי עוד, שלפי
שאמר וְיָהִי רָעָב בְּאֶרֶץ, והצדיקים מפחדים שלא יתחלל שם שמים בפרהסיא, לזה אמר אברהם בלבו, עתה
יאמרו אלו הכנעניים מיום שבא זה המין בכאן ופרסם אמונתו, בא הרעב הזה בעון המינות. וכל שכן שזוהו הרעב
הראשון שבא בעולם, ויאמרו מיום בריאת עולם עד עתה לא בא רעב, ובא עתה עבור שעזבו קצת אנשים
האמונה שהיה להם ולקחו אמונת אברהם. וכן כתב הרמב"ן בפסוק וְיָהִי רָעָב בְּאֶרֶץ מְלֶכְךָ הָרָעָב הָרָאשׁוֹן וגו',
שכתב אולי לא היה רעב בעולם עד ימי אברהם וכו' עד כאן. ולכן שמוך שהיה רעב בארץ, יָרַד למצרים, קודם
שיחשבו זאת המחשבה רעה עליו.

[ארויס] געוואָרפֿן, אַוועקגעשיקט [לאברהם אבינו], פֿאַרשיקט פֿונעם לאַנד. - ער זאָגט נישט אַז דער אייבירשטער האָט אים געהייסן [גיין, נאָר ער זאָגט] מ'האַט אים 'פֿאַרשיקט'. - ווייל ער האָט געזען אַז ער איז 'געפערליך' פֿאַר דער אמונה [טפילה שלהם], ביי זיי איז 'דאָס' געווען די אמונה [שלהם], די עבודה זרה'ס, און ער [אברהם] האָט אין דעם מִכְחִיש געווען, האָט ער אים פֿאַרדעם אַוועקגעשיקט^{מא}.

עא

והם דנוהו למחוייב מיתה על שכפר באמונתם הכוזבת, ולכן השליכוהו באור כשרים לכבשן האש

דאָס איז דאָך געווען דער טעם [פֿאַרוואָס] מ'האַט אים געוואָרפֿן אין אור פֿשִׁדִים אויכעט^{מב}, ווייל ביי זיי איז געוועזן אַז 'דאָס' איז די אמונה [ח"ו], און ער האָט כּוֹפֶר געווען אין דער אַמוּנָה [שלהם], האָט מען אים דין געווען - לאַ עלינו - פֿאַר אַ מחוייב מיתה.

עב

וכן מצינו בימי ש"צ, שהתועים אחריו דנו למיתה את החולקים עליו

זיי ברענגען דאָך דאָ, [וועגן] בימי ש"צ [שר"י], דער מהר"י ששפורט און די אַלע וואָס זיי שרייבן [מאורעות אותן הימים, אַז אַזוי איז געווען] דעמאָלטס אויך, ווער ס'האַט נישט געגלייבט אין ש"ץ האָבן זיי דין געווען פֿאַר אַ מחוייב מיתה, [און] ס'איז טאַקע נהרג געוואָרן [כמה] נפֿשֹׁת באותו זמן.

עג

וממילא כשבא עתה לארץ כנען ונעשה רעב כשבילו, נתחזק ידי התועים ונעשה בלכול הדעת, עד שאפילו אותן שכבר נמשכו והאמינו בדברי אברהם, שוב נעשו הרבה מהם נבוכים בדעתם

על כל פנים [אברהם אבינו] ער איז דאָך געגאַנגען [מפרסם זיין אמונת ה'], ער האָט דאָך געוואָלט דעם כבוד שמים.

^מ בספר המורה (ח"ג, כט): וכשאודיעך בפרק הזה 'ספריהם' הנמצאים עתה בידינו, אשר נעתקו ללשון הערב, 'ודברי הימים' שלהם הקדומים, ואגלה לך דעתה מהם ועניניהם, יתבאר לך וכו'. ותמצאם שזכרו בספרים ההם ודברי הימים שלהם ענין אברהם אבינו, ואמרו בזה הלשון: ואמנם אברהם, שגדל כפונתא (בעיר כותא), כשחלק עם ההמון וכו' טענו עליו בכך וכך וכו', ואחר כן זכרו קצת מטענותיו עליהם. וסוף הענין ההוא זכרו, 'שהמלך' שם אותו בבית הכלא, ושהוא התמיד לטעון עליהם ימים רבים והוא בבית כלאו. ואחר כן פתח 'המלך' שיפסיד עליו ממלכתו, וישיב בני אדם מאמונתם, ויגרושו המלך לקצה המזרח, אחר שלקח כל אשר לו. תמצא זה הענין מבואר כן [בספריהם] וכו', ולא זכרו מה שבא בספרינו הצודקים, ולא מה שבא אליו מן הנבואה, מפני שהם מכזיבים אותו, לחלוק על דעתם הרע.

ואין ספק אצלי, שהוא עליו השלום כאשר חלק על דעת בני אדם כולם, שהיו מקלקלים ומגנים ומבזים אותו התועים ההם, וכאשר סבל הכל בעבור האלוק - "וכן הדין לעשות לכבודו" - נאמר לו ואַבְרָהָה מְבַרְכֶּיךָ וּמְקַלְלֶיךָ אָרָא וְנִבְרַכְוּ כָּךְ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאֱדָמָה. והיה אחרית ענינו, מה שנראהו היום מהסכים רוב אנשי העולם להגדילו ולהתברך בו, עד שיתחם אליו [אפילו] מי שאינו מזרעו, ואין חולק עליו ולא מי שיסכול מעלתו, אלא שארית האומה ההיא השפלה נכת הצאבה של עובדי השמש, אשר נשארו (בימי הרמב"ם) בקצוות הארץ וכו', כי היא היתה אומה שמלאה כל הארץ [ונשארו מעטים, ולעומת זה אָחִיד הָיָה אֲבָרָהָם, וְאֲבָרָהָו וְאֲרַבְהָם]. [ובביאור לשון הרמב"ם "וכן הדין לעשות לכבודו", עיין בדברי רבינו להלן באות עח].

מא

ועיין עוד בזה ברמב"ן סוף נח (יא, כח), והביא שם גם דברי ספר המורה. ועיין עוד בלשונות הרמב"ם בריש הל' עבודה זרה, המובא לקמן בהערה עח.

^{מב} כמבואר בפרקי דרבי אליעזר (פרק כו) דנסינן השלישי היה, שנחשב בבית האסורים י' שנים, ולאחר כן שלחו והביאו אותו אצלו והשליכוהו לתוך כבשן האש. ומלך הכבוד פשט יד ימינו והצילו מכבשן האש, שנאמר (בפרשתן טו, י) ויאמר אֵלָיו אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוצאתיך מאור פִּשְׁדִּים.

ממילא [כשבא לארץ ישראל ונעשה רָעַב] איז געוואָרן אַ גרויסער בָּלְבּוּל הַדַּעַת, אַ גרויסער טִירוּף הַדַּעַת [אף בין הנמשכים אחרי אברהם אבינו].

ער האָט דאָ געשריגן "נאָר איין באַשעפער איז דאָ אויף דער וועלט! און אַלדינגס קומט נאָר פון דאָרט! און די עבודה זרה איז גאַרנישט, הָכָל הַבָּלִים אין בוֹ מִמֶּשׁ". [און דאָ] האָט זיך אַרויסגעשטעלט [אָו ווען] 'ער' איז געקומען האָט ער געברענגט אַ הונגער, האָט מען דאָך יעדער געוואָרפן [די שולד אויף אים, און] ס'איז נישט געווען קיין פֶּתַחֲוֹן פֶּה לַמִּיחָלִים [לה'], ס'איז נישט געווען וואָס צו ענטפערן, איז דאָך געוואָרן אַ גרויסע מַהוּמָה, זיי זענען נאָך געוואָרן נבּוֹך בַּדַּעַתָם.

אפילו די וואָס זיי האָבן [שוין געהאַט] אָנגעהויבן צו גלייבן אים [שהאמינו בדבריו ונמשכו אחר האמת], זענען דאָך אויך [יעצט] געוואָרן נבּוֹך בַּדַּעַתָם. איז געוואָרן אַ גרויסער בָּלְבּוּל הַדַּעַת.

עד

ישוב קושיא יג

וזה נראה הכוונה בדרשת המדרש שדרשו "טירוף" נתן ליראיו, דהכוונה על הטרורף ובלבול הדעת שנעשה בזמן נסיון הרעב אפשר דאָס איז דער פֶּשֶׁט [בדברי המדרש שדרשו לשון] "טִירוּף". איז דער פֶּשֶׁט, ס'איז געוואָרן אַ טִירוּף הַדַּעַת געוואָרן, אַ בָּלְבּוּל הַדַּעַת האָט דער רָעַב געברענגט^{מג}.

[ונמצא דאין הַדָּרָשׁ סותר את הפֶּשֶׁט, דאין הכוונה בלשון "טִירוּף" על חסרון מזון שהוא היפוך הפשט, אלא הכוונה על טִירוּף הדעת ובלבול המוחות שנתהווה בעת נסיון].

עה

ישוב קושיא יא - מדברי יואל^{מז}

וזהו ענין הנסיון של הרעב, לא מחמת חסרון המזון, אלא מחמת הבלבול דעת שנעשה מזה, והצער שהיה לאברהם על שנתמעטה השפעתו על האנשים בפרסום אמונת ה'

[ונמצא כי על ידי הרעב אף על פי שהצילו יתברך ונתן לו טרף ומזון ולא סבל צער רָעַב, כי למעשה הלך למצרים, אבל היה בזה נסיון גדול לצד גודל טִירוּף הַדַּעַת והבויונות שסבל בשביל הרעב הזה. ובעיקר היה לו לאברהם אבינו צער גדול דעל ידי זה נתמעט ונתקמן השפעתו, ולא היה בכוחו להמשיך בני אדם לאמונת הבורא יתברך, כאשר עשה מקדם ולפנים, דעכשיו על ידי גודל בָּלְבּוּל הַמּוּחֹת נתקמנה השפעתו].

עו

ישוב קושיא יב - מדברי יואל

ועם כל זה עמד בנסיונו ולא הרחר אחר דבריו של הקב"ה, ונגלה צדקתו זה גם לעיני הבריות, כי ראו עליו שקיבל הכל בשמחה, ושהמשיך הלאה לפרסם אמונת ה' בירר שאת ועו

[ובכל זאת עמד בנסיונו ולא הרחר אחר דבריו של הקב"ה, כמו שכתב רש"י ז"ל דוּוּ הִיָּה בְּחִינַת

^{מז} ועיין שהזכיר רבינו זה ביום ה' וירא תשכ"ח, בשיחה עם הגה"צ האדמו"ר מתולדות אהרן זצ"ל (נרפס בדברות קודש לסדר בראשית תשכ"ח). שהגה"צ מתו"א אמר לפני רבינו בזה"ל: דער עיקר [נסיון] איז וואָס מ'זעט נישט, מ'ווייסט נישט וואָס איז דער אמת און וואָס איז דער שקר, ס'איז אַ בלבלול הדעת. דאָס איז דער עיקר, מ'זאָל כאַטשיג וויסן וואָס יאָ און וואָס נישט, וואָלט נישט אזוי שווער געווען. - ועל זה נענה רבינו בזה"ל: טִירוּף באַ לעולם, [ווי] איך האָב געזאָגט דעם שבת (כאן בס"ג לך), [אויף] "טִירוּף" נָתַן לִירְאִיו, זאָגט דער מדרש "טִירוּף".

^{מז} והוא כנראה ממה שהשלים רבינו אח"כ בעת עובדו על הכתבים עם הרה"ח ר' משולם גרינפעלד ז"ל, שהיה הכותב ומסדר הדרושים של רבינו בימים ההם, וממנו יתו ופינה לספר דברי יואל. [וכן הוא הלך בסוף הדרוש, בהשלמת ישוב קושיא ד-ן].

הנסיין של הרעב. ולדרכינו הכוונה שעל אף כל היסורין והקללות והבזיונות ומירוף הדעת שסבל עבור הרעב, קבל הכל בשמחה, ולא הרחרר אפילו במחשבה לשנות שיטתו ולמנוע עצמו מלפרסם אלקותו יתברך בעולם, אלא כמאז ומקדם צעק בכל מקום בואו ש' הוא האלקים וכל העבודה זרה הבל המה ואין בהם מועיל.

ומתורץ ענין הנסיין, דזה היה כדי להראות צדקת הצדיק ואהבתו השלימה נגד המקמרינים וכל באי עולם, וכולם ראו והכירו אהבתו השלימה, שעמד בנסיין וסבל כל הבזיונות העצומים. וזהו שכתב רש"י"ל שהיה הרעב לנפשותיו אם "הרהר" אחר מדותיו של הקב"ה, כי היה ניכר לכל הרהורי לבו, שראו הכל שאינו מהרהר אחר מידותיו יתברך, ואדרבה עוד הגדיל עצה ותושיה לפרסם אלקותו יתברך. (מדררי יואל).

עז

ישוב קושיא ט

ועכ"פ גס טרם בואו לארץ כנען כבר דן אותו נמרוד וסייעתו למחוייב מיתה, ודרפו אותו, והוא סבל הכל עבור כבוד הש"ת, וכמו שכתב הרמב"ם

נו, פריער (גם טרם בואו לארץ כנען) האט מען דאך אים געוואלט הרגען פאר דעם. [און] ער האט סובל געווען אלע בּיזיונות, ווי דער רמב"ם זאגט^מ "וכן בדין" [לעשות לכבודו יתברך] מ'זאל סובל זיין בּיזיונות.

עח

וכבר פירשתי מה שהוסיף שם הרמב"ם "וכן הדין לעשות לכבודו", רבא לומר דלא נחשוב שעשה כן אברהם מצד מדת חסידות, אלא שעשה כן מצד הדין, דמחוייב כל אחד לכבוד ביונות עבור כבוד ה'

איך האב מיך שוין געשטעלט [דערויף], אין ויואל משה שרייב איך דאך דאס^מ פאָרנט^מ, [דלכאורה] וואָס הייסט "וכן בדין" [למה הוצרך הרמב"ם להשמיענו זאת]. איז עפעס אַ קלער חלילה [אז] אברהם אבינו האט געטון שלא כדין? נאָר דער רמב"ם זאָגט: מ'זאל נישט מיינען אַז ס'איז אַ מַדַּת חֲסִידוּת, ס'איז אַזוי דער "דין" טאַקע [להלכה], מ'ברויך אַזוי [טון] סובל צו זיין [בּיזיונות עבור כבוד ה'].

עט

וממילא כשבא לארץ כנען ונעשה הרעב, וצעקו כולם שזה המין הביא את הרעב, נתחוק ע"ז שיטת נמרוד שדן אותו למחוייב מיתה, והיה אברהם בסכנה גדולה שלא הרגוהו, וניצול רק על ידי נסים מהקב"ה

ממילא אַז זיי האָבן געשריגן אַז 'דער מין' האָט געברענגט אַ רעב, האָט מען דאָך מחזיק געווען [שיטת התועים אחרי העבור^ז], איז דאָך נִתְחַזַּק געוואָרן די ווערטער פֿון

^מ בספר המורה שם. וכמו שהועתק לשונו לעיל בהערה מ.

^מ בהקדמת ויואל משה (עמוד יב, ד"ה): וכתב הרמב"ם ז"ל בספר המורה בְּדָבָר מֵה שְׁהִיָּה לִאֲבִרָהּ אֲבִינוּ ע"ה עִם בְּנֵי דוֹרוֹ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שֶׁם בִּאֲמָצַע הַדְּבָרִים: אֵין סִפֵּק אֲצִלִּי שְׁהוּא עֲלֵיו הַשְּׁלוֹם כִּאֲשֶׁר חָלַק עַל דַּעַת בְּנֵי אָדָם כּוֹלֵם, שְׁהִיוּ מִקְלָלִים וּמִגְנִיִּים וּמִבּוֹיִם אוֹתוֹ הַתּוֹעִים הֵם, וְכֵאֲשֶׁר סָבַל הַכֹּל בַּעֲבוּר הַשֵּׁם, וְכֵן הִדִּין לַעֲשׂוֹת לְכַבּוּדוֹ, עַד כֵּאֵן לְשׁוֹן קִדְשׁוֹ.

ויש להבין לכאורה, מאחר שכבר סיפר שכן עשה אברהם אבינו ע"ה, שסבל הכל בעבור השם, הנה ודאי כל מה שעשה אברהם אבינו ע"ה היה הכל כדין וכהלכה, ולמה הוצרך לומר אחר כך שכן הדין לעשות, וכי יעלה על הדעת שאברהם אבינו ע"ה עשה ח"ו שלא כדין.

וצריך לומר, לפי שאפשר לחשוב שמה שעשה אברהם אבינו ע"ה כך, עשה זאת ממדת חסידות, שהרי חסיד ופרוש מותר לו למסור נפשו על המצות אף במקום שאין חיוב מצד הדין למסור נפשו, ולכן דייק שפיר ואמר שמה שעשה עשה על פי הדין, "שכן הדין" לעשות לכבודו, ולא מצד מדת חסידות. ולפי זה כיון שהוא מצד הדין, אם כן כל אדם מחויב לעשות כן, ואין להתחשב כלל למה שיאמרו הבריות, אם הדבר נוגע לכבודו יתברך שמו ולכבוד תורתו הקדושה. - [ועיין בדברי יואל וארא (עמוד רכז)].

^מ פירוש: בתחלת הספר.

לשון **לך תשכ"ח (חלק א)** **קדשו** **כא**

נִמְרֹדִין אִז ער איז מחוייב מיתה^מ, [ולכן רצו ח"ו להורגו, ונמצא] הָאָט ער געהאָט גרויסע נְסִים אַז מ'הָאָט אים געלאָזט לעבן.

פ

וזהו מה שדרשו עליו הפסוק 'וּלְחִיּוֹתָם' בְּרָעָב, היינו מה שנשאר בחיים ממנה שרצו בני אדם להורגו כסיבת הרעב שנתהווה כבואו לארץ

איז נישט דער פֿשט [במה שדרשו עליו הפסוק] 'וּלְחִיּוֹתָם' בְּרָעָב, אַז ער איז נישט געשטאַרבן פונעם 'הונגער'. [ווייל] פון הונגער איז ער אַנטלאָפן.

[אמנם הכוונה בדברי המדרש, כי הָנָה] עֵין ה' אֶל יִרְאֵיו [זה אברהם]^{מט}, לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם [זה מיתתו של נמרוד, מה שדן אותו להריגה], 'וּלְחִיּוֹתָם' בְּרָעָב [שנאמר וַיְהִי רָעָב בְּאֶרֶץ].

ווייל [זיי האָבן גע'טענה'ט] ער הָאָט געברענגט אַ רָעָב אויף דער וועלט [ולכן רצו להורגו], און ער איז 'דאָך' געבליבן לעבן, דאָס איז געווען אַ נס מן השמים.

דער "לְחִיּוֹתָם" איז נישט פאַרן הונגער, נאָר פאַר די וועלט [אנשי העולם שרצו להורגו בידים].

פא

הקדמה לישוב קושיא יד-זו

במדרש דלעיל כשחושב העשרה שנות רעב שהיו בעולם, אמר דרעב העשירי יהיה קודם ביאת משיח, ולא רעב ללחם ולמים, כי אם לשמוע דבר ה'

דער מדרש (בקושיא יד) רעכנט אויס די צען רָעָב וואָס זענען געקומען בעולם, און ער פלאָגט זיך [טרח ומני לכולהו], הייבט ער אָן רעכנט ער כסדר [ימי הדורות], בימי אדם הראשון, בימי נח^{נא}, און היצטערט ביי אברהם, [און שפעטער] בימי דוד רעכנט ער, און בימי שפוט השופטים, אַלעמאַל שטייט רָעָב [בהפסוקים].

והעשירי, דער צענטער רָעָב וועט זיין לעתיד לבא [בסוף הגלות קודם הגאולה], שנאמר (עומס ח, יא) הִנֵּה יָמִים בָּאִים [נאָם ה' אֱלֹקִים, וַהֲשִׁלַּחְתִּי רָעָב בְּאֶרֶץ] לֹא רָעָב לִלְחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם, כִּי אִם לְשִׁמְעַת דְּבַר ה', מ'איז רָעָב צו הערן אַ וואָרט [מהקב"ה].

אַזוי זאָגט דער מדרש^{יב}.

פב

אמנם לכאורה אין רעב העשירי דומה במינו לשאר ה' רעב, ולמה נמנה זה בכללם

לכאורה דעס איז דאָך נישט גלייך צו יענעם, 'יענער' רָעָב איז דאָך הונגער, [פאַר] ברויט, און 'דער' רָעָב איז דאָך גאָר עפעס אַנדערש. [ולמה נמנה זה בכלל העשרה רעב].

^מ ובאמת בא הרעב בסיבתו, אלא הדיה זה 'לנסיין', כדי לנסותו אם ירהר אחר מדותיו של הקב"ה וכמו שכתב רש"י (וכמבואר לעיל באות עז), וכמו שאמרו זכ"ל^ז שזהו אחד מהעשרה נסיונות של אברהם אבינו, אלא שאנשי דורו לא השיגו טעם האמיתי, ותלו דהרעב בא 'לצד עונש', מפני שכפר באמונתם הכוזבת, ושבחטאו גרם להביא עליהם הרעב, וכמבואר באגרת הקודש שבנועם אלימלך. (מדברי יואל).

^{מט} דאף על גב דקשה להנצל מיד בעלי בחירה כמבואר בזוהר (וישב קפה) אמנם הצדיקים הגדולים משמיא מסרי נפשיהו לאצולניהו, כמו שכתב רש"י בסנהדרין (טז:) גבי שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה, עיי"ש. ועל ידי השגחה פרטית ונפלאה ניצולים גם מבעלי בחירה [ועיין בזה בדברי רבינו הלל באות ריו (שחלק ב'')], וזה שנאמר הִנֵּה "עֵין ה'" אֶל יִרְאֵיו זה אברהם וכו', שהצילו ממיתתו של נמרוד, וגם עכשיו ניצול בדרך השגחה נפלאה מידי הבעלי בחירה שרצו להורגו. (מדברי יואל).

^נ ומה שנאמר וּלְחִיּוֹתָם 'בְּרָעָב', היינו כי סיבת רצונם להורגו היה מחמת הרעב שבא עליהם, שעי"ז נתחזק שיטתם ושנאתם נגדו.

^{נא} היינו בימי למך טרם לידת נח בנו [שאז פסק הרעב] (וכדלעיל באות לו).

^{נב} ולשון המדרש הובא לעיל בהערה כג.

פג

וביפה תואר כתב דכיון דנקרא גם "רעב" בלשון הפסוק, לכן מנאו בכללם

נאָר דער יפה תואר זאָגט^ג, ווייל דער פסוק רופט עס אַן רעב, איין לשון, איבערדעם רעכנט ער עס צווישן די צען.

פד

ובנור הקודש מוסיף, דבאמת הרעב העשירי של שכחת התורה, והרעב ללחם כפשוטו, שניהם באים מחמת שיש שליטת החיצונים ח"ו בעולם כמבואר בוורה, ושאחד מביא לחבירו, ולכן הם נמנים בכלל אחד

דער נזר הקודש^{יד} איז מוסיף [על דבריו], ווייל ס'קומט פון איין מקור.

ברענגט ער אַ זוהר (מקץ קצג. רד.), דער זוהר זאָגט [אז] יעדער רעב איז פון דעם ווייל שְׁלִיטת הַחִיצוֹנִים איז דאָ [באותו זמן בעולם, אז] די שְׁלִיטת הַחִיצוֹנִים ווערט אויף די תבואות, [פון דעם] ווערט אַ הונגער [ממש].

און דעם ברענגט ער פון אַן אנדער פלאץ אין זוהר (תצא רפב.), אַז שְׁכַחַת הַתּוֹרָה שטאַמט אויך פון שְׁלִיטת הַחִיצוֹנִים, [ע"י שבעונות יש ח"ו] שְׁלִיטת הַחִיצוֹנִים אויף די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, אַז ס'ווערט פאַרשטעלט די אויגן [מהשגת התורה], און ס'ווערט אַ שכחה.

זאָגט ער [הנזר הקודש, דלכן נמנה זה בין עשרה רעבון שבעולם, ווייל] ס'איז איין מקור, דער רעב [ללחם] מיט 'דעם' רעב קומען פון איין פלאץ.

פה

איבערדעם זאָגט ער [איז] אַם אין קמח אין תורה (אבות ג, יז), ווייל ס'איז איין זאך, ס'איז הָא בְּהָא תְּלִיא, [שאחד מביא לחבירו, כי ע"י שכחת התורה ממנו נמשך גם הרעב ממש ח"ו]. אַזוי זאָגט דער נזר הקודש.

פו

יְהִיָּה אִיךְ שִׁיחִיָּה [יש בחינת רעב ממש, ויש בחינת רעב לשמוע דבר ה', שהוא שכחת התורה] (וכההמשך להלן באות פח).

^ג ביפה תואר (ב"ר כה, ג. ד"ה ואחד לעתיד): ולא קשה ממה שאמר כאן "לעתיד", אף על פי שכבר התחיל רעב זה זה ימים רבים, דכיון דהוא מתמיד עוד ימים רבים, אמר בו "לעתיד". או דלישנא דקרא נקט, דקאמר ליה בלשון עתיד, דלא כשאר הרעבון שכבר באו כשזכרום הכתובים. ואף על פי שמין רעב זה אינו כאחרים, כיון דקרא קרייה רעב, מני ליה בהדיהו.

^{יד} בנזר הקודש (ב"ר שם): הכי גרסינן, ואחד שהוא מתגלגל ובא לעולם לעתיד. והוא מה שנאמר לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דבר ה'. והיינו שכחת התורה, וכדאמרינן בפרק תולין (שבת קלח:): עתידה תורה שתשתכח מישראל, שנאמר הנה ימים באים גו' והשליחתי רעב בְּאֶרֶץ לֹא רֵעֵב לֶחֶם גו' כי אם לשמע דבר ה', וכתוב שם (עמוס שם, יב) וְנָעוּ מִיָּם עַד יָם יְשׁוּטְטוּ לְבָקֶשׁ דְּבַר ה' וְלֹא יִמָּצְאוּ. ולפי שהתורה מתמעטת והולכת דור אחר דור, כדאמרינן (עירובין נג.) אם לָקֵן של ראשונים כפתחו של אולם, של אחרונים כמחט סדקית, ובאחרית הימים לעת הקץ תלמידי חכמים מתמעטים ביותר, וכמעט תורה משתכחת מלומדיה לגמרי, וכמבואר בפרק חלק (סנהדרין צו.), ולכן אמר שהוא מתגלגל ובא לעולם לעתיד, כלומר שהוא מתגלגל ובא לעולם אחת לאחת [ממעט מעט], עד לעתיד [בדור האחרון] שיהיה עיקר הרעב של תורה.

והא דקרא קרא לשכחת התורה בשם "רעב", היינו מפני שהרעב בא מצד שליטת החיצונים, כמבואר בוורה ריש פרשת מקץ (דף קצג.) וסוף פרשת מקץ (דף רד.). וכן שכחת התורה בא מצד שליטת החיצונים, וכן מבואר להדיא בוורה כי תצא (דף רפב.) עי"ש.

וכן קראו רעב, לפי שממנו נמשך גם הרעב ממש, וכדאמרינן אַם אין תורה אין קמח. והיינו דכתיב להלן וְנָעוּ מִיָּם עַד יָם יְשׁוּטְטוּ לְבָקֶשׁ דְּבַר ה' וְלֹא יִמָּצְאוּ, וכתוב בתריה ביום ההוא תתעלפנה הכתולת הַיָּפוֹת וְהַבְּחוּרִים בְּצִמָּא גו'. כי על ידי שכחת התורה הנמשל לרעב לחם וצמא מים, תבא להם גם כן רעב וצמא ממש, ותשלוט הרעב בכללם אף למעוננים שבהם וכו' [עיי"ש עוד].

פז

ומה שדקדקו עוד ב"פ"ת ונוה"ק למה נמנו רק אלו העשרה, אף שהיה יותר פעמים רעב בעולם. נראה, כי אלו העשרה כבר נגזרו מתחילת הבריאה להיות בעולם, וזה נרמז בלשון המדרש עשרה רעב "באו לעולם"

- אויף וואָס ער זאָגט [רק] צען מאָל, שטעלן זיי זיך אויכעט [ביפה תואר ובנזר הקודש]¹¹. [שהרי] ס'איז דאָך געווען אַסאַך מאָל אַ רעב, און מ'רעכנט [עס] נישט.

נאָר [אפשר להוסיף על תירוץ, כי] דעם הייסט אפשר [כלשון המדרש עשרה שני רעב] "באו לעולם", [ועל דרך שכתבו הי"פ"ת ונוה"ק שחושב רק] וואָס ס'שטייט אין די תּוֹרָה הַקּוֹדֶשֶׁה [דעם] רעכנט ער, [ולכן כיון שנכתב בתורה] קאָן זיין דאָס איז [שוין נגזר] מיום שנברא העולם, [ווי] זיי זאָגן אַז פון ששת ימי בראשית איז דאָס אַזוי אַראָפּגעקומען. [נורעב כזה שנגזר מששת ימי בראשית, היו רק אלו העשרה. ושעל כן הם נזכרים בהפסוקים כמ"ש הי"פ"ת]. -

פח

ועכ"פ מבואר דיש מין רעב של "שכחת התורה", וכמבואר בנמרא רשבת על אותו פסוק לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמע את דברי ה', המובא במדרש על רעב העשירי

[יהיה איך שיהיה, הנה יש גם בחינת "רעב" של שכחת התורה, ווי] די גמרא¹² לערנט דאָך אַרויס פון דעם [פסוק הנזכר (באות פא), וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב בְּאֶרֶץ] לֹא רָעָב לֶלֶחֶם וְלֹא צָמָא לְמִים [ופי אם לשמע את דברי ה'], די גמרא לערנט דאָך אַרויס [פון דעם דאָס ענין פון] שְׂכַחַת הַתּוֹרָה, פון דאַנעט [איז געדריינגען] אַז ס'וועט זיין שְׂכַחַת הַתּוֹרָה, עתידה תורה שתשתכח מישראל, פון 'דעם פסוק' לערן איך אַרויס עתידה תורה [שתשתכח].

און רבי שמעון בן יוחאי זאָגט ניין, [חס ושלום שתשתכח תורה מישראל, שנאמר] כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ [וילך לא, כא]. נאָר וואָס דען, מ'וועט נישט טרעפן קיין דבר הלכה בַּמָּקוֹם אַחֵד.

¹¹ ביפה תואר (שם, ד"ה ה"ג): ואחד לעתיד דקאמר, הוא מין אחר שאינו בכלל העשרה הנזכרים שבאו כבר, ואגב שהזכיר החולפים וְהַהֵן, הזכיר הַעֲתִיד, דאמאי מני להו בחדא, הא כמה זימני אירע רעבון בעולם וזולת העשרה הנזכרים, בכמה דורות, אלא דודאי לא מני אלא המפורשים בכתובים. או לפי שעשרה אלו הכוללות בכל העולם.

ובנזר הקודש (שם): אבל אחתי קשה הא כמה זימני אירע רעבון בעולם וזולת העשרה הנזכרים בכמה דורות, ואמאי לא חשיב אלא עשרה. ואין לומר [נתיירץ הב' של הי"פ"ת] דלא חשיב אלא מיני רעבון הכוללים כל העולם, דבכמה דוכתי מוכח דרעב דאברהם ויצחק נמי לא הוי אלא בארצם ארץ כנען, וכן רעב שבימי דוד ואליהו ואלישע שבא בחטא ישראל, לא היה אלא בישראל לבד. ולכך צריך לומר [נתיירץ הא' של הי"פ"ת] דלא מני אלא המפורשים בכתובים, דלא אשכחן ביה אלא עשרה. - והענין, כי אלו העשרה המפורשים בכתובים, הם שרשים הכוללים לכל מיני הרעב שבעולם, והיינו מפני שהרעב בא מצד שליטת מדרגות הטומאה וכדלעיל, וכבר נודע מפי חכמי האמת כי כמו שמדרגות הקדושה הם במנין עשר וכו', אף כך מדרגות הטומאה הם במנין עשרה, כי אֵת זֶה לְעֻמַּת זֶה עֲשֵׂה הָאֱלֹקִים וכו'. ולכן דקדק הכתוב להזכיר עשרה מיני רעבון הַמְּכֻנְיִים כלפי עשרה מדרגות הללו, והם שרשים הכוללים לכל מיני רעב, שכולם אינם אלא ענפים המתפשטים משורש עשרה מדרגות הללו וכאמור. ולכך דקדק הכתוב לומר גבי רעב דיצחק מלבד הַרָעָב הָרָאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם, דלכאורה קשה מאי נפקא מינה בהא, אלא בזה בא להורות שנשלמו בו מנין העשרה, כלפי עשרה המדרגות הנזכרים.

¹² בגמרא שבת (קלח:): אמר רב עתידה תורה שתשתכח מישראל, שנאמר (תבא כח, נט) וְהִפְלֵא ה' אֶת מִכְתָּדָהּ, הִפְלֵאָהּ זו איני יודע מהו, כשהוא אומר (ישעי' כט, יד) לִכְן הִנְנִי יוֹסֵף לְהַפְלִיא אֶת הָעָם הַזֶּה הִפְלֵא וְהִפְלֵא הוּא אומר הפלאה זו תורה. - תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לחרם ביבנה, אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל, שנאמר (עמוס ה, יא) הֲיָה יָמִים בָּאִים נָא ה' אֱלֹקִים וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב בְּאֶרֶץ לֹא רָעָב לֶלֶחֶם וְלֹא צָמָא לְמִים כִּי אִם לְשִׁמְעַת אֶת דְּבָרֵי ה', וכתיב (בפסוק יב) וְנָעַז מִמֶּנּוּ עַד יָם וּמִצְפּוֹן עַד מִזְרָח, וְשׁוֹטְטוּ לְבָשָׁת אֶת דְּבַר ה' וְלֹא יִמָּצָא, דְּבַר ה' זו הלכה, דְּבַר ה' זֶה הֶקֶץ, דְּבַר ה' זו נבואה וכו'. תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר, חס ושלום שתשתכח תורה מישראל, שנאמר כי לא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ, אלא מה אני מקיים וְשׁוֹטְטוּ לְבָשָׁת אֶת דְּבַר ה' וְלֹא יִמָּצָא, שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד.

פט

וכבר הארכתי ביואל משה בביאור דברי הגמרא אלו, דהכוונה שבדור של שכחת התורה, לא ימצאו דרך האמת שבתורה מתוך אותו הדור עצמו, אלא מתוך שיסתכלו על הפסיעות והדרכים של הדורות הראשונים. אבל עכ"פ אותן שיתבוננו לילך רק בדרך הראשונים, יתקיים אצלם הכתוב כי לא תִשָּׁכַח מִפִּי "נִרְעוּ" המתייחסים אחר האבות

אין ויואל משה שמועס איך דערפון באריכות¹², [דלכאורה צ"ב] וואָס הייסט מ'וועט נישט טרעפן בַּמָּקוֹם אָחֵד. [והלא] מחלוקת [בהלכה], דאָס איז דאָךְ אייביג געוועזן¹³.

צ

נאָר וואָס דען, מ'וועט נישט וויסן ווער ס'איז אַ רבי, מ'וועט נישט וויסן ווער [ס'איז ראוי להצטרף למנין הרוב].

וויבאַלד ס'איז [אמירת דעתו מחמת] נְגִיעוֹת, איז זיך נישט מצטרף [דעתו למנין הרוב, שהרי תנאי התנו בזה שיהיה על דעת] קל אַחַד בְּרָאָם¹⁴, ווי איך בין דאָרט מברר¹⁵.

¹² עיין ביואל משה (שלש שבועות, סימן קסג-קע), שהאריך שם רבינו בביאור כל דברי הגמרא שבת, עיי"ש. ועיין מזה גם בס"ג בהעלותך תשי"ד, וישלח תשי"ז, דברים תשי"ז, ועוד.

¹³ ז"ל רבינו בזה שם ביואל משה (א, קס): גם אינו מובן מה שאמר רבי שמעון בן יוחאי על הדור העתיד שלא ימצאו הלכה ברורה בלא מחלוקת, הלא מאז ומקדם היו הרבה מחלוקת בהלכה, ואמרו חכמינו ז"ל (חגיגה ג:א) בְּעֵלֵי אֲסָפוֹת (קהלת יב, יא) אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין וכו' שמה יאמר אדם היאך אני למד תורה מעתה, תלמוד לומר כולם נתנו מרעָה אָחֵד, קל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא וגו', אף אתה עשה אונן כפֶּאֶרְכָּסֶת וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאין ודברי מטהרין וכו', אם כן כבר דרשו חז"ל מקרא אף לדורות הראשונים שהיה מחלוקת בהלכה, ואף על פי כן אם משים אונן כאפרכסת לשמוע דברי חכמים יש לו לב מבין, ומה נשתנה בזה דור העתיד שעל ידי המחלוקת לא ימצאו דבר הלכה.

ובירושלמי (פנהדרק פ"ד ה"ב) אמר רבי ינאי אילו היה ניתנה התורה חֲתוּכָה לא היתה לְרִגְלָה עמידה, ופירש שם בפני משה שאילו היה ניתנה התורה פסק הלכה בלא נטיית דעת לכאן ולכאן, לא היה קיום לעולם, דהתורה צריך שיהיה נדרשת לכאן ולכאן, כדלקמיה ואלו ואלו דברי אלקים חיים. ואמר אחר כך (בירושלמי שם) שאמר משה רבינו ע"ה הודיעני איך היא ההלכה, אמר לו אֲחֵרֵי רַבִּים לְהִשָּׁת (משפטים כג, ב) וכו', כדי שתהא התורה נדרשת מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור וכו'. ואומר (שיר השירים א, ד) מִישְׁרִים אֶהְבֹּךְ, ופירש שם הפני משה, שמשוה רבינו ע"ה ביקש מהקב"ה להודיעו ההלכה, שלא יהיה בה שום ספק, ואמר לו הקב"ה שזה אי אפשר, בשביל שצריך שהתורה תהיה נדרשת ב"מ"ט פנים לכאן ולכאן, ואם אני מגלה לך ההלכה שוב לא תהיה נדרשת בהרבה פנים, עיי"ש. ואם כן לפי זה הוא מוכרח שיהיה מחלוקת בהלכה, אוסרין ומתירין, שיהיה נדרשין המ"ט פנים לכאן ולכאן, וכבר אמר זה הקב"ה למשה רבינו ע"ה, ואינו מובן לפי זה למה נקרא המחלוקת בהלכה שבדור האחרון 'שכחת התורה'.

¹⁴ וכלשון הגמרא הגמרא חגיגה (ג:א) המובא לעיל (ריש הערה נח) בתוך לשון היואל משה.

¹⁵ ביואל משה (א, קס): אבל האמת הברור בזה, שבדאי יש דרך בכל מחלוקת לבוא אל האמת בכל דבר הלכה, לפעמים על ידי כלל דאֲחֵרֵי רַבִּים לְהִשָּׁת, או כללים אחרים שהתלמידי חכמים בעלי האסופות המטמאים והמטהרים האוסרין והמתירין באים לידֵי הַשְׁוָאָה, כמו שהיה בימי חכמי הש"ס ובכמה דורות, אבל תנאי אחד צריך לזה, שיהיו כל הדיעות כולן מְרוּעָה אָחֵד נָתַנו, כמו שאמרו בגמרא (חגיגה שם) על זה כמה לשונות, רועָה אחד, קל אחד, פרנס אחד, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, רוצה לומר שבכל הבחינות שיש בהענין אין בהם שום השפעה צדדית מן העולם מאיזה צד שהוא, אלא כל הדיעות באים רק מהשפעת התורה הקדושה שהיא 'השפעה אלקית', לא זולת כלל וכלל לא, ואוי מצטרפין כל הדיעות ויוצא מהם הלכה ברורה לכל העולם, כי כולם ממקור אחד באים, לְכֹן רצון הבורא ברוך הוא לאמיתה של תורה.

מה שאין כן בדור פרוץ, וגם החכמים תשושי כח ויראת העם עליהם, בצירוף עצת ירבעם שמושיבין רשע אצל צדיק, ואין כל הדיעות ממקור אחד ופרנס אחד, אלא ערוביאי גדולה יש בהם מדעת כל הצבור ומפלגות שונות המשפיעים על כל העם ועל המנהיגים לסמות עיני כל, ועל מצב דור כזה דרש רבי שמעון בן יוחאי הנה יָמִים בָּאִים וגו' יְשׁוּטְטוּ לְבָשָׁת דָּבָר ה' יֵלֵא יִמְצָאוּ, שאמר על זה שלא ימצאו הלכה ברורה במקום אחד, ורצה לומר שלא יבואו הדיעות ממקום אחד שהוא הרועה אחד ופרנס אחד, אלא מהשפעת הרבים התועים מדרך האמת, ומי יורה דעה ומי יבין שמועה.

ומובן בש"ס חגיגה (שם) שאין מניעה ללימוד התורה מחמת מחלוקות החכמים, כי כיון שכולם מרועה אחד נתנו מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, לא זולת, בודאי יצא מהם הלכה ברורה, למי שמטה אונן כאפרכסת

צא

אזוי ווי ס'שטייט (שיר השירים א, ח) **אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן**, [ופירש רש"י^א שפסק הרועה מלהנהיג, מ'וועט נישט וויסן קיין אמת, וביארתו הכוונה כן] מ'וועט נישט וויסן וויאזוי מצרף צו זיין צו די דיעות, 'וועמען' זאל מען מצרף זיין, וועם יא און וועמען נישט, ממילא איז דא שפחת התורה [כי אין יכולין להכריע ההלכה על פי רוב הדיעות שבאותו דור].

צב

נאָר וואָס דען, מ'וועט קאָנען נאָך זען די פסיעות [של חכמי ישראל בדורות שקדמו. ועל זה הביא רשב"י הפסוק] **כי לא תשכח מפי זרעו** [אז מ'גייט בדרך 'אבותם'. [וזהו שאמר הנביא] **אם לא תדעי לך היפה בנשים**, [פירש"י] **אם פסק הרועה מלהנהיג**, - דאָרטן באריכות בין איך עס מסביר^ב, - [אז העצה היא] **צאי לך בעקבי הצאן**, [וכפירש"י הסתכלי בפסיעת דרך שהלכו אבותיך הראשונים, והעקבים ניכרים].

לקנות לב מבין. לאפוקי הדור האחרון אשר עליהם אמרו חכמינו ז"ל עתידה תורה שתשתכח מישאל, כי הרועים והפרנסים המה דעת הקהל המרובה שאין בהם לא דעת תורה ולא דעת אמת כלל, והן המה המשפיעים גם על המנהיגים כמו שאמרו ז"ל (רות ובה א, א) **אוי לדור ששפטו את שופטיהם**, ואי אפשר לידע מי הוא זה ואיזה הוא שאין השפעת הדור עליו אלא אומר דעת 'תורה' בלבד, לאמיתה של תורה.

^א ברש"י שיר השירים (א, ח): **אם לא תדעי לך**. זו היא תשובת הרועה, **אם לא תדעי לך** להיכן תלכי לרעות צאנך **את היפה בנשים**, שחל לו הרועה מלהנהיג אותם. **צאי לך בעקבי הצאן**. הסתכלי בפסיעת דרך שהלכו הצאן, והעקבים ניכרים, טראצ"ט [=טרעיסעס, די שפוחין בלע"ז, וכן הרבה במקרא (תהלים עז, כ) נעקבותיך לא נדעו וכו', ואותו הדרך לכי. ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים]. בין משכנות שאר הרועים שאת אצלם. - וזה הדוגמא [=הנמשל], אם לא תדעי לך כנסייתי ועדתי היפה בנשים בשאר אומות איכה תרעי ותנצלי מיד המציקים לך להיות ביניהם ולא ואבדו בניך, התבונני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתו ושמרו משמרתו ומצותו, ולכי בדרכיהם, ואף בשכר זאת תרעי גדיותיך אצל שרי האומות וכו'.

^ב ביואל משה (א, קסח): ומה שאמר [רשב"י] שלא תשתכח התורה, הוא על דרך שכתב רש"י ז"ל בשיר השירים (א, ח) על הכתוב **אם לא תדעי וגו' צאי לך בעקבי הצאן** שאם חל הרועה מלהנהיג אותך הסתכלי בפסיעות דרך שהלכו הצאן והעקבים ניכרים, היינו להתבונן בדרכי אבותינו הראשונים, ואם כן בדור שאין מוצאין בו הלכה ברורה במקום אחד, אין לו אלא להסתכל בדרכי הראשונים, ואם ככה נעשה שלא לזוז מדרכי הראשונים לא יהיה שכחת התורה. והיינו דקאמר קרא **כי לא תשכח מפי זרעו**, שאם נלך בדרך הראשונים להיות זרעם ובניהם, לילך בעקבותיהם, באה ההבטחה שיהיו העקבים ניכרים כמו שכתב רש"י ז"ל, ונוכל לידע בזה דרך התורה. גם בכלל ההבטחה שלעולם ימצאו עוד בין זרע ישראל שישומו לב לעקבות הראשונים. אבל ההולך ומבקש דרך התורה מאותו הדור שאי אפשר למצוא בו הלכה ברורה במקום אחד, זה ודאי בא לידי שכחת התורה.

ואמר זה רבי שמעון בן יוחאי, יען שלכאורה לפי פשוטן של דברים שאמר עתידה תורה שתשתכח מישאל, משמע חס ושלום שתשתכח לגמרי ואין שום עצה, לכן אמר שאינו כן, אלא 'שבאותו הדור' אין למצוא הלכה ברורה. וגם הברייתא שאמרה עתידה תורה שתשתכח מישאל מודה לדברי רבי שמעון בן יוחאי, דמקרא מלא הוא **כי לא תשכח מפי זרעו**, אלא כוונתם על 'אותו הדור' שיהיה בו שכחת התורה. ובאמת כי אלו השתי בחינות מבוארין בהדיא בדברי רש"י ז"ל הנ"ל בשיר השירים על הכתוב **אם לא תדעי לך וגו'**, שיהיה דור שלא יוכלו לידע הנהגה מן המנהיגים, אבל זה ודאי שהעקבים ניכרים מדרכי הראשונים להתבונן בהם, ויוכל לידע משם המתבונן ומבקש האמת. וכן דרשת רב על הכתוב **והפלא ה' וגו' הפלא ופלא**, דקאי על אבידת חכמת חכמינו שהוא שכחת התורה, אין זה סותר לדברי רבי שמעון בן יוחאי, כי קאי על אותו הדור שיהיה אבידת החכמה בדרך הפלא ופלא, כאשר אנו רואים עכשיו בעוה"ר הטעותים הנוראים נגד השכל והחוש. אבל כולם מודים גם להבטחה שישומו לב לעקבות הראשונים. **מפי זרעו** כמו שכתבתי, ולא קשה מידי מה שלא הקשה בש"ס ואידך, כי אין בזה שום פלוגתא:

ועוד כתב רבינו שם (בסו"ס קסט): הן אמת שבעוה"ר בדור השפל הזה, מחמת השפעת הדור המרובה, ובפרט אותן שיש להם קצת נגיעה, עולם חשך בעדם שלא לראות האמת אף מדעת הראשונים ז"ל, והשוהו המעורר עיני חכמים הוא המסלף דברי צדיקים, שמסלפין גם דברי צדיקים וקדושים שבדורות שלפנינו, להעמיס גם בדבריהם דרכם הרע, ומהפכין דברי אליקים חיים. וכבר פירשו (יטב לב פרשת וירא) בפסוק **ממרים הייתם עם ה' (עקב ט, ז)**, שהיה המקרתם עם ה', באמנם שכן צוה ה' לפי הפירושים הזורים שאמרו בתורה הקדושה בגילוי

צג

ובשבת שובה פירשתי עוד בדיוק הלשון "מפי" זרעו, ולא אמר "מלב" זרעו, דזה רומז כי אפילו באותן שלא תשתכח התורה מהם לגמרי, מ"מ מפנימיות הלב תשתכח, אלא שעכ"פ יוכלו לומר דרך האמת "בפיהם", ממה שימצאו בדברי תורתם ודרכם של דורות הראשונים

דאָס פאַריגע מאָל³⁰ האָב איך געזאָגט נאָך אַן אַנדערע בחינה אויך, וואָס ס'שטייט נישט דאָרט [ביואל משה, והוספתי לבאר אומרו] **כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ**, [דהכוונה דעכ"פ] **אָזוּפִיל אִיז געבליבן**, [בחינת הפה, אף שלא נשאר בחינת הלב]. ס'שטייט נישט [כי לא תשכח] **"מִן הַלֵּב"**, [ווייל] **דִּי לְבָבוֹת וועלן שוואַך ווערן**, [נאָר לא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ], **מיטן מויל וועט מען נאָך נאָכזאָגן דִּי דיבורים**, **אָזוּפִיל אִיז געבליבן**, אַז ווער ס'וועט 'וועלן' קאָן נאָך עפעס אַרויסנעמען [פון די דיבורים של דורות שקדמו].

אַבער דער 'אַמֶּת' [לאמיתו שבו], **דִּי הִכְנַת הַלֵּב**, דאָס אִיז 'שטיין געבליבן'. [כי] בעונינו הרבים ס'איז אַ דור פון **שִׁכְחַת הַתּוֹרָה**, אִין חוֹנֵן וְאִין מִרְחָם, אַזוי ווי מ'זעט נעבעך.

צד

ונמצא מכל זה, כי "הרעב העשירי" הנוכח בדברי המדרש, הכוונה על דור הזה של עיקבא דמשיחא

דאָס אִיז 'דִּי' צייט פון עיקבא דמשיחא, וואָס דער פסוק האָט מִתְנַבֵּא געווען. 'דאָס' אִיז דער צענטער רֶעב וואָס דער פסוק האָט אויף דעם מתנבא געווען.

פנים בתורה שלא כהלכה. אמנם אף על פי כן, השם לבו לדברי ה' להכיר האמת, ומסלק מעליו כל נגיעה, השי"ת בעזרו שיכיר האמת מפסיעות הראשונים ז"ל:

ועוד כתב רבינו שם (בס"ס קט): ואין לנו אלא להסתכל בעקבות הראשונים, ומינה לא נוזע. הגם שהמושפעים מהדור ההוא אשר בו שכחת התורה רח"ל, המה מהפכים גם דברי הראשונים ותולין בוקי סרוקי גם בהם, מה שלא היה ולא נברא, כמו שאומרים גם פירושים זרים בפסוקים ובמאמרי חז"ל ובשאר ספרן של צדיקים, אבל למבקשי האמת אשר אינם מתחשבים כלל עם השפעת כל הדור ההוא, ורוצים לידע דעת הראשונים, להם פסיעותיהם ועקבותיהם עדיין ניכרים, כמו שכתב רש"י ז"ל. ועל זה באה ההבטחה כי לא תשכח מפי זרעו כמבואר לעיל וכו'. - הארכתי קצת במצב דוריני, אבל הרבה יותר ממה שכתבתי יש בהענין אלא שאי אפשר להביא הכל על הכתב, גם לא אוכל להאריך כל כך יְשַׁמַּע חָכֵם וְיוֹסֵף לֶחֶם (משלי א, ה).

³⁰ בס"ג האזינו שובה תשכ"ז, נדפס בדברי יואל לשבת שובה (אות כה, ד"ה והנה איתא), וז"ל שם: דהנה אמרו רז"ל וכו' עתידה תורה שתשתכח מישראל וכו', רבי שמעון בן יוחאי אומר חס ושלום שתשתכח תורה מישראל, שנאמר **כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ וכו'.** ובספרי יויאל משה הארכתי בבאיור המאמרים בענין זה וכו'. ואכתי פש גבן לפרש טעם אומרו כי לא תשכח "מפי" זרעו, ולא קאמר "מזרעו".

ואפשר לומר על פי מה שאמר הכתוב בפרשת נצבים, **כִּי הִמָּצְאָה הָזֹאת וגו'** לא נפְלֵאת היא מִמֶּךָ וְלֹא חִקָּהּ היא וכו' **כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הִדְּבָר מֵאֵד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹת.** ולכאורה הרי חזינו כמה כבד הדבר לשמור ולעשות את כל דברי התורה, ועד כמה יגיעה רבה צריך האדם שגיע נקודת אמת.

אמנם אפ"ל דהנה בגמרא (עירובין נד.) דרשו ז"ל מקראי שצריך להוציא דברי תורה בפה, ולא בלב לבד. ור' יצחק דריש לה מהכא, **כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הִדְּבָר מֵאֵד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹת**, אימתי קרוב אֵלֶיךָ הִדְּבָר מֵאֵד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹת, ופירש המהרש"א בחידושי אגדות דרצה לומר בזמן שערוכה בפין הרי הדבר קרוב אֵלֶיךָ להיות שמור בלבך לעשותו, ואם לאו הרי תשכח מלבבך ולא תבוא לידי עשיה, עכ"ד. אמנם כללל הוא דאין היקש למחצה, ואם כן כמו כן לאידך גיסא צריך הפה להיות מקושר גם בלב, ולא סגי בפה בלבד, ותנאי הוא הדבר, אימתי קרוב אֵלֶיךָ הדבר מאוד, כאשר יחידיו יהיו תמים בפין וגם בלבבך, תרווייהו כחדא מקושרין זה בזה, כשהפה מקושר בלב, אזי הוא קרוב אֵלֶיךָ וכו'.

אולם באמת גם זה הוא דבר גדול, שעל כל פנים אומרים בפיהם, וגם בזה יש חיזוק להכלל ישראל, שעל ידי זה אינם מגיעים לשכחת התורה לגמרי, כיון שערוכים ושומרים הדברים עכ"פ בפה. והנה סתם שכחה היא בלב, ולפי זה אפשר לומר כי דבר זה הבטיחנו יוצרנו, דאף בזמן שלא יהא לבנו עמנו, מכל מקום אנו מובטחים ועומדים **כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ**, כלומר גם בזמן שתשתכח "מלב" זרעו, שלא יהיו דברי התורה קבועים בנקודה פנימית שבלב, וכאשר היה מן הראוי שהיה בפין ובלבבך לעשותו, מכל מקום לא תשכח על כל פנים "מפי" זרעו, ובכל עת וזמן עדיין יהיו דברי התורה בפי זרעו. ודבר זה הוא נחמה לישראל, דלעולם לא תהא שְׁכֻחָהּ מהם לגמרי, ועכ"פ תהיה זְכוּרָהּ בְּפִיהֶם, ולולא הבטחה זו ח"ו היה נשכח לגמרי דרך התורה האמיתי, ולא היה נזכר כלל.

צה

כי אין לפרשו על לעתיד לבא לאחר הגאולה, שהרי אז כשיבואו אליהו ומשיח, ועמהם יבא משה רבינו, בודאי לא יהיה עוד דור של שכחת התורה, ושל הרעב לשמוע דבר ה'

אודאי שפעטער נאך ביאת המשיח, וועט ער [משיח ואלהיו] דאך דערלייכטן די אויגן, וועט זיך דאס אויפהערן, [ועל זה רמזו דורשי רשומות בר"ת "תיקו", כי] תשבי יתרץ קשיות ואיבעיות.

און משה רבינו וועט דאך מיטקומען מיט אליהו (דברים רבה ג, יז), וועט דאך אראפקומען דער אור התורה.

[און] דער מדרש זאגט^{טז} נאך [מער], אז אדרבה, אלעס וואס ס'איז געווען ביז היצט, איז ה'בל לפני תורתו של משיח.

צו

איז דאך נישט קיין שמועס [דרעבון העשירי יהא קאי על לעתיד לבא אחר ביאת המשיח, אלא רק על סוף הגלות], נו דאס איז דאך, דאס איז דאך דאס היצט דער זמן פון דעם צענטן רעב, 'דאס איז עס' בעונינו הרבים [דעס] וואס אונז זעה מיר, וואס אונז האב מיר דערלעבט אין אונזערע דורות, איבערהויפט אין דעם 'לעצטן דור האחרון'.

צז

וענין שכחת התורה שבודור האחרון, מבואר גם בזהר חדש, שרבי עקיבא בכה על זה, ואמר שאין הדור ההוא מתקיים אלא בשביל תינוקות של בית רבן, כשהם צעירים בלבד, אבל כשמתגדלים התורה משתכחת גם מהם

ס'שטייט אין זוהר חדש^{טז} וויאזוי ס'וועט אויסזען [בעיקבא דמשיחא], וי' להאי דרא, - איך ברענג דאך עס דארטן אין ויואל משה (א, כספ), - רבי עקיבא האט געוויינט, ס'וועט קומען א דור [וואס] ס'וועט נישט זיין גארנישט, ס'וועט נישט זיין קיין מורה דרך, ס'וועט נישט זיין קיין תלמיד [הוגה], נאר תינוקות של בית רבן, [און אויך נאר] ווילאנג זיי וועלן זיין קינדער, [אבער] ווען זיי וועלן עלטער ווערן, וועלן זיי אויך האבן שכחת התורה. אזוי שטייט אין זוהר. א פחד נורא וואס ס'שטייט דארטן אין זוהר חדש.

צח

[ווער איתא שם בענין חנה], זי האט געזאגט (שמואל א' א, כז) אל "הנער" הזה התפללתי, אז [שמואל הנביא] ער איז געבליבן אזוי ווי א 'נער', [אפילו בגדלותו].

^{טז} בקהלת רבה (יא, פסוק ח): כי אם שנים הרבה ישמח בשמחת התורה, ויזכר את מי החזק אלו ימי הרעה, כי הרבה יהיו וכל ששאל בקל, תורה שאדם למד בעולם הזה, הכל היא לפני תורתו של משיח.

^{טז} בזהר חדש פרשת בראשית (דף יג. בדרוש מונקאטש תרע"א): יקרא חד הון אולי באורחא [רבי אליעזר ורבי עקיבא וכו']. באותה שעה בכה רבי עקיבא, אמר ליה על מה קא בכית. אמר לו, אי לודר שיהיו יתומים ממך. אמר לו, אל תאמר כך, אלא וי לודר שיהיו יתומים בלי אב, בלי חס מורה, ולא תלמיד הוגה. וימים יבואו, שכל הדור יהיו חצופים וצדי פנים, ותשתכח תורה, ואין דורש ואין מבקש. והמתעורר לבו בתורה, יהיה נבזה וחדל אישים. וי לדרא ההוא בד ייתי ההוא דרא.

אמר ליה לית ההוא דרא מתקיים אלא בהכל פיהם של תינוקות של בית רבן, כד אינון ריכין בלבד, וכד אינון קשישין, אורייתא משתכחת מנהון. כי הא דאמר רבי יהודה, מאי דכתיב אל "הנער" הזה התפללתי, היה ליה למימר אל "הבן" הזה התפללתי. אלא אמרה חנה, ויהי רצון, 'שששעה שיגדל' ישתדל בעבודת המקום, כמו עכשיו שהוא "נער". וכל אדם שיזכה להיות בקנותו כמו בנערותו, יזכה למעלה שמואל הנביא.

[ווייל בדרך כלל] ווען ס'קומט אָן און מ'ווערט עלטער, פאַרגעסט מען¹⁰.

צט

לכאורה פאַרוואָס [בגדלותם באים לשכחת התורה, והלא אדרבה אמרו חכ"ל] [קנים ג, ו] זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתן מתוספת.

נאָר זעט אויס אַזוי. אַז מ'ווערט עלטער, דערלעבט מען אין אַן אַנדער [דור] אַן 'אַרגער' דור, ווערט מען שוין מוֹשָׁפֶּע פונעם דור, [וממילא] ווערט אַ שְׁכַחַת הַתּוֹרָה, [און מ'פאַרגעסט] אפילו [דעס] וואָס מ'האַט [שוין געהאַט] געוואוסט ווילאנג מ'איז געווען צווישן די תינוקות של בית רבן.

אַזוי ווי ס'שטייט אַרויס דאָרטן אין זוהר הקדוש אין די ווערטער.

איך בין דאָך עס מעתיק דאָס לשון [הזוהר] אין ויואל משה.

ק

בענותינו הרבים, 'דאָס' איז דער צענטער רָעב וואָס דער מדרש רעכנט אויס.

קא

התחלת ישוב קושיא יד

מבואר בגמרא דשני אלפים "תורה" התחיל כימי אברהם, כדכתיב וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂו בְּחָרָן, שאברהם אבינו לימד "תורה" לאנשי דורו

היצט לאַמיר'זשע זען.

דער ערשטער פון מַפְרָסִם זיין תורה איז געווען אברהם אבינו.

[ווי] די גמרא זאָגט¹⁰ [שיתא אלפי שנין הוו עלמא], שני אלפים תהו, שני אלפים תורה,

ושני אלפים ימות המשיח.

פרעגט די גמרא [דלכאורה] דער חֲשֵׁבוֹן שטימט דאָך נישט, [ווייל] שני אלפים תורה

איז דאָך געווען אַסאַך שפעטער האָט זיך [עס] אָנגעהויבן¹⁰.

ענטפערט די גמרא [אז] איך רעכן פון אברהם אבינו, [שנאמר בו] וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר

עָשָׂו בְּחָרָן, זאָגט דער תרגום [וְיָת נִפְשָׁתָא] דִּשְׁעֻבִּידו "לאורייתא".

אברהם אבינו האָט שוין אָנגעהויבן תורה.

קב

[וכבר הבאתי (באות טו) בשם הזוהר הקדוש], ס'שטייט עַד מְקוֹם שְׁכֵם עַד אֵלּוֹן מוֹרָה, ער

האָט שוין געמאַכט [בתי כנסיות ובתי מדרשות], ער האָט געלערנט שוין תורה, ער האָט

אָנגעהויבן צו לערנען תורה מיטן עוֹלָם, ס'איז שוין געווען אַ דור פון תורה.

קג

אמנם כשלומדין "תורה" צריכין לבקש בה את הדרך האמת
שבתורה, דאס לאו הרי היא בכלל "שכחת התורה"

מילא האָט ער [אברהם] אַריינגעברענגט תורה אין אידן [היינו כאנשי הדור].

¹⁰ וועיין בזה בס"ג ויחי תשכ"ח, ובזה ביאר שם רבינו לשון הברכה שבירך יעקב המלאך הגואל אותי וגו' יברך את "הנערים", עיי"ש.

¹⁰ בגמרא עבודה זרה (דף ט. ו) וכן הוא גם בסנהדרין (דף.). ודברי הגמרא שם, הובא לעיל בהערה ב.

¹⁰ תמ"ח שנה לאחר ב' אלפים, שאז היה זמן מתן תורה.

נאָר אין תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה דאַרף מען דאָך זוכן דעם אָמֶת, [ווייל] מ'קאָן דאָך חלילה 'פאַרדרייען'. [וכמבואר לעיל כי] דאָס איז דאָך טייטש דער עיקר [ענין פון] שְׁפָּחַת הַתּוֹרָה, אַז מ'דרייט אויס דעם אָמֶת, מ'שטעלט אַרײַן אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה דער היפך [האמת].

קד

וכמו שכתב בדגל מחנה אפרים, דיש בהתורה מים מתוקים,

אבל יש בה גם מים מרים, אם אין מבקשין האמת

אַזוי ווי איך ברענג דאָרטן^ט פונעם דגל^ע, [א] דער בעל שם טוב הקדוש האָט געזאָגט [בביאור הגמרא] (נדרים פא). שלא ברכו בתורה תחלה, אַז מ'האָט נישט געזאָגט די ברכת הַעֲרֵב נא.

^ט בקונטרס על הגאולה ועל התמורה [שיצא לאור שבועות אחדות לפני זה], וז"ל שם (בסימן נה): וכתב בספר הקדוש דגל מחנה אפרים בפרשת מסעי, ששמע מאז"ל הבעל שם טוב זי"ע, כי בתורתנו הקדושה יש מים מתוקים ומים המרים וכו' (הועתק להלן). ובדגל מחנה אפרים פרשת בשלח וכו' האריך גם כן בענין זה, וסיים וזה לשונו, ועל פי זה תבין מה שאמר אא"ז זללה"ה על מאמר חכמינו ז"ל (נדרים פא). מפני מה חרבה ירושלים וכו' (הועתק להלן), עכ"ל. - ועיקר דבר זה מבואר בוזהר הקדוש (פנחס רט: ברע"מ) עיין שם.

והנה כל אלה דיברו מהצדוקים שבזמניהם, שהאמינו בתורה שבכתב, אלא שלא האמינו בדרשת רבותינו ז"ל ובקבלתם, ולכן הביאו מן התורה ראיות לסברתם הנפסדה. אבל אלו המינים והאפיקורסים של זמננו, אין מאמינים אפילו בתורה שבכתב, ולא רוצים להביא ראיה ממנה ולסברתם ודעתם הנכזבה, ואינם שותים אפילו ממים המרים שבה. ורק אלו הנגזרים עמהם ואחריהם, ורוצים למצוא חן בעיניהם, מבקשים המה המים המרים המאָרְרִים להפוך דברי אלקים חיים ולסלף אותם לדרך המינים, וישתקע הדבר ולא יאמר כן.

^פ בדגל מחנה אפרים פרשת מסעי (בפסוק ויסעו ממרה): דהנה שמעתי מן אא"ז [הבעל שם טוב] זללה"ה בשם ספר ברית מנוחה (דרך הא'), כשרואים איזה תלמיד חכם שיצא חוץ מן השיטה ועושה שלא כהוגן, בודאי שתה מן המים המרים, עד כאן. והנה להבין זה הוא ענין רב, אך על פי פשוטו יש להבין זה, כי בתורתנו הקדושה יש מים מתוקים, ומים המרים. וראיה, שכל התנאים והאמוראים וכל הצדיקים מימות משה רבינו ע"ה ושיהיה עד שיבא משיח, כולם לומדים מן התורה דרך ישכון אור לעבודת הבורא יתברך, וכל האפיקורסים והמינים מביאין ראיה מן התורה עצמה להיפוך, ושיש ח"ו שתי רשויות, כמו הרבה עניינים הנזכרים בגמרא מן הצדוקים עיין שם. והיינו שיש בתורה מים המרים גם כן, ואותו שאינו לומד באמת, איז טועם טעם המרירות שיש בתורה רחמנא ליצול, וכשננסין בזה הדרך ה' יצילנו, אז כבד הדבר מאוד לפטור עצמו מזה הדרך של שקר וכו'.

ועוד שם בפרשת בשלח (ד"ה א"י ויבאו מרתה): כי זה גלוי שהתורה נקרא מים, כמו שכתוב (ישעי נה, א) הוי קל צמא לכו למים (עיין בבא קמא יז, א), ויש לומר בזה, כי צמא הוא מספר קל"א שהוא מספר ס"מ-נא"ל, ועל ידי התורה שהוא מים הוא מתבטל וכו', ונמתקין כל הדינים שהם בחינת פְּרָזֶל, ונעשו חסדים גמורים בחינת מים. ולכן התורה נקרא מים, כי הוא נביעו לכל הנבראים, שכולם הם חיים וקיימים ע"י התורה ועבודה שעוסקים בהם ישראל, כי אורייתא וקוב"ה וישראל כולו חד הוא (וזהו ח"ג עג), ואך ורק כשמשייכין סוד אלוך בתורה על ידי שלומדים התורה לשמה, אז יש בה כח אלוקות ונעשית סוד נביעו להחיות ולרפאות וכו'. אבל כשלומד ח"י התורה שלא לשמה, רק לשם דברי טעות והבלי עולם, אז הוא להיפוך ח"י, ומזה בא התעוררות כל הדינים, כיון שאינם נמתקים על ידי התורה.

והוא שאמר הכתוב וַיָּבֹאוּ מִרְתָּה. והוא על דרך שאמר אא"ז נ"ע זללה"ה בשם ספר ברית מנוחה, תלמיד חכם שסרח ואינו הולך בדרך הטוב והישר בודאי שְׁתָּה מן מים המרים המאָרְרִים, וזהו וַיָּבֹאוּ מִרְתָּה, היינו לאותו בחינה של מים המרים, ולא יָכְלוּ לְשַׁתֵּת מִיָּם מִמֶּנָּה, פירוש להמשיך חסדים להחיות נפשותם, פִּי מְרִים הֵם היינו כנ"ל. וכמו שאמר הרב הגאון מו"ה יעקב יוסף הכהן [מפולנא], אף על פי שמימי התורה בודאי מתוקים מדבש ונופת צופים, על כל זה נדמה להם למר, והטעם כי מְרִים "הֵם" הם המים מחמת חולשת העוונות רח"ל, כמו החולה אשר כל טעם מתוק ידמה לו למר, כן הוא בחולי הנפשות, כמו שכתוב בפסוק בישעי" (ה, כ) שְׁמִים מֵרָחוֹק וּמִתּוֹק לִמֶּר, והיינו שנתהפך עליו מתיקות ועריבות התורה למר, ואינו יכול לשנות מהם להחיות את נפשו, ועל ידי זה לא זכה נעשה לו וכו' (קידושין שם וימא עב:) וכו'.

ועל פי זה תבין מה שאמר אא"ז זללה"ה על מאמר חז"ל (נדרים פא). מפני מה חרבה ירושלים על שלא ברכו בתורה תחלה, ואמר הוא ז"ל היינו שלא ברכו ברכת הַעֲרֵב נא, שהוא ברכה ראשונה שמברכין על התורה בבוקר, והוא פלא. ועל ידי הנ"ל גמל מוכן, כי צריך להתפלל על זה, כמו שאמר הוא ז"ל כי התורה הוא סוד אדם והוא ויש בה מים מתוקים ומים המרים, וצריך להתפלל ולבקש זה מאת ה' שיטעום בתורתו המים מתוקים וערבים, וזהו ברכת הַעֲרֵב נא, והבין.

ונמבאר הדגל, דהכוונה ווייל אין די תורה הקדושה איז דא מים מתוקים, און מים המרים, [איבערדעם] בעט מען "והערב" נא, מ'זאל זוכה זיין [לטעם] די מים מתוקים אין די תורה הקדושה^א.

[ווייל] חלילה וחלילה מ'קאן פארקריכן, 'דורך' די תורה הקדושה קאן מען חלילה פארקריכן, [אויב] אז מ'גייט א שלעכטן וועג [אין די תורה].

קה

וכן מבואר בחובת הלכות דהתורה נמשלה לאש על שני דרכים, דאם זוכה הוא אש המאירה את העינים, ואם אינו זוכה אז הוא אש אוכלת ח"ו

אזוי ווי איך ברענג דארטן^ב דעם חובת הלכות (שער יחוד המעשה, פ"ה).

^א ועיקר דבר זה מבואר בזוהר הקדוש (פנחס רט: ברע"מ) עיין שם (לשון רבינו בעל הגאולה שם).

וד"ל זוהר שם: דאורייתא, ע"ה אתמר (ירמיה כג, כט) הלא כה דברי כאש נאם ה' ופכטיש יפוצץ סלע, ודא סלע דאתמר ביה (חקת ח, ז) ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו. אליו דמשתדלין בה לשמה, נפיק לון מיה דאורייתא מתיקן, ואתמר בהון (שם, יא) ותשת העדה ובעירם. ואליו דלא דמשתדלין בה לשמה, נפיק לון מים מריירין, דאתמר בהון (שמות א, יד) וימרו את חייכם בעבודה קשה, דא קושיא. בחומר, דא קל וחומר. ובלבנים, בלבון הלקה.

ועיין בגמרא יומא (עב:): אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב (ותחתן ד, מד) וזאת התורה אשר שם משה, זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם מיתה. והיינו דאמר רבא, דאומן לה סמא דחייא, דלא אומן לה סמא דמזמא. אמר רבי שמואל בר נחמני, רבי יונתן רמי, כתיב (תהלים ט, ט) פקדי ה' ישרים משמחי לב, וכתיב (שם יח, לא) אמת ה' צרופה, זכה משמחתו, לא זכה צורפתו (פירש"י: ביסורין ובגיהנם). ריש לקיש אמר מגופיה דקרא נפקא, זכה צורפתו לחיים, לא זכה צורפתו למיתה.

^ב בקונטרס על הגאולה ועל התמורה (בהקדמה): ובפירושו אני אומר, שאיני מדבר לאותן שנתפסו בלבם לטומאת הציונים ולאהבת האפיקורסים, היפך ממה שתיקנו חכמינו ז"ל לומר ג' פעמים בכל יום ברכת זמן לשנינים. כי על זה אמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין לח:): ודע מה שתשיב לאפיקורוס, הני מילי אפיקורוס עכו"ם, אבל אפיקורוס ישראל כל שכן דפקר טפי. וחלילה לעבור על דברי חכמינו ז"ל להשיב לאפיקורוס ישראל דפקר טפי. - גם המשוחזרים בדבר, עבור שרוצים להשיג תועלת מורם העולם המשתחווים לעגל הזהב של הציונות, כבוד, או ממון, או ממשלה וכדומה, המה בודאי לא יוכלו לראות האמת וכו', ומחמת נטיית לבו בשביל השוחד, ימצא לעולם 'טענות ומענות', כמו אותן דפקרי טפי.

ולכאורה הלשון כל שכן דפקר טפי צריך ביאור, דהרי בודאי מיירי שיישיב לו תשובה מספקת, כמו שאמרו ז"ל דע מה שתשיב לאפיקורוס. ואם אפילו לבו כלב האקב ולא יקבל תשובתו, אבל למה יפקר טפי. אמנם יתבאר על פי מה שכתב רש"י ז"ל בסנהדרין (שם) הטעם דיפקר טפי על ידי תשובתו, שהרי הכיר וכפר, ותוך כך מדחק להשיבו דבר המקובל לו, עד כאן לשונו.

וכמו שכתב חובת הלכות ז"ל בפרק ה' משער יחוד המעשה, וזה לשונו: אם יהיה האדם חכם בדעת האלקים ותורתו, ישתדל היצר להכניס ההפסד עליו, והשיבוש בחכמתו ובמעשהו מדרך הטענה והראיה מאיזה צד שיוכל, מן המושכל, והכתוב, והמקובל, ויביא מופת על מה שיוהר עליו מן המופתים המבהילים, אשר אין הקדמותם אמתיות ולא תולדותיהם מחייבות. ואם יהיה שכלו זך וחכמתו חזקה בדרך המופת ואופני אזהרה בבעת הדברים והמחלוקת, תראה אופני טעות יצרן בראיתו ומופתו, ויתברר לך האמת, ותראה לך הנכונה, ותמלט חכמתך מן הספק ומאשץ מן הערוב. ואם תקצר דעתך מזה, יהיה פתור לך יותר חזק, וגברו עליך יותר מזדמן, ומשלו לך ויקיפו אותך בנאצא ובנסתמך יותר נחוץ (פ"י יותר מהיר), מפני שהוא בא עמך מצד החכמה ומנהיג אותך בדרך המופת אשר תנוח דעתך עליו. - וכאשר יפתה שכלך יטה מעליך, ויעזר בו עליך מפני שאתה סומך עליו וכו', ובוטח בו כמה שלא תבין ענינו וכו'. עד שיביאך אל מדריגה שנסתרים בה פני האמת, והוא השקר הגמור וכו'. ותהיה חכמתך לרעה לך, ושכלך סבה לאבדך, כמו שאמר הכתוב (ישעי"ה, כ) הוי חקמים בעיניהם ונגד פניהם נבנים, ואמר (ירמיה, ח, ט) הנה בדבר ה' מאסו וחקמת מה להם וכו', ואמר (הושע יד, י) כי ישרים דרכי ה' וצדקים ילכו בהם ופשעים יקשלו בהם [ופירש המרפא לנפש על ידי התורה יקשלו, והם חקמים להרע]. - וגאמר, כי החכמה כשמהיגים אותה על דרכה, תהיה רפואה לכל מדוה, וכשנוטים בה מנתיבתה, תהיה מדוה כולל, שאין לה רפואה ולא ארוכה. ועל כן נמשלה התורה כאש, כמו שאמר (ירמיה כג, כט) הלא כה דברי כאש וגו', מפני שמאירה העינים באורה, כמו שאמר (תהלים ט, ט) מצות ה' קרה מאירת עינים וכו', ושורפת ביקודה מי שנוטה מנתיבתה, כמו שנאמר (ישעי"ה, סו, טז) כי כאש ה' נשפט וכו'. - על כן הזהיר שלא תטה אשוייך מדרך האבות ונתיב הראשונים אל הבריות וכו', ואל תחשוד אבותיך במה שמסרו לך מאופני טובותיך, ואל תסתור עצתם במה שהורו אותך, כי אין עצה שתעלה בדעתך שלא תקדמתי להצטלה. עד כאן.

לשון לך תשכ"ח (חלק א) **קדשו** לא

דער חובת הלבבות זאגט: די תורה הקדושה איז נמשלה לאש, [אויף] צוויי ערליי [אופנים].

אז מ'גייט מיטן אמת, דערלייכט עס די אויגן, איז עס אן אוהר, הייסט עס אש [המאירה].

[און] חלילה אז נישט, [אם אין הולכין עם האמת, דעמאלטס] פארברענט עס, איז עס מקלה, איז עס אש אוכלה.

קו ישוב קושיא יד

ואברהם כבר לימד "תורה" לאנשי דורו, אבל עתה כשבא נסיון "הרעב" ונעשה בלבול הדעת, עד כדי כך שאמרו על אברהם כאילו הוא המין ח"ו, נעשה בחינת "שכחת התורה" באותו זמן

[והנה אברהם אבינו], ער האט דא געלערנט תורה [עם אנשי דורו], ממילא אז מ'איז געגאנגען [אנשי הדור] אין א שלעכטן וועג, מ'האט אנגעהויבן [לנסות מדרך אברהם כשבא נסיון הרעב, און] ס'איז נתחזק געווארן די דעת עובדי עבודה זרה, מיט די דעת המינים, וואס זיי האבן געזאגט אויף 'אים' גאר חלילה [אז] ער איז א מין, אויף אברהם אבינו, אויף 'זיין' דרך, [דורכדעם] איז געווארן א בלבול הדעת. [וכדלעיל באות עג].

[וזה הביא שאפילו מאותן שכבר האמינו לדבריו עד עכשיו ולמדו תורה מפיו, עכשיו נעשו נבוכים בדעתם, כי לא היה להם פתחון פה להשיב נגד החולקים עליו והמבזים אותו²³. והגם שביזוהו גם טרם בוא הרעב, וכמו שכתב בספר המורה, אבל עכשיו בסיבת הרעב נתהווה בלבול המוחות וטירוף הדעת גם בין אלו שהיו מאמינים לדבריו כבר. (מדברי יואל)].

[ואותן האנשים שכבר למדו תורה מפיו, ואח"כ שוב נמשכו אחר התועים בזמן נסיון הרעב, נתהפכה להם התורה לאש אוכלת ולמים מרים, והיו מגלים בה פנים שלא כהלכה ודורשים בה שלא כפי דרך האמת, עד שעל ידי כך היה קשה למצוא הלכה ברורה במקום אחד, ונעשה בחינת שכחת התורה, ורעב לדבר ה'].

קז

ובזה מיושב סתירת הפרקי דרבי אליעזר והמדרש רבה. דבענין "רעב ללחם" היה רעב הראשון בימי אדם, והשני בימי למך. אבל כאן באברהם היה "רעב כפול", שבצירוף עם הרעב "ללחם" נעשה גם בחינת "רעב לשמוע דבר ה'", ובענין רעב כפול כזה היה רעב הראשון בימי אברהם אבינו

היצט קאן זיין אזוי, איז אויסגעגלייכט די צוויי, דער פרקי דרבי אליעזר מיטן מדרש [שבקושיא יד].

רעב ללחם איז טאקע געווען דער ערשטער [רעבון] נאך בימי אדם הראשון, [וכמו שדרשו מהפסוק] אַרְוֵהָ הָאֲדָמָה, וואָס ס'קומט פון דער ערד, דאָס איז טייטש דער געוואוקס [פון די ערד], דאָס איז לָחֶם. און אזוי איז געווען בִּימֵי לָמֶךְ [א רעב ללחם].

קח

היצט אָבער, [בימי אברהם], איז געווארן נאך אן אנדערער מין רעב [של שכחת התורה], א טאָפּלטער רעב, [הן ללחם והן] לשמוע דבר ה'.

ודברי החובת הלבבות אלו נוקבים ויורדים חדרי בטן. ויובנו [בוה] דברי רש"י ז"ל מה שכתב "כל שכן דפקר טפי", דעל שיש לו רצון להפקר, על כן יחפש ויברר בדרכי החכמה והתורה, ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו, ואדורבה יתחזק יותר בדעתו, על ידי שמדקדק להשיב ולהביא ראיות לחזק דבריו.

²³ ועיין מזה בקצרה בלשון רבינו לעיל סוף אות עג.

[ווייל] דורך דעם ווייל ס'איז געווען א רעב אויף לַחֶם איז געוואָרן אַ טירוף הַדַּעַת, און מ'איז פאַרקראָכן, מ'האַט נישט פאַרשטאַנען וואו מ'איז, איז שוין געוואָרן דַעוֹת חֲלוּקוֹת. אברהם אבינו האָט געלערנט דעם אַמֶּת, ער האָט געלערנט תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה מיטן עולם.

אַז מ'האַט אָבער געשריגן "דער מין האָט דאָ געברענגט [דעם הונגער], עטס זעטס דאָך אָבער אַז נִמְרֹד איז גערעכט, דאָס איז אַ מין, [והראיה] ער האָט געברענגט אַ רֶעֶב". [וממילא] איז געוואָרן אַ בְּלִבּוֹל הַדַּעַת.

איז געוואָרן אַ בְּלִבּוֹל הַדַּעַת, איז שוין געוואָרן רֶעֶב לְשִׁמוּעַ דְּבַר ה'. [דאפילו מאותן שכבר למדו תורה אצל אברהם, נעשו נבוכים בדעתם ולא השיגו דעת תורה האמיתי והלכה ברורה, והוא 'הרעב' של שכחת התורה].

קט

[ורעב כזה] דאָס איז נאָכנישט געווען פריער [בימי אדם הראשון ולמך, שהרי] ס'איז נישט געווען קיין תּוֹרָה [בימיהם], ס'איז נישט געווען אין 'וואָס' אַרײַן צו שטעלן [דבריהם המוטעים], ס'איז נאָכנישט געווען.

מילא [בימי] אדם הראשון, איז דאָך איבערהויפט נישט געווען נאָך מיט 'וועמען' איבערהויפט.

[און] אפילו דערנאָך, שוין שפעטער [בימי למך], ס'איז נאָכנישט געווען קיין תּוֹרָה געוועזן, מ'האַט נאָכנישט געלערנט מיטן עולם קיין תּוֹרָה. [וכמבואר בגמרא דשני אלפים "תורה"] ס'האַט זיך אָנגעהויבן ביי אברהם אבינו האָט זיך [עס] אָנגעהויבן.

קי

קומט אויס אַזוי, אין די בחינה [פון] רֶעֶב, [אזוינס] וואָס דער צענטער רֶעֶב איז, דער רֶעֶב לְשִׁמוּעַ דְּבַר ה' וואָס ס'איז געווען [בימי אברהם], איז 'דאָס' געווען דער ערשטער.

קיא

איבערדעם איז רעכט.

דער מדרש רעכנט רֶעֶב לַחֶם, רֶעֶב "לַחֶם" טאקע אין פִּשְׁטוֹת, און דעם איז געווען דער 'ערשטער' בימי אדם הראשון.

[און] דער פרקי דרבי אליעזר איז משמע [אַז] ער מיינט עפעס אַנדערש, 'די' בחינת רֶעֶב, [ווייל] איך בין דאָך כולל אין דעם [בעשרה מיני רֶעֶב שבמדרש, אויך דעם] רֶעֶב לְשִׁמוּעַ דְּבַר ה', [און] דאָס האָט זיך אָנגעהויבן דעמאָלט [בימי אברהם], דאָס איז ביי אברהם אבינו געווען דער 'ערשטער'.

קיב

ישוב קושיא טו-טז

והנה גם יצחק הלך ברכי אביו ללמד תורה לאנשי דורו, וכשנעשה רעב בימיו, נהווה גם כן בבלב וטירוף הדעת. ולזה מייחס הכתוב את הרעב שבימי יצחק שזה היה "מלכד הרעב הראשון" אשר היה בימי אברהם, כי אף שהרעב 'ללחם' שבימי אברהם כבר פסק בימי יצחק, אבל מן הרעב 'לתורה' שבימי אברהם עדיין נשאר קצת רושם גם בימיו, ומלכד זה ניתוסף שנית בימיו רעב כפול ללחם ולתורה.

איבערדעם שטייט וְיָהִי רֶעֶב [בָּאָרֶץ] מְלִכְד הַרֶעֶב [הראשון].

[ווייל] בימי יצחק איז געווען די זעלבע זאך, יצחק אבינו האָט דאָך אויכעט מְרַבֵּץ

תורה געוועזן, (וכמו שדרשו בפסוק וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִגְוֵרֵי אֲבִירָא, מה אביו מגייר גרים, ער האט אויך [מגייר געווען גרים].

ער איז דאך געגאנגען אין פאטער'ס דרך [ללמד תורה ואמונה לבני דורו], און אז ס'איז געווארן א רעב, איז אויך געווארן א בלכול הדעת א גרויסער.

קיג

און עפעס איז דאך נאך געבליבן [גם מהבלכול הדעת שהיה בימי אברהם], זעט מען [ממשעות הפסוק].

[ווייל] אפילו ווען ס'הערט זיך שוין אויף [תקופת נסיון ובלכול הדעת] און אליינס, אבער ס'איז דא א טייל [מענטשן], אזעלעכע וואס זענען, זיי זענען נעבעך עלול דערצו, און זיי זענען געכאפט, די קומען שוין שווער צוריק.

[וכמו כן בימי יצחק] 'עפעס' איז נאך געווען פונעם פריערדיגן [רעב שבימי אברהם], איז נאך געבליבן די דעות נפסדות [אין] וואס זיי זענען געכאפט געווען פון דעם בלכול הדעת [שנתהווה מחמת הרעב].

דער רעב [ללחם] האט זיך שוין לאנג אויפגעהערט, אבער דער בלכול הדעת [שהוא הרעב לשמוע דבר ה'] פון דעם בלכול הדעת איז עפעס געבליבן [גם בימי יצחק].

קיד

איבערדעם זאגט ער [אצל יצחק], דא איז געווען ווייטער א רעב "מלבד" הרעב הראשון, [בנוסף וואס] ס'איז נאך דא עפעס פונעם רעב הראשון, ס'איז אבער צוגעקומען א פרישער בלכול הדעת [מחמת הרעב שבימי יצחק].

דער רעב וואס ער זאגט דא בימי יצחק, דאס גייט ארויף אויף 'דעם' רעב, לשמוע דבר ה'. איבערדעם זאגט ער מלבד הרעב הראשון, איבערדעם זאגט ער דאס ארויס, איבערדעם איז דער פסוק גוט [למה משמיענו זאת] (ומישוב קושיא טז).

קטו

סיום ישוב קושיא יד

קומט אויס, אין דעם איז נישט קיין שום פלוגתא, מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, ס'איז ביידע אמת, [דמה שאמרו בפרקי דרבי אליעזר דבימי אברהם היה רעב הראשון] דאס איז "דער" רעב [של שכחת התורה].

דאס איז 'דעס', און [דברי המד"ר] דאס איז אויף 'זענעם', דאס איז צוויי ערליי [רעב].

עד בבראשית רבה (פד, ד): דבר אחר וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב וגו', אברהם גייר גיורים, הדא הוא דכתיב (לך יב, ה) וַיָּקָח אַבְרָם אֶת שָׂרִי אִשְׁתּוֹ [וגו'] וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן, אמר רבי אלעזר בשם ר' יוסי בן זימרא, אם מתכנסין כל באי העולם לבראות אפילו יתוש אחד אינן יכולין, וְאֵת אומר וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן, אלא אלו הגרים שגיייר אותם אברהם וכו'. יעקב גייר גיורים, דכתיב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בִּיתּוֹ וגו' וַיִּתְּנוּ אֶל יַעֲקֹב וגו'. ביצחק לא שמענו, והיכן שמענו, רבי יצחק ותאני לה משום רבי הושעיא רבה בשם ר' יהודה בר סימון, כאן כתיב וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִגְוֵרֵי אֲבִירָא, מאי מִגְוֵרֵי אֲבִירָא, מִגְוֵרֵי אֲבִירָא.

ועיין עוד בשמות רבה (א, א): אתה מוצא שאברהם ייסר את יצחק בנו ולמדו תורה והדריכו בדרכיו, דכתיב באברהם (תולדות כו, ה) עָקֹב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבְרָהָם בְּקָלִי, וכתיב (שם כה, ט) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אֲבְרָהָם, ללמדך שהיה דומה לאביו בכל דבר וכו', כיוצא בו היה יצחק מִשְׁחַר מוֹסֵר ליעקב, שלמדו יצחק תורה וְיִסְרוּ בבית תלמודו, שנאמר (שם) וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם וגו' וְלָמַד מֶה שֶׁלָּמְדוּ אָבִיו וכו'.

ובגמרא יומא (כח,): מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם וכו', אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה שנאמר וכו', יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה וכו'.

ועיין בלשון הרמב"ם המובא לקמן (בהערה עח): והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד וכו'.

קטז

הקדמה לישוב קושיא יח (באופן ראשון)

היצט איז אַזוי.

קען זיין די קשיא איז נישט קשה, דעס וואָס מ'פרעגט די קשיא, תוספות פרעגט פאַרוואָס זאָלן זיי אים הַרְגָ'נען [ולעבור על שפיכות דמים, בכדי] מ'זאָל נישט עובר זיין אויף גילוי עריות.

קיז

הראשונים נתקשו מאיזה טעם הותר לשמעון ולוי להרוג כל אנשי עיר שכם

לְאָמִיר זען.

כעין זה געפינט מען - דעם היפוך, להבדיל, - [אין דעם וואָס] ס'שטייט אין רמב"ן (וישליח לד, יג) אויף די קשיא וואָס מ'פרעגט אויף [הריגת] בְּנֵי שָׁכֶם, וויאָזוי האָבן זיי [שמעון ולוי] גע'הַרְגָ'עט, [מ'זוכט] דעם טעם.

קיח

והרמב"ם כתב דהוא מטעם שבני נח מצווים על הדינין, לעשות משפט, והם לא עשו דין בשכם בן חמור, ולזה נתחייבו מיתה. אבל הרמב"ן חולק דמה שהם מצווים על הדינים פירשו שהם מצווים על הגזילה ואונאה וכדומה, אבל עשיית משפט אינו באזהרת לאו, ואם כן אינם חייבים מיתה על זה

דער רמב"ם (מלכים ט, יד) וויל זאָגן^ע, [ווייל] מ'האָט זיי דין געוועזן [על שלא עשו דין בשכם בן חמור], ווייל זיי [בני נח] זענען מַצְוָה על הדינין [סנהדרין נז:]. [ובבני נח אזהרתן זו היא מיתתן, שהם חייבים מיתה כשעוברים על אחת משבע מצוות בני נח].

און דער רמב"ן קריגט, ער פרעגט אויף אים^ע, זיי זענען נישט מַצְוָה אויף דעם [בעונש מיתה], אויף צו מאַכן דינים [למשפטים], אַז מ'זאָל זיך גיין אָנעמען [ולהעניש העוברים], נאָר פשוט [שמוזהרין נגד גזילה ואונאה וכדומה].

^ע דברי הרמב"ם הובא להלן בסמוך, בתוך לשון הרמב"ן.

^ע ברמב"ן וישליח (לד, יג): ורבים ישאלו, ואיך עשו בני יעקב הצדיקים המעשה הזה, לשפוך דם נקי. והרב (הרמב"ם) השיב בספר שופטים (מלכים ט, יד) ואמר שבני נח מצווים על הדינים, והוא להושיב דינין בכל פלך ופלך לדין בשש מצות שלהן, וכן נח שעבר על אחת מהן הוא נהרג בסיף, ראה אחד שעבר על אחת מהן ולא דנוהו להרגו הרי זה הרוואה ירג בסיף, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גָּזַל, והם ראו וידעו, ולא דנוהו. - ואין דברים הללו נכונים בעיני, שאם כן היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם. ואם פחד מהם, למה כעס על בניו וְאָרַר אָפָם אחר כמה זמנים, וענש אותם וחלקם והפיצם, והלא הם זכו ועשו מצוה, ובטחו באלקים והצילם.

ועל דעתי הדינין שָׁמְנו לבני נח בשבע מצות שלהם, אינם להושיב דינין בכל פלך ופלך בלבד, אבל צוה אותם בדיני גניבה ואונאה ועושה, ושכר שכיר, ודיני השומרים, ואונס ומפתה, ואבות נזיקין, וחובל בחבירו, ודיני מלוה ולוה, ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן, כענין הדינין שנצטוו ישראל. ונהרג עליהן אם גנב ועשק, או אנס ופתה בתו של חבירו, או שהדליק גדישו וחבל בו, וכיוצא בהן. ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דינין גם בכל עיר ועיר בישראל, ואם לא עשו כן אינן נהרגין, שזו מצוה עשה בהם, ולא אמרו [סנהדרין נז:] אלא אזהרה שלהן זו היא מיתתן, ולא תיקרא אזהרה אלא המניעה בלאו, וכן דרך הגמרא בסנהדרין (נז:).

ובירושלמי אמרו בדינין של נח, הָטָה דִּינוֹ נהרג, לקח שוחד, נהרג בדיני ישראל, כל דין שאתה יודע שאתה שלם ממנו, אי אתה רשאי לברוח ממנו, וכל שאתה יודע שאי אתה שלם ממנו אתה רשאי לברוח ממנו, אבל בדיניהם אף על פי שאתה יודע שאתה שלם ממנו אתה רשאי לברוח ממנו. נראה מכאן שרשאי הגוי לאמר לבעלי הדין איני נזקק לכם. כי תוספת היא בישראל לא תגורו מִפְּנֵי אִישׁ (דברים א, יז), אל תכניס דברך מפני איש [סנהדרין ו:], וכל שכן שלא יהרג כשלא יעשה עצמו קצין שוטר ומושל לשפוט את אדוניו.

ומה יבקש בהן הרב חיוב, וכי אנשי שכם וכל שבעה עממין לא עובדי עבודה זרה ומגלה עריות ועושים כל תועבות ה' היו, והכתוב צווה עליהן בכמה מקומות, על הָהָרִים הָרָמִים וְעַל הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ רִצְנָן וגו' (ראה יב, ב), לא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת וכו' (שם יח, ט), ובבבלי עריות ב' אַתְּ כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוֹ וכו' (אחרי יח כז). אלא שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות בהם הדין.

ער זאָגט [אז] פאַרדעם קומט זיי נישט קיין [עונש מיתה].

קיט

ומה שנתחייבו אנשי שכם מיתה, כתב הרמב"ן שהוא עובדי עבודה זרה ושאר עבירות, אלא שלא היו מוטל הדבר על בני יעקב לדונם על זה. ורק עתה שרצו לנקום נקמת דיעה, נטלו הדין על עצמם לדונם ולהמיתם עבור העבירות שעברו ונתחייבו מיתה

פירט אויס דער רמב"ן^ע, פאַרוואָס זיי האָבן זיי גע'הָרְגָ'עט [את כל העיר]. זאָגט ער, לעולם איז אזוי, זיי זענען געווען מחוייב מיתה פאַר עפעס אַנדערש, [ווייל] זיי זענען דאָך געווען עובדי עבודה זרה געוועזן, [און] בעלי עבירות, ס'איז זיי געקומען מיתה סיי ווי סיי. נאָר איך בין נישט מחויב געוועזן 'נאָכצולויפן', עס מקיים צו זיין [ולדונם על זה]. אָבער אז ס'האָט זיי באַרירט, ס'האָט זיי געשאַדט, [וכמו שאמר] הַכֹּזֶנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֻזָתוֹ, האָבן זיי זיך 'אויסגענוצט די געלעגנהייט'. האָבן זיי עס פאַרדעם געטון טאַקע, [ווייל] זיי האָבן עס געברויכט האָבן. איי וועגן דער הלכה צי מ'מעג, האָבן זיי נישט געדאַרפט אַריינקלערן, ווייל זיי זענען סיי ווי סיי מחוייב מיתה געווען. אזוי זאָגט דער רמב"ן.

קכ

ישוב קושיא יח (באופן ראשון)

וכעין זה היה להבדיל גם בכאן להיפוך, שנמרוז כבר דין את אברהם למחוייב מיתה, וביותר נתחזק זה עתה כשבא הרעב ואמרו שעבור שבא מין זה לכן נתהווה רעב. אלא שלא מסרו נפשם על הדבר להמיתו

די זעלבע זאך איז דאָ געווען [להבדיל].

נמרוז האָט דאָך אים דין געווען פאַר אַ מחוייב מיתה [שוין פון לאַגנ]. איבערהויפט [היצט] ווען מ'האָט געזאָגט ווייל דער מין איז געקומען [לכן בא הרעב], אז ער איז אַ מין, ממילא אז ער איז אַ מין [בעיניהם] איז ער על כל פנים אַ מחוייב מיתה [לדעתם], האָבן זיי געהאַט אַ חשבון [אז] אין דעם דאַרף מען נישט אַריינקלערן, אויף דעם איז מען נישט עובר [על שפיכות דמים, ווייל] ס'קומט אים סיי ווי סיי. נאָר אָבער, זיי האָבן זיך [בזי היצט] נישט אזוי שטאַרק אָפּגעגעבן דערמיט, האָבן זיי עס נאָכגעלאָזט.

^ע ברמב"ן שם: אבל ענין שכם, כי בני יעקב, כעבור שהיו אנשי שכם רשעים, ודמם חשוב להם כמים, רצו להנקם מהם בחרב נוקמת, והרגו [את] המלך וכל אנשי עירו כי עבדי הוּם, וסרים אל משמעתו. ואין הברית אשר נמולו נחשב בעיניהם למאומה, כי היה להנניף לאדוניהם. ויעקב אמר להם בכאן כי הביאוהו בסכנה, שנאמר (וישלה לה, ל) עֲכָרְתָם אֹתִי לְהַבְאִישָׁנִי, ושם (ויחי מט, ז) אָרוּר אָפֶס, כי עשו חמס לאנשי העיר, שאמרו להם במעמדו (וישלה שם, טז) וַיִּשְׁכְּנוּ אֹתָם וְהָיִינוּ לָעַם אֶחָד, והם היו בוחרים בהם ובעטו בדבורם, ואולי ישובו אל ה' והרגו אותם חנם, כי לא הרעו להם כלל, וזהו שאמר (ויחי שם, ה) כְּלִי הָעָם מִכְרַתִּיהֶם.

ואם נאמין בספר מלחמות בני יעקב (הוא ספר הישר), בא להם פחד אביהם כי נאספו שכני שכם ועשו עמהם שלש מלחמות גדולות, ולולי אביהם שחגג גם הוא כלי מלחמתו ונלחם בהם היו בסכנה, כאשר יספר בספר ההוא. ורבותינו (בראשית רבה פ, י) הזכירו מזה בפסוק אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֹמְרֵי בְּחָרְבִי וּבְקִשְׁתִּי (ויחי מח, כב), אמרו נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם, חגר יעקב כלי מלחמה כנגדן, כמו שכתב רש"י שם. אבל הכתוב יקצר בזה, כי היה נס נִסְתָּר, כי אנשים גבורים היו וכאילו זרועם הושיעה למו, כאשר קצר הכתוב בענין אברהם באור כשדים, ולא הזכיר מלחמת עֶשָׂו עם החורז כלל. אבל הזכיר בכאן (וישלה לה, ה) כי היה חַתַּת אֱלָקִים על הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיהֶם, ולא נאספו כולם לדרוך אחרי בני יעקב, כי היו נופלים עליהם כחול אשר על שפת הים לרוב, וזה טעם "חַתַּת אֱלָקִים", כי נפלה עליהם אימתה ופחד מן הגבורה אשר ראו במלחמה, ולכן אמר (שם לה, ו) וַיָּבֹא יַעֲקֹב לִנְזָה וְגו' הוא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ, להודיע שלא נפקד מהם ולא מעבדיהם איש במלחמה.

קכא

אבל עתה כשירצו ליקח את שרה, שוב היה אברהם בסכנה שעבור לבצע זממם ותאוותם ירצו להורגו, על הסמך שבלאו הכי היה נחשב בעיניהם כמחוייב מיתה, ושלדעתם אין בזה איסור שפיכות דמים

[אבל עתה] **אִז זֵי הָאָבֶן עֵס אָבַעַר גַּעבְרוּיכְט פֿאַר זַייער תַּאוּה, כְּדִי זֵי זאָלן** [להציל פרעה מאיסור], **גִּילוי עֲרִיּוֹת הָאָט עַר דאָךְ נִישַׁט גַּעוּוּאָלְט עוֹבֵר זַיין** [לאחר שנגדרו בזה מימות המבול, על כן חשב אברהם דמסתמא] **וועלן זֵי אַבְרָהָם** [ח"ו הִרְגָּעֵנען], **הַעֲטָן זֵי זִיךְ גִּיוּעֵן בּוֹחֵר גַּעוּוּעֵזֶן** [להרוג אותו, וייל] **אִז ס'קומט זֵי אויס טאַקע לתאותם קומט זֵי גוֹט אויס** [אָווי], **וועלן זֵי זִיךְ אויפֿנוּצֵן** [מיט זייער אַלטע טענה] **אִז עַר איז אַ מחוייב מיתה סיי ווי סיי. איבערדעם הָאָבֶן זֵי בּוֹחֵר גַּעוּוּעֵן 'דַּעס' [שפיכות דמים] אָנשטאַטס 'דַּעס' [גילוי עריות. כי לפי דעתם לא היה בזה עון שפיכות דמים, אלא אדרבה מצוה של עשיית דין ומשפט].** [וכל זה הבין אברהם אבינו בחכמתו שעלולים לזה לפי דעתם הנכזבה, ולכן ביקש תחבולות להנצל מהם].

קכב

הקדמה לישוב קושיא יח (באופן שני)
(עד אחר אות קמה)

אָבַעַר ס'קען נאָך זַיין אָנְדַּערש אויך [לתרץ קושיית בעלי התוספות].

קכג

הקדמה לישוב קושיא יח (באופן שני)

ברמב"ם מבאר באורך האיק שהתפשט מעותי העובדי עבודה זרה בעולם, עד שנשכח מכל הדור אמונת אלקי עולם. עד שבא אברהם אבינו והתחיל לפרסם אמונת ה' בעולם, ושיבר הצלמים. ונמצא שאברהם אבינו היה הראשון לפרסם את האמת והאמונה בשער בת רבים, ולמחות נגד העובדי עבודה זרה

[ונקדים לזה, דהנה] **דַּעַר רַמְבַּ"ם זאָגט אין הלכות עבודת עכו"ם^{עב}, רַעכְנַט עַר אויס וויאַזוי ס'האָט זִיךְ אָנגַעוּהוּיבֵן דִּי עֲבוּדָה זַרָּה'ס, [בימי] דוֹר אָנוּש, מ'האָט אָנגַעוּהוּיבֵן צו**

^{עב} **ברמב"ם** (עבודה זרה א, א-א): בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול וכו'. ואחר שארכו הימים עמדו בבני האדם נביאי שקר ואמרו שהקל צוה ואמר להם עבדו כוכב פלוני או כל הכוכבים וכו'. והתחילו כוזבים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך דיבר עמהם ואמר להם עבדוני בכך וכך וכו'. ופֿשַׁט דבר זה בכל העולם לעבור את הצורות בעבודות משונות זו מזו וכו', וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו, ונמצאו כל עם הארץ הנשים והקטנים אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן וכו', אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם, כגון חנוך ומתושלח, נח, שם ועבר, ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל, עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו.

כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו וכו', ולא היה לו מלמד ולא מודיע דברף אלא מושקע באור פֿשְׁדִּים בין עובדי כוכבים הטפשים וכו', ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבונתו הנכונה, וידע שיש שם אלוך אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוך חוץ ממנו, וידע שכל העולם טועים וכו'. כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערון דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה, ושיבר הצלמים, והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוהי העולם, ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך, כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים, וראוי לאבד ולשכר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם כמו אלו וכו'. כיון שבגר עליהם בראיותיו, ביקש המלך להורגו ונעשה לו נס ויצא לחרץ, והתחיל לעמוד ולקורא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוך אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד, והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא, שנאמר (וירא כא, לג) **וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם ה' קָל עוֹלָם**, וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו, עד שיחזירוהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים ורבות, והם אֲנָשֵׁי בֵּית אֲבָרָהָם (לך יז, כג), וְשָׁתַל בִּלְבָבם הַעֵינֵק הַגְּדוֹל הַזֶּה, וחיבר בו ספרים, והודיעו ליצחק בנו. וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיע ליצחק ומינהו ללמד, וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו. ויעקב אבינו למד בניו כולם, והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם, וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה, כדי שלא תשכח הלימוד, והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנולדים עליהם,

זאָגן - גאַר לִשְׁם שְׁמַיִם - אַז אַיִן כְּבוֹדוֹ לְהַשְׁגִּיחַ בַּתְּחִלָּה, מ'הָאָט איבערגעגעבן [הנהגת התחתונים לצבא השמים, וסברו כי] דעס איז טאַקע דער רצון הבורא ברוך הוא [לעבוד לצבא השמים]. זיי זענען אַלע מוֹדָה [געווען] אין די סְבָה רִאשׁוֹנָה, אין מְצִיאוֹת הַבוֹרָא ברוך הוא, נאָר [טעו לומר כי] דאָס איז דער רִצּוֹן הַבוֹרָא, אַזוי האָבן זיי גערעכנט. ביז ס'איז [שפּעטער] נִשְׁתַּכַּח געוואָרן לגמרי [אמונת אלקי עולם מהם, וסברת דור אנוש, והתחילו לעבוד להצבא שמים בלבד. אַזוי] רעכנט ער כסדר [האיך שנתדרדר הענין במשך הדורות]. ביז ס'איז געקומען אברהם אבינו.

אברהם אבינו איז געווען דער ערשטער וואָס ער האָט זיך 'אַרויסגעשטעלט', ער האָט מודיע געווען [שכל דבריהם שקר והבל], ער האָט צובראָכן די צִלְמִים און ער האָט מודיע געווען אַז ס'איז אַלעס הֶכָּל הַכָּלִים, און ס'איז נאָר דאָ איין באַשעפּער. [עד כאן דברי הרמב"ם].

קכד

[קושיית הראב"ד - ותירוצו]

והקשה שם הראב"ד למה לא עשו כן גם שם ועבר, כמו שעשה אברהם אבינו. ומתירן הראב"ד, לפי שהיו עובדי עבודה זרה מתחבאים מהם, ולא אירע להם לשבר את צלמיהם פרעגט [דאָרט] דער ראב"ד^ט, ס'איז דאָך געווען שָׁם וְעֵבֶר, פֶּאָרוּוָאס האָבן 'זיי' דאָס נישט געטון, [דעס] וואָס אברהם אבינו [האָט געטון]. ער פֿלאָגט זיך. וויל ער פֿאַרענטפּערן, אפשר [ווייל] זיי [העובדי ע"ז] האָבן זיך באַהאַלטן פון זיי, זיי זענען נישט געווען [שם במקום שם וְעֵבֶר]. דער ראב"ד וויל זאָגן [אַזוי].

קכה

[קושיית הכסף משנה ומגדל עוז - על תירוץ הראב"ד]

אמנם בכסף משנה ובמגדל עוז דחו תירוץ הראב"ד. שהלא עבדו עבודה זרה בפרהסיא ולא בצנעא, והיה בזה גזירת המלך נמרוד בפרסום רב

[און] ער פרעגט אים הארב דער כסף משנה^ב, און דער מגדל עוז^א, וואָס הייסט [זיי האָבן זיך] 'באַהאַלטן', ס'איז דאָך געווען נמרוד [שהיה המלך וגזר כן] בְּפִרְהָסִיָא, אַ

ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן, חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות, ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים. וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן, ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו, כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודת כוכבים וכל הטועים אחריה וכו'.

^ט בהשגת הראב"ד כתב על לשון הרמב"ם שם שכתב והיה מהלך וקורא וכו' עד שהגיע לארץ כנען, שנאמר וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' קָל עוֹלָם. וז"ל: אמר אברהם, תתמה אני שהיו שם שם וְעֵבֶר, איך לא היו מוחין. - ואפשר כי מוחים היו, ולא אירע להם שישברו את צלמיהם, לפי שהיו מתחבאים מהם, עד שבא אברהם ושיבר צלמי אביו. - [וקושיית הראב"ד כאן, אינו להקשות על דברי הרמב"ם כדרכו, אלא להקשות על עצם הענין על פי מה שהזכיר הרמב"ם בדבריו].

^ב בכסף משנה (על הרמב"ם שם) וז"ל: כתב הראב"ד ותמה אני וכו'. מה שכתב לפי שהיו מתחבאים מהם, אינה טענה, שהרי נמרוד וכל מלכותו בפרהסיא היו עובדים הצלמים, ובני אדם היו מוכרים צלמים בחניות, כמו שאמרו חז"ל [בבבלי בבא מציעא דף כ"ג, וילקוט רמז יא] שהיה תרץ מוכר צלמים. ולענין התימה שתמה, יש לומר דמעיכרא ליתא, שאברהם היה בבבל, שם וְעֵבֶר היו בארץ כנען, ושם לא שיבר אברהם הצלמים, אלא שהיה קורא ומכרו אמונת היחוד, 'שם וְעֵבֶר' היו מודיעים דרך ה' לתלמידיהם, אלא לא נתעוררו לקרוא ולהכיריו כמו 'אברהם', ועל כן גדלה מעלתו ביותר.

^א במגדל עוז (על הרמב"ם שם) כתב על תירוץ הראב"ד וז"ל: ואני אומב איך היו בני דורן מתחבאין מהן, והיה שם

גזירת מלך, [עד כדי כך אז] מ'האט אים [אברהם אבינו] געוואָרפֿן אין כַּבֶּשֶׁן [וְהָאֵשׁ], איז דאָךְ דאָס געווען פֿאַרְהֵסִיא. ס'איז עפעס 'בְּצִינְעָא' איז עס געווען? וואָס הייסט 'בִּבְהֵאֱלֹטִין'?

קכו

[תירוץ הכסף משנה ומגדול עוז - על קושיית הראב"ד]

ולכן תירצו באופן אחר, כי שם ועבר היו מודיעים דרך ה' לתלמידיהם, אלא שלא פירסמו לצעוק בחוצות וברחובות. וגם מחלק הכסף משנה שהם היו בארץ ישראל ואברהם עשה כן באור כשרים וחרין

ענטפערן 'זיי' [באופן אחר], דער כסף משנה [והמגדול עוז, כי שם ועבר] זיי האָבן נאָר געלערנט פֿאַר די תלמידים, זיי זענען נישט מחוייב געוועזן [לילך בחוצות ורחובות לצעוק נגד העובדי עבודה זרה].

[ועוד] און זיי זענען [געווען בארץ ישראל ולא בבבל], דאָס איז געווען אין ארץ ישראל און דאָס איז געווען אין בבל [ולא היו במקום אחד מקודם].

קכז

[מה שקשה על תירוץ הכסף משנה ומגדול עוז]

אבל תירוצם דחוק וקשה להבין מהו החילוק בזה בין אברהם לשם ועבר

[אבל עדיין קשה להבין] וואָס איז דען דער נפקא מינה צי דאָ צי דאָרט. עפעס ברענגען זיי, זיי זאָגן חילוקים, אָבער ס'איז שווער צו פֿאַרשטיין. די תירוצים זענען שווער צו פֿאַרשטיין.

קכח

[הקדמה לתירוץ קושיית הראב"ד - לדרבינו]

אמנם כבר אמרתי תירוץ נכון על קושיית הראב"ד, דמה שלא עשו כן שם ועבר, היה זה כדת וכהלכה

נאָר איך האָב אַמאָל געזאָגט²⁵ [לתרץ קושיית הראב"ד]²⁶, קען זיין ס'איז דאָ אַ טעם [להלכה, על מה ששם ועבר לא מסרו נפשם].

קכט

והוא על פי מה שהביא הפרשת דרכים דיש פלוגתא בראשונים אם האבות היה להם דין בני נח או דין ישראל. ומסיק הפרשת דרכים דהיה להם "דין ישראל"

[דהנה] דער פרשת דרכים, פֿאַרנט²⁷ אין דרך האתרים, וואו ער שטעלט אַראָפּ דעם אַלטן סִפֶּק²⁸, צי די אבות הקדושים האָבן געהאָט דעם דין פון ישראל צי דעם דין פון בני נח. ברענגט ער²⁹ ס'איז אַ פלוגתא, ס'איז אַ פלוגתת הראשונים.

המלך נקרא נמרוד לפי שהמרד בני דורו, והיו עושין ביד רמה, וְאָז הוּחַל לְקָרָא בְּשֵׁם ה' (בראשית ד, כו), וכפי תרגומו [יונתן סם], ואמר ד"ל שהיו מכריזים עליהן למכרן. בא וראה כי אפילו ישראל שקבלו התורה כשפרצו ופרקו עול בימי אחאב ומנשה ושאר הרשעים, היו עושים ביד רמה וכו' ולא היו מתחבאים מהם, וכל שכן באותו זמן. אלא ודאי אין צורך לדחוק עצמו, אלא נאמר שהיו מוחים בקרובים שלהם, ומלמדים בבתי מדרשות לבאין לשמשן, כדרך ששימשן יעקב אבינו ע"ה, אבל לא מסרו עצמן להריגה, כאברהם אבינו ע"ה שיחד עצמו לנפשו ושילם אותו בראשו. ועל כן ניתן חֶסֶד לְאֶבְרָהָם (מִיכָה ז, כ), תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם (בראשית ב, ד) [אותיות] אֶבְרָהָם (בראשית רבה יב, ט), וְהָ"א קטנה, כאשר היתה נאמנת מעולם ועד עולם, והסוד נעלם.

²⁵ עיין זה באורך בס"ג עקב תשי"ז [לשון קדשו קיב ח"א, אות קכ-קכו]. וגם שם הזכיר רבינו שכבר אמר כן לפני זה. והוא על פי דרכו של המגדול עוז, שמחלק דשם ועבר לא מסרו נפשם להריגה, כמו שעשה אברהם אבינו. ולדרכינו יבואר טעם נכון על זה למה באמת לא מסרו נפשם על האמונה.

²⁶ בתחלת הספר (דרך האתרים, דרוש א' וב').

²⁷ שכבר נחלקו בזה עוד בימי השבטים, וכמו שמבאר שם בפרשת דרכים בזה באורך שזהו מחלוקת קדומה שהיתה עוד בין יוסף ושאר השבטים.

[און] ער ברענגט גאָר¹⁹ אַז ס'איז אַ פלוגתת חכמינו ז"ל, פלוגתת תנאים ואמוראים. ס'איז נאָך אין מדרש און אין די גמרא, ס'איז אַ פלוגתא די גמרא מיטן מדרש.

קל

והוא מביא ראיה לזה מה שניצול אברהם מכבשן האש, כי הלא בן נח אינו מצווה על קידוש ה', ואם בן אסור' לו למסור נפשו, ואם היה לאברהם דין בן נח אם בן עשה שלא כהוגן, ודינו כמאבד עצמו לדעת, ולא היה הקב"ה עושה לו גם להצילו קומט ער אויס (במסקנתו) צו דעם¹⁸, לכאורה [איז שווער], אברהם אבינו האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין אור כשָׁדִים, [וקשה להלא] אַ בן נח איז דאָך נישט מַצְוָה על קידוש השם¹⁷.

איי ער האָט מַחְמִיר געווען [כדיני ישראל, אבל הכא שאני שהרי] מ'טאָר דאָך נישט, ס'איז דאָך אַ מאַבד עַצְמו לְדַעַת, [ועל זה נאמר לבני נח (נח ט, ה) וְאָך] אַת דְּמַכְס לְנַפְשִׁיכֶם אֲדַרְשׁ. דאָרט וואו מ'טאָר זיך נישט מוֹסר נַפְשׁ זיין [אסור לו לו לעשות כן, און] אַ בן נח טאָר נישט, [וויבאלד] אַז ער איז נישט מַצְוָה אויף קידוש השם.

קלא

דער מהרי"ט - ברענגט ער [בפרשת דרכים (דרוש ב)] - זאָגט טאַקע (בספרו צפנת פענח פרשת תולדות, סוף דרוש א), איבערדעם שטייט עס נישט אין פסוק די גאַנצע מעשה אַז מ'האָט אים אַריינגעוואָרפן [בכבשן האש]², ווייל ס'איז געווען שלא כדין³.

¹⁹ וז"ל בפרשת דרכים (דרוש א) בתוך הדברים: שוב ראיתי שדבר זה הוא מחלוקת קדום בין אבות העולם, הובא ברמב"ן ז"ל פרשת אמור (כד, י) וכו' שחכמי צרפת אמרו וכו' והרמב"ן השיב עליהם וכו' כי מעת שבא אברהם בברית היו ישראל, ובגוים לא יתחשבו וכו'. מבואר שדעת חכמי צרפת הוא כדעת הרא"ם ז"ל (כפי המורחי שמות ד, כד) שקודם מתן תורה לא יצאו מכלל בני נח להקל וכו', אך הרמב"ן אזיל לשיטת הר"ש יפה (יפה תואר ב"ר טז, ו. וצג, ו) שהאבות יצאו מכלל בני נח אף להקל, ולדעת הראיה שהביא הרמב"ן וכו' הוא ראיה חותכת וכו'.

¹⁸ בפרשת דרכים (שם) כתב להלן מזה בתוך הדברים וז"ל: שוב ראיתי דמחלוקת זה קדום ונחלקו בו חכמי התלמוד, בדפוק ד' מיתות (סנהדרין נח): אמרינן וכו' [עיי"ש הראיה], אלא ודאי דס"ל לתלמודא דידן דיצאו מכלל בני נח לגמרי אפילו להקל. ובשמות רבה (א, כח) אמרינן וכו' [עיי"ש הראיה] וכתב שם מהר"ש יפה וכו' כדאיתא בפרק ד' מיתות, אפשר דפליג מדרש זה עלה וסבירא להו דהיינו בתר מתן תורה שנבדלו ישראל לשבח, אבל מתחלה כולו בני נח חשיבי וכו', עד כאן. הרי דס"ל למדרש דלא יצאו מכלל בני נח לגמרי להקל. ובשמות רבה (ד, א) אמרינן וכו', וכתב שם מהר"ש יפה וכו' ואע"ג דאמרינן בפרק ד' מיתות וכו', ס"ל דאכתי לא הוו רק בני נח ופליג אההיא וס"ל כההיא דלעיל (א, כח) דס"ל דחשיבי כבני נח, עכ"ל. הרי דס"ל [למהר"ש יפה] דלדעת המדרש לא יצאו מכלל בני נח לגמרי, באופן שמחלוקת זה אם קודם מתן תורה יצאו ישראל מכלל בני נח לגמרי או לא יצאו לגמרי, נפתח בגדולים ונסתים בגדולים, דתלמודא דידן אזיל בשיטת הרמב"ן ומהר"ש יפה, והמדרש אזיל בשיטת חכמי צרפת והרא"ם ז"ל.

¹⁷ עיין שם בפרשת דרכים בדרוש הראשון לאחר שהאריך לפלפל בענין אם היה להאבות דין בן נח או דין ישראל, ואח"כ כותב שם בתוך הדברים וז"ל: והנה המבחן לידע אם יצאו ישראל מכלל בני נח לגמרי [קודם מתן תורה] או לא, הוא הצלתו של אברהם אבינו מאור כשדים. שהרי בני נח אינם מזהירים על קידוש השם, וכדאיתא בגמרא (סנהדרין עד, ד). וקיימא לן (רמב"ם יסודי התורה ה, ד) דכל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג אם נהרג הרי זה חובל בעצמו ועובר על מה שכתוב (נח ט, ה) וְאָך אַת דְּמַכְס לְנַפְשִׁיכֶם אֲדַרְשׁ. ואם אברהם אבינו ניצול בשביל "זכותו", על כרחין לומר דיצאו מכלל בני נח לגמרי אפילו להקל, ומשום הכי מסר עצמו על קדושת השם, כדין ישראל שמוזהר על קדושת השם, וה' הצילו כדרך שמציל לכל הצדיקים המוסרים עצמן על קדושת השם, וכמו שעשה לחנניה מישאל ועזריה. אך אם נאמר שלא ניצול אברהם בשבילו כי אם בשביל "יעקב", וכדאיתא בבראשית רבה (סג, ב) וכו', לפי זה על כרחין לומר שלא יצאו מכלל בני נח לגמרי, כי אם להחמיר, ואם כן אברהם עשה שלא כדין במה שמסר עצמו לכבשן האש, דהא בני נח אינן מצוין על קדוש השם, משום הכי לא ניצול בשבילו אלא בשביל יעקב. [ועיין שם עוד באורך, וכן בדרוש השני כתב שם עוד בזה, ואכמ"ל].

¹⁶ כמבואר בגמרא סנהדרין (עד, ד), עיין בתוספות שם, ובמפרשי הרמב"ם (מלכים ט, יד).

³ במהרי"ט עצמו וכן בפרשת דרכים כתבו כן לענין מה שאמרו בבראשית רבה (סג, ב) דאברהם לא ניצול אלא בזכותו של יעקב, אבל בטעם שהתורה העלימה ענין נס אור כשדים, זהו מבואר בספרים אחרים על פי דברי

קלב

ובזה מבאר הפסוק אָנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֹרֶץ כְּשָׁדִים, שְׂכַלְפִי שֶׁאֲבָרְהֶם רָאָה בְּהַמּוֹל דֹּאֲבָרָם אֵינוּ מוֹלִיד, אָמַר לוֹ הַקֶּבֶץ אֲתָה יֵשׁ לָךְ דִּין יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מוֹל לִישְׂרָאֵל, וְהָרָאִיה שִׁישׁ לָךְ דִּין יִשְׂרָאֵל, שְׁהָרִי הוֹצֵאתִיךָ מִכְּבֶשֶׁן הָאֵשׁ בְּרֹדֶךְ נֹס

זָאָגְט 'עַר' אַזוֹי, זָאָגְט דַּעַר פֿרשֶׁת דְּרֻכִּים, פֿירט עַר אוֹיס אַז נִיין. ס'מוז זיין עַר הָאָט גַּעהָאָט דַּעַם דִּין פֿון יִשְׂרָאֵל, און עַר הָאָט יאָ גַעמַעגט [למסור נפשו].

און דַּעַר בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים הָאָט אִים גַּעזָאָגְט²², קַעגן דַּעַם וּוּאָס דוּ הָאָסט מוֹרָא גַעהָאָט פֿאַרן מוֹל [שְׂרָאָה בֶּאָצטגוֹנוּתִי כִי אֲבָרָם אֵינוּ מוֹלִיד], הָאָט עַר אִים גַּעזָאָגְט [בִּפְרִשְׁתָּן טו, ז] אָנִי ה', אַ סִימֵן הָאָסטוּ אַז דוּ בִּיסֵט נִישֵׁט אַזוֹי, דוּ הָאָסט דַּעַם דִּין פֿון יִשְׂרָאֵל, [אָשֶׁר עֲלֵיהֶם אָמַר "אֵין מוֹל לִישְׂרָאֵל"], וְהָרָאִיה [שִׁישׁ לָךְ דִּין יִשְׂרָאֵל], אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֹרֶץ כְּשָׁדִים, אִיךְ הָאָב דִּיר גַּעטוֹן אַ נֹס. און ווען דוּ העסט נִישֵׁט גַּעהָאָט דַּעַם דִּין יִשְׂרָאֵל העט דאָךְ עַס גַּעווען שְׁלֹא כְּדִין, און אַז מ'טוט אַ מַעֲשֶׂה שְׁלֹא כְּדִין קַען נִישֵׁט גַּעשַׁען קִיין נֹס. אַזוֹי זָאָגְט דַּעַר פֿרשֶׁת דְּרֻכִּים.

קלב

- [וואָגב] זָאָגְט עַר אוֹיךְ [פֿאַר] אַ יִסוּד, אָפִילוּ גאָר דאָס מִסִּירַת נַפְשׁ פֿאַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אַזוֹי ווי אֲבָרָהם אֲבִינוּ, [אָבַעַר] טאַמַּעַר אִיז עַס שְׁלֹא כְּדִין, גַּעשַׁעט נִישֵׁט קִיין נֹס [מַצַּד הַקְדוּשָׁה]²³. זָאָגְט עַר אַרְוִיס. -

קלד

עַל כָּל פִּנִּים דִּרִּינגט עַר זִיךְ אוֹיף פֿון דאַנַעט [מַנֵּס דֹּאוֹר כְּשָׁדִים], אַז עַר הָאָט גַּעהָאָט דַּעַם דִּין יִשְׂרָאֵל, [וויבאַלד] אַז ס'איז אִים גַּעשַׁען אַ נֹס.

מהר"ט. [ועיין באַגראַ דַּכְּלָה סוֹף פֿרשֶׁת נח, דַּעַל פִּי מַה שֶּׁמוֹסִיף שֵׁם עַל דְּבָרֵי מַהרִּי"ט לִפִּי דְּרוֹכּוֹ, מִבְּאֵר שֵׁם כֵּן, דַּלְכָן לֹא כִּתְבָה הַתּוֹרָה הֵנֵס דֹּאוֹר כְּשָׁדִים].

²² וְעִינֵי בְּדַבְּרֵי יוֹאֵל נִשָּׂא (עֲמֹד רֹכֵג) וז"ל: עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הַפֿרשֶׁת דְּרֻכִּים (וְרוּשׁ ב) דַּלְפִּי מַה דְּמִסִּיק הַשֵּׁם בְּסִנְהֶדְרִין סוֹף פֿרָק בֵּן סוֹרֵר (סִנְהֶדְרִין ע: דָּבָן נח אֵינוּ מַצוּה עַל קִידוּשׁ ה', וְכֵן פֶּסֶק הַרְמַב"ם ז"ל לַהֲלַכָּה, נִמְצָא דַּהֲכִיָּא דֶּאֱנִסְתּוֹ לִבְנֵי נח לַעֲבֹר עַל אֶחָד מִג' עֲבִירוֹת הַחֲמוּרוֹת, יַעֲבֹר וְאֵל יִהְיֶה. וְעִינֵי שֵׁם שֶׁהָיָא דִּיעוֹת הָרַאשׁוֹנִים דִּישְׂרָאֵל שֶׁמִּבְּקָשִׁים לֵאנְסוֹ לַעֲבֹר עַל אֶחָד מִשְׁאֵר עֲבִירוֹת בְּצִינַעַא דִּהֲדִין בְּהֶם דִּיעֲבֹר וְאֵל יִהְיֶה, הוּא פְּלוּגָתָא דְּרַבּוּתָא בָּאֵם הוּא רּוֹצֵה לַהֲחִמִּיר עַל עֲצֻמוֹ לִיהָרֵג וְלֹא לַעֲבֹר, אִם הוּא רִשָּׁאִי, דַּדַּעַת הַרְמַב"ם ז"ל דַּכָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוּ יַעֲבֹר וְאֵל יִהְיֶה וְנִהְרַג וְלֹא עֵבֶר, הָרִי זֶה מִתְחַיִּיב בִּנְפִשׁוֹ, אֲבָל יֵשׁ אוֹמְרִים דְּרִשָּׁאִי לַהֲחִמִּיר עַל עֲצֻמוֹ. וְכַתֵּב מַהרִּי"ט ז"ל דֹּאָף דַּדַּעַת הִישׁ אוֹמְרִים, וְלַדַּעַת הַנְּמוּקֵי יוֹסֵף דַּס"ל דַּחֲסִיד וּפְרוּשׁ רִשָּׁאִי לַהֲחִמִּיר עַל עֲצֻמוֹ, אֵין זֶה אֵלָּא יִשְׂרָאֵל, אֲבָל בְּנֵי נח אֵינוּ רִשָּׁאִי לַהֲחִמִּיר עַל עֲצֻמוֹ, מֵאַחַר שֶׁאֵינוּ מַצוּה כָּלָל עַל קְדוּשַׁת הַשֵּׁם, וְעִינֵי שֵׁם מַה שֶּׁכָּתַב הַפֿרשֶׁת דְּרֻכִּים ז"ל עִלּוּ.

²³ כֵּן כָּתַב הַפֿרשֶׁת דְּרֻכִּים בְּרוּשׁ ב' בְּתוֹךְ הַבְּרִיִּים וז"ל: וְכֹזֵב יוֹבֵן מֵאִמֶּר ה' דֹּאֲחַר שֶׁאִמֶּר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זֶרְעֶךָ (בִּפְרִשְׁתָּן טו, ה), כְּתִיב (שם, ו-ו) וְהָאֵמֶן בְּה' וְיִחְשְׁבֶהָ לוֹ צִדְקָה וְיֹאמַר אֵלָיו אָנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֹרֶץ כְּשָׁדִים וְגו'. וְיֵשׁ לְדַקְדֵּק דְּמֵאִי שִׁיאֲטִיה [פִּירוּשׁ שִׁיכּוּחַ] דַּהֲצֵלַת אוֹר כְּשָׁדִים הַכָּא. אֲמַנֵּם פִּירוּשׁ הָעֵינִין כֵּךְ הוּא, דַּהֲנָה מַהרִּי"ט בְּדִרְשׁוֹתָיו [בְּכַפְּזַת עֵינָן] סוֹף פֿרשֶׁת תּוֹלָדוֹת הַקֶּשֶׁה, דְּמִי הֲתִיר לוֹ לֵאבְרָהִם שִׁישְׁלִיךְ עֲצֻמוֹ לִכְבֶּשֶׁן הָאֵשׁ מֵאַחַר שֶׁבֵּן נח אֵינוּ מַצוּה עַל קְדוּשַׁת ה', וְאִם נִהְרַג וְלֹא עֵבֶר הָרִי זֶה מִתְחַיִּיב בִּנְפִשׁוֹ, וְהָאֲרִיךְ בּוֹה וְכַתֵּב שֶׁמִּטַּעַם זֶה אָמַר ר"ל דְּבִשְׁבִּיל יַעֲקֹב נִיצוֹל אֲבָרְהָם, כְּדֹאֲתָא בְּבִרְאשִׁית רַבָּה פֿרשָׁה ס"ג סִימֵן ב', מִשּׁוֹם דְּבִשְׁבִּיל עֲצֻמוֹ לֹא הָיָה נִיצוֹל, מִשּׁוֹם דַּעֲשֶׂה שְׁלֹא כְּדִין בְּמַה שֶּׁמִּסֵּר עֲצֻמוֹ עַל קְדוּשַׁת ה', וְכֹדָאִי הָיָה לַחֹבֵב בַּעֲצֻמוֹ.

וְהִנֵּה כְּתִיב (טו, ה) וְיֹצֵא אֹתוֹ חֲזוֹנָה, שִׁפְרוּשׁוֹ (בְּרִש"י שם) צֵא מֵאֲצִיגְנוּתִי שְׁלֹךְ, לִפִּי שֶׁאֵין מוֹל לִישְׂרָאֵל, שְׁהוּרָה לוֹ ה' שִׁצֵּא מִכָּלֵל בֵּן נח לְגַמְרִי, וְעַל זֶה כְּתִיב וְהָאֵמֶן בְּה' וְיִחְשְׁבֶהָ לוֹ צִדְקָה, כְּלוֹמֵר שֶׁאֲבָרְהָם חֲשָׁבָה לְטוֹבָה לְדַבֵּר הַזֶּה שֶׁהוֹצִיאָה ה' מִכָּלֵל בֵּן נח וְדִן אוֹתוֹ כִּישְׂרָאֵל לְגַמְרִי. וְעַל זֶה אָמַר לוֹ ה', מַה נִּתְחַדֵּשׁ לָךְ עַכְשָׁיו שֶׁאֵין הוֹצֵאתִיךָ מִכָּלֵל בֵּן נח, וְהֵלָּא אָנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֹרֶץ כְּשָׁדִים, כִּיֵּן שֶׁהוֹצֵאתִיךָ מֵאֹרֶץ כְּשָׁדִים עַל כִּרְחָךְ הַטַּעַם הוּא מִשּׁוֹם שֶׁהוֹצֵאתִיךָ מִכָּלֵל בְּנֵי נח וְיֵשׁ לָךְ דִּין יִשְׂרָאֵל שֶׁמוּזָהָר עַל קְדוּשַׁת ה', שֶׁאִם הָיָה לָךְ דִּין בֵּן נח פִּשְׁיָטָא שֶׁאֵין ה' עוֹשֶׂה נֹס בְּדַבֵּר שֶׁעֲשֵׂה שְׁלֹא כְּדִין.

²⁴ וְהָרָאִיה נִוּסַפֵּת לִמֵּה שֶׁהָאֲרִיךְ רַבִּינוּ בִּאוּתָּה תְּקוּפָה בִּסְפָר עַל הַגְּאוּלָּה וְעַה"ת וּבְדַבְּרֵי תוֹרָתוֹ, כִּי מַצַּד הַקְדוּשָׁה אֵי אֲפֶשֶׁר שִׁיבּוּאוֹ נִסִּים לְטוֹבַת רַשָּׁעִים וְהַצִּלָּחָם.

קלה

ובתחלת דבריו כתב הפרשת דרכים בדת הראשונים הסוברים דהיה להם דין ישראל, שזה התחיל משעה שנימול אברהם. אבל לפי מסקנתו נמצא דכבר היה לו דין ישראל גם לפני זה, שהרי הצלתו מאור כשדים היה הרבה שנים לפני המילה, שאז היה בן נ"ב שנה, ובמילה היה בן צ"ט שנה.

איך האב געזאגט [להעיר קצת בדברי הפרשת דרכים], א פלא, אָנהייב דאָרט אין פרשת דרכים¹² וואו ער שטעלט אַראָפּ דעם ספּק [אם האבות היה להם דין בן נח], שטעלט ער אַראָפּ [דלהרמב"ן דסובר שהיה להאבות דין ישראל, היינו כי אברהם] משעה שנימול איז ער געוואָרן אַנדערש, ער האָט באַקומען דעם דין ישראל.

און 'צום סוף' קומט ער אויס [שמביא ראיה] פון אור פּשדים [שיש לו דין ישראל, און] אור פּשדים איז דאָך געווען אַסאך פריער משנימול, [שהרי] אור פּשדים איז דאָך געווען נאָך איידער ער איז געקומען קיין חָרָן, [כשעדיין דר] אין אור פּשדים. און אין חָרָן ווען ער איז געקומען [בצאתו מאור כשדים] - זאָגט די גמרא¹³ - איז ער אַלט געווען נ"ב שנה, און נימול געוואָרן [איז ער] ווען ער איז הערשט געווען בן צ"ט, [כמפורש בפסוק] (י, כד) וְאַבְרָהָם בֶּן תְּשַׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה בְּהַמְלוֹ. [ונמצא] האָט ער דאָך 'פריער' [שוין] געהאַט דעם דין פון ישראל, זאָגט 'ער' דאָך אַליין אַזוי¹⁴.

קלו

הנהרא לומר בזה שני דרכים. א] או שמעת שהתחיל השני אלפים תורה כשנייר אברהם גרים ולמד תורה [בהיותו בן מ"ח שנה], מאז יצא מכלל דין ב"נ ונכנס לכלל דין ישראל

[נגאָר] קאָן זיין אפשר [לתת טעם 'למסקנת' הפרשת דרכים, דלא רק מפני המילה יצא אברהם מכלל בני נח, אלא גם קודם לזה].

א] קודם קען זיין, מילא פון חָרָן [און ווייטער] קען דאָך זיין [שנשנתה לדין ישראל, יען כי הותחל על ידו השני אלפים תורה, כדכתיב וְאַתְּ הִנָּפֵשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן, ומתרגם אונקלס] דִּשְׁעָבִידוֹ לְאַוְרֵייתָא, ער האָט אָנגעהויבן מיט תּוֹרָה¹⁵.

[ולכן כשהיה אברהם בן מ"ח שנה, מכיון שאז התחיל השני אלפים תורה כמבואר בגמרא, על כן נשנתה אז דינו להיות כדין ישראל].

קלו

ב] או דאף מתחילת לידתו היה לו דין ישראל, מטעם שהיו כלולים בו נשמות כל הכלל ישראל

ב] און דערנאָך, אברהם אבינו איז דאָך פּוֹלֵל געווען פֿל נְשָׁמוֹת 'יִשְׂרָאֵל', אַזוי זאָגן זיי דאָך אַלע. אַלע נְשָׁמוֹת 'יִשְׂרָאֵל' זענען דאָך נכלל געווען אין אברהם אבינו, ס'איז דאָך מיטגעגאָנגען מיט אים. ממילא אַז אַלע נְשָׁמוֹת 'יִשְׂרָאֵל' איז געלעגן אין אים, זאָל ער אַליין נישט האָבן דעם דין פון 'יִשְׂרָאֵל'?

¹² עיין לעיל בהערה פה.

¹³ בגמרא עבודה זרה (ט). דאברהם בההיא שעתא בר חמשין ותרתי הוה. וכדחובא לשון הגמרא לעיל בהערה ב.

¹⁴ וכעין זה הקשה בהגהות רעק"א על הפרשת דרכים, הנדפס בספר כתב וחותרם לרעק"א (סימן ט). - ועיין במדבר קדמות (להחיד"א, מערכת א', ד) שכתב וז"ל: ולפי דברי הפרשת דרכים נולד מחלוקת חדש, דיש לומר דאברהם אבינו מעת שהכיר בוראו היה לו דין ישראל גמור. ולדעת הרמב"ן (אמור כד, י) וסיעתו לא יצא מכלל בני נח עד המילה. [וכ"כ בספרו ראש דוד פרשת לך].

¹⁵ ועיין בשו"ת מהרי"ט (ח"ב, סימן ו) שכתב כן וז"ל: בימי אברהם כיון שהיה לו תורה כדכתיב אַתְּ הִנָּפֵשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן, כל הגרים שנתיגררו עמו לא היו בכלל האומות, אם לא שנטמעו אחר כך, דהא בפרק קמא דעבודה זרה קא חשיב ב' אלפים תוהו ומאז נבדלו אברהם וזרעו מקיימי ברית מבין האומות, דהא קרינן לְעָשׂו 'ישראל מומר' (קידושין יח, י), אלמא בני ברית גמורים חשיבי, וכל שאר אומות לגבייהן כגוים חשיבי.

[וממילא] קאָן זיין ס'האַט זיך אָנגעהויבן ביי אברהם אבינו 'מעיקרא' אָן [מעט לידתו, אף קודם שהתחילו שני אלפים תורה בהיותו בן מ"ח שנה, ואף קודם שנימול, ווייל] ס'האַט זיך אָנגעהויבן [ובי אים די] השתלשלות פון אידן, האָבן זיי אָנגעהויבן צו באַקומען דעם דיין פון ישראל, פון אברהם אבינו אָן. אַזוי זעט אויס.

קלח

וכל זה רק באברהם, אבל "שם ועבר" לכולי עלמא עדיין היה להם דין "בני נח" [והיוצא מכל זה כי יש חילוק גדול בין אברהם ובניו שהיה להם דין ישראל, ובין שם ועבר שעדיין היה להם דין בני נח].

קלט

[תירוץ קושיית הראב"ד - לדרבינו]

והנה לפרסם אמונת ה' וללחום נגד העובדי עבודה, היה כרוך בסכנת נפשות, והוצרך לזה מסירת נפש כאברהם אבינו היצט לאמיר'זשע זען, טאַקע צו זאָגן [דעם אָמת] בַּפְּרִהֶסְיָא, דעמאַלטס בַּיָּמִים הָהֵם, איז געווען מְסִירַת נֶפֶשׁ. והראיה מ'האַט אים טאַקע געוואָרפן אין קאַלעך אויוון. און ער האָט נאָכאַמאַל געדאַרפֿט נָסִים [כשבא לארץ ישראל ונעשה רָעב, שעל זה נאמר] וּלְחִיּוֹתָם בְּרָעֵב, ווי איך האָב פריער געזאָגט (באות פ).

קמ

ועל כן שם ועבר שהיה להם דין "בני נח", לא הותר להם מצד ההלכה, למסור נפשם להריגה, ולעשות כאברהם אבינו. משא"כ אברהם אבינו שהיה לו דין "ישראל", כבר הותר לו ואף נתחייב בדבר למסור נפשו עבור כבוד ה' ואמונתו

נו און ווער ס'האַט דעם דין פון בני נח, טאַר ער דאָך נישט [להכניס עצמו בסכנה אפילו במקום קידוש ה', ווייל] ער איז דאָך נישט מְצֻה אויף קידוש השם. [ועל כן 'שם ועבר'] האָבן זיי נישט געטאַרט טשעפּען [עם בני דורם, יען שהיה כרוך בסכנת נפשות].

[ורק אברהם אבינו] ער איז געווען דער ערשטער [וואָס] ער האָט געהאַט דעם דין פון ישראל, ער האָט געמעגט האָבן מסירת נפש, [ולכן] האָט ער עס טאַקע געטון. איז פאַרענטפערט דעם ראב"ד'ס קשיא^{צח}.

קמא

[תירוץ קושיית הראב"ד - באופן שני]

ידוע דכל צדיק יש לו עבודה מיוחדת לפי שורש נשמתו, מה ששייך דייקא לצדיק זה ולא לצדיק אחר עקסטרעדעם דאכט זיך מיר, ס'איז נישט אַזוי האָרב [דעם ראב"ד'ס קשיא]. [ווייל] ס'איז ידוע (יומא לח:) אַין אָדָם נוֹגֵעַ בְּמָה שְׂמוּכָן לְחַבְרוֹ, יעדער צדיק כְּפִי שׁוֹרֵשׁ נִשְׁמָתוֹ דינט דעם באַשעפער [לפי בחינתו], פאַר [דעם ענין] וואָס מ'איז אַראָפּגעקומען אויף דעם עולם, צו דעם ציט ער.

^{צח} וראוי לציין, שכתירון רבינו כן כבר כתב בקצרה במרכבת המשנה על הרמב"ם שם, וז"ל: ומה שכתב רבינו והיה מהלך וקורא, עיין בהשגות שנדחק, ובכסף משנה ומגדל עוז. - והנכון, לפי מה שכתב המשנה למלך בפרשת דרכים דרך אתרים דרוש א', דאין כן נח מְצֻה על קידוש השם, ואיסורא קעביד, שפיר אברהם אבינו הוא היה הראשון לחדש הלכה למסור עצמו על קדושת השם, כאינו מצווה ועושה. [ולדבריו מתורץ למה לא עשו כן שם ועבר, אבל חסר הביאור בדבריו, למה הותר לאברהם לעשות כן, אבל לדבריו רבינו מוכן היטב גם זה].

[און פאר] אן אנדערן פאלט גארנישט איין [עבודה כזו], ווייל ער איז נישט וועגן 'דעם' געקומען אויף 'דעם עולם'.
דאס איז דאך א פֿלל גדול^ט.

קמב

וכבר נגזר תכונתו ומדותיו של כל צדיק מתחילת הבריאה,
ונכתב בספרא דאדם הראשון, וכמבואר בנמרא ומדרש

[וכמבואר בגמרא^פ דשמואל ירחינא אמר לרבי] לדידי חזי לי בספרא דאדם קמא^ה
[דשמואל ירחינא] חכם יתקרי [ורבי לא יתקרי], ואסיא דרבי [על ידו תהא].

קמג

[וכן מצינו במדרש^{קפ}, משה רבינו האט געוואלט מאכן [אליין] דאס משכן, און דער
בורא כל עולמים האט אים געוויזן ספרא דאדם קמא^ה, [וואס] דארט שטייט אז
בצלאל דארף [עס] מאכן, ער איז וועגן דעם אראפגעקומען אויף דעם עולם.

קמד

ובזה פירשו נוסח התפילה [תן "חלקנו" בתורתך,
שיזכה להשלים חלקו בתורה, לפי שורש נשמתו

יעדערער כפי שורש נשמתו [מוטל עליו עבודה המיוחדת השייך לו].
[ועל דרך זה פירשו בלשון נוסח התפילה] [תן "חלקנו" בתורתך^{קפ}, [ווייל] יעדער האט זיין
חלק [אין די תורה] 'נאך וואס' מ'איז געקומען [בעולם]^{קפ}.
איבערדעם האט ער סברות אנדערע [בתורה ובעבודה], ווייל זיין שורש נשמתו איז
נישט ביי דעם.

דאס איז דאך א פֿלל גדול.

קמה

וכמו כן עבודה זו של פרסום האמונה לעיני כל הבריות,
היתה מיוחדת לאברהם אבינו דייקא, לפי שורש נשמתו

[וממילא] איז נישט אזא קשיא [מה ששם יעבר לא מסרו נפשם, כי עבודה כזו היתה מוכנת
ומיוחדת דייקא לאברהם אבינו לפי שורש נשמתו, ולא להם]^{קפ}.

^{צט} כמובא בכמה ספרי קודש, ועיין עוד בדרך פקודיך (מצוה טו, חלק המחשבה אות ד).

^פ בגמרא בבא מציעא (פ:ה): שמואל ירחינא אסייה דרבי הוה וכו', הוה קא מצטער רבי למסמכיה [פירש"י: טרח ומתעסק לסמוכו, לפי שחכם בקי היה כל כך], ולא הוה מסתייעא מילתא [שהיתה השעה נטרפת, או לא היו החכמים נאספים]. אמר ליה לא לצטער מר, לדידי חזי לי סיפרא דאדם הראשון [שהראהו הקב"ה דור דור וסופריו, דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו], וכתוב ביה שמואל ירחינא חכים יתקרי ורבי לא יתקרי, ואסו דרבי על ידו תהא.

^{קפ} בשמות רבה (מ, ב): דבר אחר, קראתי בשם בצלאל אין כתיב כאן, אלא יראה קראתי [בשם בצלאל] (תשא לא, ב). אתה מוצא, כשעלה משה למרום הראה לו הקב"ה כל כלי המשכן ואמר לו כך וכך עשה, ועשית מגורת, ועשית שלחן, ועשית מזבח, כך כל מעשה המשכן. בא משה לירד, סבור שהוא עושה אותו, קרא לו הקב"ה אמר לו, משה מלך עשיתך, אין דרך המלך לעשות דבר, אלא גזור ואחרים עושים, אף אתה אין לך רשות לעשות דבר, אלא אמור להם והם עושים. ולא אמר לו למי יאמר, אמר משה למי אומר, אמר לו אני מראה לך. ומה עשה הקב"ה, הביא לו ספרו של אדם הראשון, והראה לו כל הדורות שהן עתידין לעמוד מבראשית עד תחיית המתים, דור ודור ומלכיו, דור ודור ומנהיגיו, דור ודור ונביאיו, אמר לו כל אחד ואחד התקנתיו מאותה שעה, וכן בצלאל מאותה שעה התקנתיו. הוי יראה קראתי בשם בצלאל.

^{קפ} בתפלת שבת ויו"ט, וכן ביה רצון שבסוף כל תפילת י"ח. והוא מלשון המשנה באבות (ה, ב).

^{קפ} כן מובא בכמה ספרים, ובפרט בתפארת שלמה מובא כן לרוב.

^{קפ} עד כאן ממה שכבר אמר רבינו בס"ג עקב תשי"ז, עם קצת הוספות. אלא שמעין אופן השני דכאן בישוב

קמו

ישׁוב קושיא יח (באופן שני)

והיוצא מכל זה כי אברהם אבינו היה הראשון, והיחיד בדורו, לגלות את מומי הדור ולפרסם את האמת ברבים על כל פנים אחד היה אברהם (יחזקאל לג, כד) וואס ער האָט מפרסם געווען בגלוי, ער האָט 'אויסגעזאָגט' [בפרהסיא, און] מְכַנֵּיע געווען די עבודה זרה, ער האָט 'אויסגעזאָגט' די מומי הָדוֹר. איז געווען איינער, איינער איז געווען אברהם אבינו.

קמז

והנה המצריים, לא בשביל "יראת שמים" היו נמנעו פרעה מליקח את שרה כשהיא אשת איש, וכמו שאמר אברהם לאבימלך רק אין יראת אלקים במקום הזה, אלא בשביל "בושה" מפני אנשי הדור.

היצט איז אזוי.

מ'פרעגט אַ קשיא [בתוספות, דבאם המצריים] זיי האָבן מורא געהאָט פאַר גילוי עריות, וועלן זיי באַגיין שפּיכות דמים?
[אָבער] דער אַמת, נישט פאַר יראת שמים האָבן זיי מורא געהאָט פאַר גילוי עריות, ונכמו שאמר אברהם לאבימלך [תולדות כ, יא] כִּי אֶמְרָתִי [רק] אֵין יִרְאָת אֱלֹקִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וְהִרְגֹנִי עַל דְּבַר אִשְׁתִּי, נישט פאַר יראת שמים, נאָר וואָס דען, [ווייל] דאָס האָט מען זיך געשעמט פאַר דער וועלט.

קמח

וכמבואר בחובת הלבבות, כי רוב בני אדם לא היו מקיימין כמה מצוות ולא נמנעין מכמה עבירות, לולא מרת הבושת שהוטבע במבצע האנושי

[ווי] דער חובת הלבבות זאָגט^{קח}, [דרק] פאַר בושה [נמנעים רוב בני אדם מהעבירות], אַלדינגס טוט מען פאַר בושה. ווען נישט בושה - זאָגט ער - העט מען, רחמנא ליצלן

קושיית הראב"ד, נזכר שם בדברי רבינו על אופן הראשון, ליתן טעם למה באמת ניתן המתנה של "דין ישראל" רק לאברהם ולא לשם ועבר, שיוכלו גם הם לסמור נפשם.

וז"ל רבינו שם [לענין אופן השני]: פארוואָס דער בורא כל עולמים האָט 'אים' געגעבן די מתנה [של "דין ישראל" לאברהם, ולא לשם ועבר], דאָס קאָן מיר דאָך אונז שוין נישט וויסן. פארוואָס דער בורא כל עולמים גיט איינעם אזוי און איינעם אזוי, יעדן לפי שורש נשמתו, דאָס פאָרשטיי מיר דאָך אונז נישט [צו אַפּוועגן] גדולת נשמתו. [וועל דרך זה אמרו [כבא בתרא עה] דלעתיד] כל אחד נכוח מחופתו של חבירו. אזוי ווי מ'זעט [כבא מציעא פה: ע' ויאל משה א, כט] ס'איז געווען בחינות וואָס ס'איז געווען ביי רבינו הקדוש, און ס'איז געווען בחינות וואָס ס'איז געווען ביי רבי חייה ובניו גאָר [שהיו מתלמידי רבינו הקדוש], וואָס מ'געפינט עס נישט ביי רבינו הקדוש. דאָס פאָרשטיי מיר דאָך אונז נישט, - עמקו מחשבתי, - יעדערער צדיק, אויף וואָס ער קומט אַראָפּ אויף דעם עולם.

^{קח} בחובת הלבבות (שער הבחינה פ"ה): ואחר כן חָשׁוּב בְּמִדַּת הַבוּשָׁת, אֲשֶׁר יָחַד בָּהּ [הבורא את] האדם, מה גדלה מעלתה ורובה תועלתה ותקנתה, ולולא היא לא היו מאכסנים אכסנאי, ולא מקיימים דבר, ולא ממלאים משאָל, ולא גומלים חסד ומתרחקים מן הרע בשום דבר. עד כי דברים רבים מדברי התורה עושים בעבור הבושת, כי רוב מבני אדם לא היו מכבדים את אבותם לולא הבושת, כל שכן [לכבד] זולתם, ולא היו משיבין אבידה ופקדון, ולא נמנעין מעבירה. כי כל אשר יעשה מכל אלה הדברים המגונים שזכרנו, אינו עושה אותם אלא לאחר שיפשוט כסות הבושת מעליו, כמו שאמר הכתוב (ימ"ו, טו) גֵּם בּוֹשׁ לֹא יְבוֹשׁוּ גֵם הַקָּלִים לֹא יִדְּעוּ, ואומר (צפני"ג, ה) וְלֹא יִדְּעוּ עוֹל בִּשְׁת.

ומן התימה הגדול, שהוטבע האדם על הבושת מבני אדם, בעבור מה שזכרנו מתועלותיו בה, ויותר ממה שזכרנו, ולא הוטבע על הבושת מבוראו, המשקיף עליו תמיד, כדי שלא יהיה מוכרח על עבודתו אותו, ויחלש חיוב תגמולו עליה. אבל אנחנו חייבין להבבושש מן הבורא מדרך הבחינה, ובידיעת מה שאנו חייבין מעבודתו, ודעתנו השקפתו על נגלותינו ונסתרותינו, כמו שאמר הכתוב (יחזקאל לו, לב) בּוֹשׁוּ וְהִקְלַמוּ מִדְּרָכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל: ויעיין עוד בספר חסידים (סימן מא): אלמלא בושת שברא הקב"ה, לא היה אדם נקי מעבירה, תדע לך וכו'. כי הכעס מצוי לכל אדם בין גדולים בין קטנים בין זקנים, ויצר הרע אינו מצוי אלא בבחורים אבל לא בקטנים

לשון לך תשכ"ח (חלק א) קדשו מה

העט נישט געווען 'קיינ וועלט', [נאָר] ס'איז אַ חסד הבורא [שהטביע בלב האדם] די מַדַּת בּוּשָׁה.

קמט

ומימות דור המבול נגדרו בעריות,
והיה להם זה לבושה אם יתפרסם הדבר

ס'איז געווען ביי זיי געוועזן דערין א פּרָצָה [לחטוא בגילוי עריות, אפילו אצל האומות].
[ווייל] פונעם דור המבול אָן^{קי}, איז מען געווען נפֿרש [ונגדר] אין די ז' מצות, און
פון שפיכות דמים, און פון גזל גאָר.
[וממילא] האָט זיי נישט 'געפאָסט' פֿאַר דער וועלט [לעבור על ג"ע].

קנ

אבל אימתי יש "בושה", כשיש מי שמפרסם
הדבר ומגיד את האמת, להוכיח את בני דורו

[אמנם] ווען שעמט מען זיך ?

אַז ס'איז דאָ איינער וואָס 'ער זאָגט אויס' !

[אָבער] אַז מ'זאָגט נישט, אַז מ'שווייגט, 'פאַרשטעלט' מען אַלעס.

'עפעס' פאַרלייקנט מען, און 'עפעס' זאָגט מען פאַלטשע פֿשָׁטִים, עפעס זאָגט
מען שְׁקָרִים וְכִזְבִּים, מ'פאַרלייקנט, [און למעשה] מ'טוט אַלעס [כל העבירות, און] מ'האָט
נישט מורא פֿאַר קיינעם, [אויב] אַז ס'איז נישטאָ ווער ס'זאָל 'אויסזאָגן' [לגלות קלונם].

קנא

ולכן בשביל שהיה אברהם אבינו בעולם, שהיה מפרסם ומגיד את האמת, על כן היה להם פחד מחמת "הבושה",
כשגילה אברהם הדבר להוכיחם, אבל בשביל "עצם העבירה" של גילוי עריות או של שפיכות דמים לא היו נמנעים
מזה

היצט איז רעכט.

אַז אברהם אבינו איז געווען בעולם [והיה מְגַלֶּה מומי הדור], האָבן זיי מורא געהאַט
פֿאַר גילוי עריות. פֿאַרוואָס, ווייל ס'איז דאָ אברהם אבינו וואָס ער וועט מִפְרָסֵם זיין

וזקנים או חלשים, ואותן הבחורים אשר יצרם תקיף עליהם, אינם מניחים אלא מפני הבושה. לפיכך אין אדם
יכול להחזיק טובה אם עושה טוב ולא עשה חטא, כי אם בנעוריו שב מפני הבושה, ושלא הניחוהו יולדיו,
נמצא גם בהתאפקו מן העבירה [אחר כך] אין לו להחזיק טוב, כי מתחילה [היה זה] מפני הבושה.

ועיין עוד בפירוש המשניות להרמב"ם [פנהדרק י, א. ד"ה ועתה אהל]: כי אתה מוצא רוב בני האדם כולם
מייגיעים נפשותיהם וגופותיהם בעמל ויגיעה שאין למעלה מהם, כדי שיעז לו מעלה וכבוד, ושינשאוהו בני
אדם וכו'. והרבה מבני אדם מתרחקים מן הגדול שבתענוגי הגוף, מיראתו שישגיגהו מזה חרפה ובושת מבני
אדם, או לפי שמבקש שיהא לו שם טוב.

[ועיין ביואל משה (ב, סו"ס קמא)].

^{קי} עיין בבראשית רבה (פ, ו), וברש"י וישלח (לד, ז) ובלק (כב, ה) דמדור המבול ואילך היו האומות גודרים עצמן
מן העריות. [ועיין במפרשי רש"י וישלח שם, דהוא הדין מן זנות של פנויה היו נזהרין. ועיין בלשון המזרחי שם וז"ל: שהיו
גדורים בעריות מזמן המבול עד קרוב לזמן שבאו ישראל לכבשם לקחת את ארצם, ומפני שבאותו הדור התחילו לפרוץ גדרם
בעריות, ותטמא הארץ, נגזר עליהם שתקיא אותם הארץ וישבו ישראל תחתם. - והנה לדברי רבינו כאן נמצא דהוא הדין בגזל
ושפיכות דמים, ואולי הוא בק"ו מעריות שנפשו של אדם מחמדתו, אלא שלעומת זה מצינו כגמרא (כבא כתר א קסה.) דרובן
בגזל ומיעוטן בעריות. ובענין גזל מובן השייכות לדור המבול, כי גם עין זה היה בדור המבול שנחתם גזר דינם על הגזל. (ויע"ע
בישמח משה סוף פרשת שלח בפסוק ועשו להם ציצית, ועע"ש בריש פרשת במדבר)].

ועיין בס"ג יתרו תשי"ח [לשון קדשו קונטרס קלו, אות נא-נג] שביאר רבינו דצ"ל שזה היה רק בהמתקנים
שבהם וולן בהמקולקלים, וכמו שמצינו כאן שהמצרים היו שטופי זמא גם בימי האבות.

פאר די [אנדערע] **מלוכות**, [אויב] **אז זיי וועלן טון א זאך שלא כדין**. [וזה יהיה להם לחרפה וכלימה].

[אָבער] וועגן **שפיכות דמים** [על עצם העבירה, לא חששו].

קנב

ולכן היה להם עצה להרוג את אברהם, כדי שלא יהיה עוד מי שיגלה ויפרסם את הדבר, אף שיהיה בזה שפיכות דמים, ואז כבר יוכלו לעשות ככל העבירות עולה על רוחם,

איבערדעם [היה חושש אברהם שיהרגוהו, ווייל] **אז זיי וועלן אים הרג'נען וועט שוין נישט זיין ווער ס'זאל 'שרייען'**, [וממילא] **דעמאלטס פרעגן זיי שוין נישט** [אם יש בזה עבירה], **האָבן זיי שוין נישט מורא פאר גאָרנישט, דעמאלטס טרועען זיי זיך שוין אלעס צו טון**.

[וכל זה הבין אברהם אבינו בחכמתו שעלולים לזה, ולכן ביקש תחבולות להנצל מהם].
על כל פנים די קשיא [שהקשו התוספות] **איז נישט קשה**.

קנג

ישוב קושיא יז

לאָמיר זען, מ'זאל פאַרענטפערן פאַרוואָס אברהם אבינו, וויאָזוי האָבן זיי [אברהם ושרה] **עפעס 'דאָך' מפקיר געווען** [את שרה, והלא] **אין סומכין על הַנֶּס** (פסחים סד:).

קנד

בעצם לא נתייראה שרה שמא תבוא ח"ו לידי מכשול, כי היה בידה לעשות כהעצה שעשתה אסתר המלכה לשלוח שירה במקומה לאחשוורוש, רכן היתה שרה יכולה לשלוח שירה במקומה אל פרעה. וכמו שמצינו בגמרא דאף בימי התנאים השתמשו עם השידוך לשרתם

לעולם איז אָזוי.

שרה אמנו, דעס וואָס וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פְּרָעָה, [און וואָס] מ'האָט געזאָגט אַחֲתֵי הִיא, [און] מ'האָט נישט מורא געהאַט ער וועט זי נעמען.

[כי היה לה עצה לזה, על דרך וואָס] **מ'ווייסט דאָך** [ביי] **אסתר המלכה, איז דאָך ידוע, שטייט דאָך** [אז] **אַחֲשֻׁרוּשׁ הָאֵט קיינמאָל נישט אָנגערירט אין איר, זי האָט געשיקט אַנשטאַטס זיך עפעס אַ שִׁי"ן דל"ת**. [אזוי] **זאָגן חכמינו ז"ל, ס'ווערט נאָך געברענגט אין דברי חכמינו ז"ל^ק, און [אין] ראשונים^{קב}.**

^{קי} **בזוהר הק'** (תצא דף רעו. ברעיא מהימנא): **וְרַבְּנָן מֵאֲרֵי מִתְּנִיתִין, מִטְּרוּנִיתָא [השכינה הקדושה] אֲתָמֵר בָּהּ (תהלים קג, יט) וּמִלְכוּתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה. בְּתַר דְּאַתְלָבְשָׁא בֵּיהּ אֶסְתֵּר, שְׁלִיטַת אֶסְתֵּר עַל אַחֲשֻׁרוּשׁ וְאוּמִתִּיהּ, וְאַתְמֵר בְּהוּ (אסתר ט, טז) וְהָרוּג בִּשְׁוֹנָאִיהֶם. וְאִי תִּמָּא דְּאַתְחִיד עִמָּה, אָף עַל גַּב דְּהוּוּ בְּכִינָא חֲדָא, חֵס וְשְׁלוֹם, אֲלֵא כְּגוֹנָא דְּיוֹסָף, דְּאַתְמֵר בֵּיהּ (וישב לט, טז) וַתִּנָּח בְּגָדוֹ אֲצֵלָה, וְלֹא לְבוּשׁוֹ אֲלֵא בְּגָדוֹ, לִישְׁנָא דְּבוֹגְדִים בְּגָדוֹ (ישעי' כד, טז).**
וְהָכָא סִתְרָא וּרְבָכָא, וּבְגִין דָּא 'אֶסְתֵּר' לִישְׁנָא דְּסִתְרָאָה, אֲתָה סִתֵּר לִי (תהלים לב, ז), שְׁכִינָתָא אֶסְתִּירַת לִּי מֵאַחֲשֻׁרוּשׁ, וְהִיב לִּי 'שִׁידָה' בְּאַתְרָהּ, וְאַתְהִדְרַת אִיהִי בְּדִרְוּעִיהּ דְּמִרְדְּכִי. וּמִרְדְּכִי דְּהָהּ יָדַע שְׁמָא מִפְּרָשׁ וְשִׁבְעִין לְשׁוֹן, עֲבַד כָּל דָּא בְּחֻמְתָּא וְכוּ'. וְדָא בְּאַתְתָּא מֵאִלְנָא דְּטוֹב וְרַע, אָבֵל אִם הִיא מִשְׁכִּינָתָא לִית לָהּ שְׁנוּי, הָדָא הוּא דְּכְתִיב (מלאכי ג, ו) אֲנִי ה' לֹא שֵׁנִיתִי. 'אֲנִי' דָּא שְׁכִינָתָא, וְלִית לָהּ דְּחִילוֹ מִכָּל סִטְרִין אַחֲרִינִין, הָדָא הוּא דְּכְתִיב (ישעיה מ, יז) כָּל הַגּוֹיִם כְּאִין בְּגָדוֹ.

ובאתרא דשכינתא תמן, כְּמָה סְגוּלוֹת תִּמָּן. וּבְגִין דְּאַסְתֵּר אַתְלָבְשַׁת שְׁכִינָתָא בָּהּ, חֲזִיא הוּא לְמַעֲבַד עִמָּה כְּמָה סְגוּלוֹת. כְּגוֹנָא דְּשָׂרָה, קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא נְטִיר לָהּ, בְּגִין שְׁכִינָתָא דְּהוּא עִמָּה נְטִיר לָהּ מִפְּרָעָה, וְאַפִּילוּ לְבוּשָׁה וְתַכְשִׁיטָהּ בְּכָלֵהּ שְׁנֵי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא סְגוּלוֹת, בְּגִין שְׁכִינָתָא. וּבְגִין דָּא, אֲתָה פְּרָעָה לִסְנִדְלָא, מִחָא לִיָּה עִמָּה, וְהָכִי נָמִי בְּכָל תַּכְשִׁיטִין דִּילָהּ, בְּכָל תַּכְשִׁיט וְתַכְשִׁיט דְּהָהּ נִגַּע בֵּיהּ מִחֵי לִיָּה, עַד דְּאַתְפָּרֵשׁ מִנָּה הִהוּא טָמֵא, וְאַחֲזִר לָהּ לְבַעֲלָהּ וְכוּ', דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לֹא יְהִיב לָהּ רֶשֶׁת מִקְרָב גִּבָּהּ, הָדָא הוּא דְּכְתִיב (ישעיה מב, ח) אֲנִי ה' הוּא שְׁמִי וְקְבוּדִי לְאַחֵר לֹא אָנֹכִי.

קנה

דער זרע קודש טייטשט מיט דעם^{קט} [דברי הפסוק] אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך (אסתר ד, יג).

ווייל לעולם אן אנדערס מאל ווען זי איז נתבע געווארן פון אַחשורוש'ן, האָט זי געשטעלט אַנשטאַטס זיך איינעם וואָס האָט אַזוי דעם 'דמיון' און זעט אַזוי אויס פונקט ווי זי.

האָט ער געזאָגט [מרדכי לאַסתר], 'היצט' זאָלסטו דאָס נישט טון, אַז מ'וועט דאָרף נעמען אַ יְשׁוּעָה פֿאַר אידן, איי וועסטו שיקן אַזאַ 'דמיון', וועט זיין אַריינגעמישט די סטרא אַחרא אין דעם, דאָס טויג שוין נישט.

[וזה שאמר לה] אל "תדמי" בנפשך, זאָלסט נישט שטעלן קיין "דמיון" אַנשטאַטס דיר אויף להמלט בית המלך. **כי אם החרש תחרישי בעת הזאת**, אין דער צייט, [אז] דו וועסט דיך אַנידערזעצן און דו וועסט שווייגן, דו וועסט שיקן אַנשטאַטס דיר אַ 'דמיון', דעמאָלטס רוח והצלָה יַעֲמֹד לַיהוּדִים "מִמָּקוֹם אַחֵר", וועט עס קומען פון אַ שלעכט פּלאַץ, דאָס טויג נישט, חלילה וועט עס נישט טויגן ווייטער, ס'וועט נישט טויגן. ס'מוז קומען פון אַ גוט פּלאַץ.

[עד כאן דברי הזרע קודש].

קנו

היצט איז אַזוי.

[אויף] **שרה אמנו** האָט מען נישט מורא געהאַט, וואָרן חלילה וחלילה ווען ס'געשעט נישט קיין נס, זיי האָבן דאָך געהאַט אין די הענט [אן עצה, לשלוח שידה במקומה]. זיי האָבן זיך דאָך באַדינט מיט 'די חברה'.

[ווי] די גמרא ברענגט דאָך^פ אַזוי, [אז] זיי האָבן זיך באַדינט מיט די 'שי"ן דל"ת'. די גמרא ברענגט דאָך עס, אַז תנאים ואמוראים האָבן מְשַׁמְשִׁים געהאַט פון זיי. [וכמו כן בשרה אמנו] האָט זי געהאַט אַנגעגרייט דעם, זי האָט נישט מורא געהאַט.

^{קפ} עיין בעבודת ישראל (סוף דרושי זכור ופורים) שמפרש כן בדעת התוספות.

^{קט} בזרע קודש על המועדים (בדרושי פורים): אל תדמי בנפשך, כי אמרו ז"ל שהכניסה לו שידית בדמותה בכל עת שהיתה נתבעת וכו', וזהו שהזהירה מרדכי אל 'תדמי' בנפשך שתעשה דמותך ואת לא תכניס אצלו, כי אם החרש תחרישי בעת הזאת ותכניס שידה בדמותך ויהיה הנס על ידי השידה שבדמותך, כמו שמצינו בגמרא שרבה פעמים נעשה נס על ידם, וזה שאמר רוח והצלָה יַעֲמֹד לַיהוּדִים אבל יהיה מִמָּקוֹם אַחֵר, על דרך שאמר רבי שמעון בן יוחאי (מעילה יז:): כשהלך למלכות (יבא) [ובא] שד לעשות להם נס, אמר יבוא הנס מכל מקום, אבל טוב יותר שיהיה מסטרא הקדושה, ולא מסטרא 'אחרא', שאינה מצד האחדות רק מסטרא דאל 'אחר', ולא מסטרא דאחד לבד, וכאן שהיה הנס לכלל ישראל שקיימו וקבלו התורה על ידי זה (אסתר ט, כז), צריך שלא יהיה לסטרא אחרא חלק, שאז ח"ו הד' מאחד יתהפך לרי"ש, כי הסטרא אחרא נקרא אלהים אחרים, וכשהיה על ידי השידה יהיה להסטרא אחרא חלק בהנס, על כן אל תדמי בנפשך כנ"ל, שיהיה הנס רק מסטרא דקדושה לבד. ולכן אמרה עתה (שם ד, טז, וברשי"י שם) פֶּאֶשֶׁר אֲבִדְתִּי מִמֶּךָ [אָבְדִיתִּי], כי עד כאן לא נבעלה כלל לאחשורוש, רק עתה כדי שיהיה נס מסטרא דקדושה, וכן היה [שכא מצד הקדושה].

^פ וכמבואר בגמרא מעילה (יז:): בענין רבי שמעון בן יוחאי שהשתמש עם בן תמליון, וכנזכר בדברי הזרע קודש דלעיל. [נועין בעל הגאולה ועה"ת (סימן מב) מה שביאר רבינו בזה].

ועיין בגמרא חולין (קה:): הווא בר שידא דהוה בי רב פפא [פירש"י: שהיה משמשו], אול לאתויי מיא מנהרא וכו'. - ועיין עוד בגמרא פסחים (קז:): אמר רב יוסף אמר לי יוסף שידא, אשמדאי מלקא דשידי מנזה הווא אכולהו וזגי וכו', אמר רב פפא אמר לי יוסף שידא וכו'. - ובגמרא יבמות (קכב:): אמר רבי חנינא אמר לי יונתן שידא וכו'.

קנז

אלא שהקב"ה עשה לה נסים שלא הצטרכה לעצה זו, כי יותר טוב כשבא הישועה מצד הקדושה, ע"י שאמרה למלאך להכות את פרעה ואת ביתו, וגם שע"ז יצא מזה כבוד שמים גדול

נאָר וואָס דען [לבסוף לא הצטרכה להשתמש בעצה זו שהיה אצלם כדרך הטבע, כי עשה לה השי"ת נס שלמעלה מן הטבע ומצד הקדושה, וינגע ה' את פרעה ואת ביתו נגעים גדולים, והיא אומרת למלאך קדוש הך והוא מכה, ווייל] אַז מ'קאָן טון אַ נס אַז ס'זאָל נישט קומען צו דעם, איז אַוודאי ליבער [אַז] דער מלאך זאָל אים שלאָגן, מַכּוֹת געבן, [ווייל דורכדעם] וועט זיין אַ כבוד שמים קי"א.

און ס'האָט [נאָך] אנדערע תועלת געהאַט, [ווייל] ס'האָט גענוצט [להביא המכות] פאַר די מצריים, פאַר יציאת מצרים קי"ב. [דער] וַיִּנְגַע ה' נְגָעִים גְּדֹלִים, פונקט אַזוי איז געווען [שפּעטער ביציאת מצרים, אַז] האָט מען דעמאָלטס [געשלאָגן] די עֲשׂר מַכּוֹת שֶׁלְקוֹ הַמִּצְרִים בַּמִּצְרִים קי"ג.

ס'איז בעסער געווען אַז ס'איז אַזוי קי"ד.

קנח

אבל עכ"פּ היה בידה עצה האריך להנצל מסכנת עריות, ועל כן לא נתייראו מלומר אחותי היא, כדי להציל את אברהם

אַבער [עכ"פּ] אויף קיין גילוי עריות איז זי נישט געווען איינגעשטעלט [בסכנה, גם מעיקרא], וואָרן זי האָט זיך געקאָנט 'פאַרזען' [שלא יבוא לידי כן]. ווען ס'געשעט [גיזען אַ סכנה] האָט זי [געהאַט אַן עצה], צו דעם האָט זי געקאָנט שיקן [שידה במקומה]. חלילה, האָט זי נישט מורא געהאַט [אויף דעם].

קנט

אבל אברהם אבינו לא היה יכול להשתמש בעצה זו, לשלוח שר במקומו אם ירצו להורגו. כי אברהם אבינו היה עסוק לפרסם דברי אמת ולהשריש בך הקדושה, ובענין קדוש וגושב כזה אין לערב שום דבר שאינו מצד הקדושה, אלא צריך שיהיה דוקא ע"י איש אמת שהוא צדיק וקדוש

[אַבער] אברהם אבינו האָט געדאַרפט אידן מַדְרִיך צו זיין, האָט ער נישט געקאָנט שטעלן צו זיך קיין 'דמיון' אַנשטאַטס זיך, אויף 'דעם אָט' מוז מען האָבן אַ פּה קדוש, ער זאָל רעדן, ער זאָל זאָגן דעם אָמֶת, ער זאָל האָבן אַ כּח [הקדושה], ס'זאָל נישט זיין אַריינגעמישט חלילה [שום כח מצד הסט"א, כדי ס'זאָל] נישט פאַרפירן אידן. מ'האָט נישט געקאָנט שיקן חלילה אַ שׂי"ן דל"ת ס'זאָל זיין דוגמתו [של אברהם אבינו, כדי שיהרגו את הדוגמא ולא אותו. ווייל] ער האָט דאָ געדאַרפט [צו מאַכן, און] ער האָט מאַכט אַ בית המדרש צו לערנען מיט אידן, [והיה צריך שיהיה אברהם עצמו בהתגלות האמיתי כשרצה להשפיע תורה ויראת שמים. ועל כן] מהאָט נישט געקאָנט שיקן 'אַזעלעכע'.

קי"א כי באופן זה נתברר לכל שלא נגע פרעה בה, וכן מצינו גם באבימלך שהודה ופירסם כן, וכמו שפירש"י בפסוק וְאֵת כָּל וְנִכְחַת (וירא כ, טו). מה שאין כן אילו היה הצלתה ע"י דמיון שידה שתשלח במקומה, לא היה נתברר לכל שהכניסה שידה במקומה, אלא יאמרו שהיתה זה שרה. (דברי יואל).

קי"ב וכמבואר ברמב"ן כאן (יב, י) בשם הבראשית רבה (מ, ו), עיי"ש.

קי"ג מלשון הגדה של פסח: אַלּוֹ עֲשֵׂר מַכּוֹת שֶׁלְקוֹ הַמִּצְרִים בַּמִּצְרִים, וְאֵלּוֹ הֵן, דָּם צִפְרָדִּים וכו'.

קי"ד דמכיון שהיה תלוי בזה השתלשלות גאולתן של ישראל ממצרים, על כן לא היה טובה שיבוא ההצלה שלה ע"י שתשלח שידה במקומה, וכדרך שכתב הוזע קודש לענין אסתר אצל נס פורים שהזהירה מרדכי שבפעם הזאת אל תדמי בנפשוך.

קס

פון 'די' איז [שוין] דאָ גענוג, דאָס איז גרויסע צרות דעס.
[ווייל] דעס פארפירט דאָך די וועלט, די דמיונות'דיגע, די וואָס זיי 'זענען אזוי אויס' [כתלמידי חכמים וצדיקים], זיי 'שטעלן זיך אַהער', זיי שטעלן זיך אַהער אזוי ווי ערליכע אידן, [אבל באמת הם רק דמיון שהציגו עצם כן].
דאָס איז דאָך דאָס אומגליק [פונעם דור].

קסא

[ולכן] ער האָט נישט געקענט אַזא מיין [זאָך] טון, [דאס היה עושה כן] איז ער געווען אין אַ גרעסערע סכנה. נאָר סיידין נאָר דירעקט אַ נס, אַ גרויס [נס מן השמים, מצד הקדושה, איז דאָך] אַין סומכין על הַנס.

קסב

צו איר זאָך, [למנוע] איר עבירה, איז געווען אַן עצה וואָס זיי האָבן געהאַט אין די הענט [לשלוח מהשידין].
[אבער] אברהם אבינו האָט דאָס נישט געקענט טון, [ווייל לעבודתו של אברהם] צו דעם מוז מען האָבן אַן איש אַמת, אַ דרך [ש'ל אַמת], אַ צדיק וקדוש.
אברהם אבינו האָט זיך נישט געקאַנט שטעלן אנשטאַטס זיך אַ דמיון וואָס זאָל זיין [נדמה ווי] אברהם אבינו, [ווייל] רחמנא ליצלן דאָס איז די גרעסטע אומגליק פאַרן דור, אזוי ווי ס'איז [המצב בדורות אחרונים] בעוונותינו הרבים.

קפו

ישוב קושיא יט

מובא בילקוט ראובני, שהמתנות שקיבל מפרעה, הם שמות טומאה שנטל ממצרים, להנחיל אותן אחר כך לבני הפלגשים אשר נתן להם אברהם מתנות, ופירש"י דשמות טומאה מסר להם [ולפרש הפסוק] לַמֶּעַן יִיטֹב לִי בְּעִבְרִיָּה, [ופירש"י] יתנו לי מתנות.
האָב איך געקלערט, [דהנה] ס'שטייט [חיי כה, ו] וְלִבְנֵי הַפִּלִּגְשִׁים נָתַן אֲבִרָהֶם מִתְּנֹת, זאָגט רש"י^{קטו}, אַ שם טומאָה האָט ער זיי געגעבן.
איז אַ פּלאַ, אין ילקוט ראובני ברענגט ער עפעס^{קטז}, אַז [כמו כן] דער יתנו לי מתנות, מיינט ער אויך [שהמצריים] זיי זאָלן אים געבן שְׁמוֹת טומאָה, [ולהנחיל אתן אחר כך לבני הפלגשים].

^{קטו} ברש"י שם: נָתַן אֲבִרָהֶם מִתְּנֹת. פירשו רבותינו (סנהדרין צא.) שם טומאה מסר להם.

^{קטז} בילקוט ראובני בפרשתו (אות ל): לַמֶּעַן יִיטֹב לִי בְּעִבְרִיָּה הוא מאמר מתמיה וכו', וְחַיִּיב [לומר] שאין מתנות הללו אלא שם טומאה שנטל ממצרים, להנחיל אותן אחר כך לבני הפלגשים וכו', דכתיב וְלִבְנֵי הַפִּלִּגְשִׁים נָתַן אֲבִרָהֶם מִתְּנֹת, והיותו שליט על שם טומאה. עשרה מאמרות.
וְזו"ל העשרה מאמרות (אם כל חי, ח"א סימן ה): וכאן התזיק אברהם במדת האחוה שאין הללו מתקנאים בה, אדרבה אמר לַמֶּעַן יִיטֹב לִי בְּעִבְרִיָּה ופירשו יתנו לי מתנות, והוא מאמר מתמיה, עם מה שנתפרסם כי באמת ישר היה מואס בבצע מַעֲשָׂקוֹת כל ימיו, יותר מכל זולתו.
חַיִּיב מזה [לומר] שאין מתנות הללו אלא שם טומאה שנטל ממצרים, להנחילו אחר כך לבני הפלגשים כדין כתובות בנין דְּקִרְיָן, דכתיב בהו נָתַן אֲבִרָהֶם מִתְּנֹת. והיותו שליט על שם טומאה ומונה בו סדר הברלות, להרחיקו מעל יצחק ובניו, הוא הגורם לנפשו חיים באור פני מלך, כאומרו וְחַיְתָּה נַפְשִׁי בְּגִלְלָהּ, וכתיב וְלֹאֲבָרְם הִיטִיב הטוב והמטיב ברוך הוא בְּעִבְרִיָּה וכו'.

קפז

והטעם שרצה אברהם בזה באותה שעה, וכאומרו לְמַעַן יִיטֵב לִי בְּעִבְרֹתָי. נראה שהוא בשביל שראה שנתגבר אז שליטת החיצונים, וכמבואר בנזר הקודש הדרעב ללחם ולתורה בא ע"י שליטת החיצונים, והיה אברהם בסנת הריגה. לכן רצה שהם בעצמם ימסרו לו שמות הטומאה, כי ע"ז יהיה ניקל יותר בידו להכניע כח שליטת החיצונים, כיון שהם עצמם מסורו לו, וע"ז לא יצטרך עוד לנסים כדי להציל עצמו מהריגה.

[ויש לבאר, כי] לכאורה וואָס ברויך ער די שְׁמוֹת טוֹמָאָה [למה רצה אז אברהם בזה, וכאומרו לְמַעַן יִיטֵב לִי בְּעִבְרֹתָי שיתנו לי מתנות].

[נאָר] זעט אויס, ער האָט זיי געברויכט [האָבן, ווייל] ער האָט זיי געוואָלט מְכַנֶּיעַ זיין. אַז זיי וועלן עס אַליין איבערגעבן [לאברהם], וועט ער זיי גרינגער מְכַנֶּיעַ זיין. די אַלע כוחות וואָס ער האָט געהאַט איבער זיך, דורך שליטת החיצונים, [שזה גרם] דער רָעב [ללחם, והרעב של שכחת התורה, וואָס] ס'קומט דאָך אַלעס פון די שליטת החיצונים, פון די כוחות הטומאה (וכדלעיל באות פד בשם הנזר הקודש).

אַז ער [פרעה אַליין] וועט אים איבערגעבן די כוחות הטומאה, וועט ער זיי קאַנען גרינגער מְכַנֶּיעַ זיין, וועט ער שוין נישט דאַרפן האָבן אַזעלעכע נְסִים [כדי] ער זאָל בלייבן לעבן, דער וּלְחִיּוֹתָם בְּרָעב (כדלעיל באות עט-פ).

קפח

ישוב קושיא ב

ולזה המשך ואמר וְחִתָּה נִפְשִׁי בְּגִלְלָה, כי ע"י שיכניע כח החיצונים, יתקיים בחיים להנצל מהם גם בדרך הטבע

איבערדעם האָט ער געזאָגט יתנו לי מתנות, מ'וועט מיר געבן, מ'וועט מיר איבערגעבן, אַליין איבערגעבן די כוחות הטומאה. ממילא וועט זיין וְחִתָּה נִפְשִׁי בְּגִלְלָה, וועט ער קאַנען לעבן, [ולא יוכלו אנשי דורו להורגו]. דאָס קאָן זיין דער פֿשְׁטִיץ.

קפט

ישוב קושיא בא

אבל ליקח סתם ממון ומתנות מפרעה, זה באמת לא רצה אברהם. ולזה מפרש בתרגום יונתן, דאף שהיה ולאָבְרָם הַיִּמִּי בְּעִבְרֹתָי, והיינו בשמות הטומאה שמסר לו, מכל מקום וְיָהִי "לו" צאן וּבָקָר וגו' "מְדִילִיָּה", כי לצורך החזקת ביתו וכחות התורה שלו, נטל רק משל עצמו ובאי כחו שהם מצד הקדושה, ולא משל פרעה כלום

אַבער 'נעמען' פון אים [געלט און מתנות, דאָס] האָט ער נישט געברויכט. דאָס זאָגט דער תרגום יונתן, וּלְאָבְרָם הַיִּמִּי בְּעִבְרֹתָי, ער האָט אים געגעבן [שמות הטומאה שמסר לו]. אָבער [וְיָהִי "לו" צאן וּבָקָר וגו'] וְיָהִי לִיָּה "מְדִילִיָּה", געהאַט האָט ער פון 'זיינעם'. נישט 'דעס' האָט ער געברויכט [פון פרעה].

[ווייל] אויפצוהאַלטן אויף זיך מיט זיינע כוחות הַתּוֹרָה, דאָס האָט ער גענומען פון 'זיינעם', אָדער פון בָּאִי כָחוֹ, פון די וואָס זענען מִצַּד הַקְּדוּשָׁה. דער תרגום יונתן איז מדייק, וְיָהִי "לו" [צאן וּבָקָר וגו'], וְיָהִי לִיָּה "מְדִילִיָּה", נישט פון דעם וואָס פרעה האָט געגעבן.

[ווייל] פרעה האָט אים געגעבן כוחות הטומאה, און ער האָט דאָס געברויכט האָבן וועגן עפעס אַנדערש, [כדי שיהיו בידו להכניעם. אבל להחזקת ביתו לא השתמש רק משלן].

ק"י ובאמת מבואר כן בדברי העשרה מאמרות עצמו, המובא לעיל. אלא שרבינו כפי הנראה ראה אז רק דברי הילקוט ראובני בזה, ושם לא נזכר פרט זה של ביאור הלשון וְחִתָּה נִפְשִׁי בְּגִלְלָה.

רלו

ברכת הקודש

דער בורא עולם זאל העלפן:

מ'זאל זיך קענען דערהאלטן אין דרך התורה, און דרך האמת.

דער בורא כל עולמים זאל דערלייכטן די אויגן.

דער באשעפער זאל זיין אונזער מנהיג.

אני הוא בעל הבירה, 'דאס איז עס' טאקע, [וכמו שאמרו חכמי"ל (סוטה מט.) על דור עיקבא

דמשיחא] אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים.

דער בורא כל עולמים זאל אונז פירן בדרך האמת, מ'זאל מיר זוכה זיין צו גיין

אין אמת'דיגן וועג.

מ'זאל מיר זוכה זיין במהרה, מ'זאל טון דעם רצון הבורא ברוך הוא.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו די ישובה אמתית במהרה בימינו.

מ'זאל דערלייכטן די אויגן.

מ'זאל מיר אקעגנגיין משיח צדקינו באנפין נהירין, מיט לעכטיגקייט, בקדושה

וטהרה, בשמחה און מיט נחת.

בהתרוםמות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו

אמן.

